

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΩΣ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΒΕΡΝΤΕΝ (565-843)

1. Οι διάδοχοι του Ιουστινιανού και η κρίση της Αυτοκρατορίας (565-610)

α. Εξωτερικά προβλήματα (συνοπτικά)

Οι διάδοχοι του Ιουστινιανού Α' (Ιουστίνος Β', Τιβέριος Α', Μαυρίκιος και Φωκάς) αντιμετώπισαν τις επιδρομές

- των Σλάβων και των Αβάρων στη Βαλκανική,
- των Λογγοβάρδων στην Ιταλία και
- των Περσών στην Ανατολή.

Σλάβοι - Άβαροι

Οι Σλάβοι ήταν εγκατεστημένοι στις αρχές του 6ου αιώνα στα βόρεια του Δούναβη και πραγματοποιούσαν επιδρομές στα εδάφη της αυτοκρατορίας.

- ⇒ Δεν είχαν ενιαία πολιτική οργάνωση
- ⇒ Εντάχθηκαν στη σφαίρα επιρροής των Αβάρων

Άβαροι

- Ήταν νομαδικό φύλο ασιατικής καταγωγής, με στρατιωτική και πολιτική οργάνωση,
- Οικοδόμησαν ένα τεράστιο κράτος, που εκτεινόταν από τη Βοημία (σημερινή Τσεχία) μέχρι τις εκβολές του Δούναβη.
- Πραγματοποιούσαν πολυάριθμες επιδρομές εναντίον των ευρωπαϊκών επαρχιών της αυτοκρατορίας συμπαρασύροντας τους Σλάβους. Οι Άβαροι, μετά τις λεηλασίες, συνήθιζαν να επιστρέφουν στις βάσεις τους.

Σκλαβηνίες : Μόνιμες εγκαταστάσεις Σλάβων στον ελλαδικό χώρο άρχισαν στις αρχές του 7ου αι.

Πέρσες

Ανατολικά οι Πέρσες διεκδικούν την Αρμενία, χώρα με στρατηγική και εμπορική σημασία και πηγή προμήθειας στρατιωτών για το Βυζάντιο.

Το 591 ο βασιλιάς των Περσών Χοσρόης Β' υπέγραψε ειρήνη με τον αυτοκράτορα Μαυρίκιο.

Ο Μαυρίκιος, έχοντας εξασφαλίσει τα νώτα του στην Ανατολή, μετέφερε στρατεύματα στη Βαλκανική και έτσι στο τέλος του 6ου αιώνα τα σύνορα της αυτοκρατορίας έφθασαν και πάλι στο Δούναβη.

Λογγοβάρδοι ή Λομβαρδοί

Υπό την πίεση των Αβάρων μετανάστευσαν και κατέκτησαν εύκολα μεγάλο μέρος της Ιταλίας (568).

- ➔ Η απώλεια των ιταλικών εδαφών, που είχαν ανακτηθεί με τεράστιες θυσίες από τον Ιουστινιανό, ήταν ένα οδυνηρό πλήγμα για την αυτοκρατορία.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΙΔΡΥΣΗ ΕΞΑΡΧΑΤΩΝ

Για να περισιώσει τις υπόλοιπες ιταλικές και βορειοαφρικανικές κτήσεις του, ο Μαυρίκιος ίδρυσε τα **εξαρχάτα** της Ραβέννας και της Καρχηδόνας, στα οποία ο επικεφαλής εξάρχος συγκέντρωσε στο πρόσωπο του τόσο στρατιωτικές όσο και πολιτικές αρμοδιότητες.

[Εξαρχάτο: Διοικητική περιφέρεια του Βυζαντινού κράτους κατά τον 6ο αιώνα, απομακρυσμένη από το κέντρο, της οποίας ο διοικητής (Εξάρχος) συγκέντρωνε την πολιτική και στρατιωτική εξουσία.]

β. Εσωτερική κρίση και αναρχία (συνοπτικά)

Στα τέλη του 6ου αιώνα

- ⇒ Οι πολιτικές, κοινωνικές και θρησκευτικές αντιθέσεις στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας οξύνθηκαν επικίνδυνα.
- ⇒ Τα οικονομικά του κράτους χειροτέρεψαν.
- ⇒ Οι συχνές περικοπές στρατιωτικών μισθών δυσαρεστούσαν το στρατό και προκαλούσαν ανταρσίες και κινήματα.
 - ➔ Μια στάση του στρατού σε συνδυασμό με εξέγερση των δήμων* (δηλαδή των παρατάξεων του Ιπποδρόμου) που εκδηλώθηκε στην πρωτεύουσα, στοίχισε στο Μαυρίκιο το θρόνο και τη ζωή του (602).

Η βασιλεία του Φωκά, που διαδέχθηκε το Μαυρίκιο, υπήρξε **περίοδος αναρχίας και μεγάλων στρατιωτικών αποτυχιών**:

- Ο δήμος των Πρασίνων, που αρχικά είχε συμπαρασταθεί στο Φωκά, στράφηκε αργότερα με φανατισμό εναντίον του.
- Ο δήμος των Βενέτων τάχθηκε στην υπηρεσία της τυραννικής εξουσίας του Φωκά.
- Ο Πέρσης βασιλιάς εξαπέλυσε μακροχρόνιο πόλεμο εναντίον του Βυζαντίου, με πρόσχημα τη δολοφονία του Μαυρικίου, από τον οποίο είχε ευεργετηθεί.

2. Η βασιλεία του Ηράκλειου (610-641). Αποφασιστικοί αγώνες και μεταρρυθμίσεις.

α. Εξωτερικοί κίνδυνοι (συνοπτικά)

Συνέπειες των αβαροσλαβικών επιδρομών στη Χερσόνησο του Αίμου

1. Ακμαίες πόλεις καταστράφηκαν
2. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού εξοντώθηκε, αιχμαλωτίστηκε ή τράπηκε σε φυγή.
3. Η Θεσσαλονίκη πολιορκήθηκε επανειλημμένα από τους εισβολείς.
4. Οι Σλάβοι εγκαταστάθηκαν μόνιμα σε εδάφη της σημερινής Ελλάδας, δημιουργώντας τις λεγόμενες **σλαβονίες**, νησίδες σλαβικού πληθυσμού, σκορπισμένες ανάμεσα στους ντόπιους.
5. Ο ελληνικός πληθυσμός μειώθηκε κατά την περίοδο αυτή στο εσωτερικό της Χερσονήσου, αλλά διατηρήθηκε στις παράκτιες περιοχές και τις πόλεις.

Από αυτές κυρίως τις περιοχές άρχισε στα τέλη του 6ου αι. η σταδιακή αποκατάσταση της βυζαντινής διοίκησης και η αφομοίωση των Σλάβων.

Στις αρχές του 7ου αι η κατάσταση ήταν ακόμη εξαιρετικά κρίσιμη και ο στρατός κάλεσε στο θρόνο τον Ηράκλειο.

Αμεσότερος ο κίνδυνος από τους **Πέρσες**.

Εκστρατείες του Ηράκλειου εναντίον των Περσών

- ⇒ Οι Πέρσες κατέκτησαν τη Συρία (613) και τα Ιεροσόλυμα (614), αφαίρεσαν τον Τίμιο Σταυρό και τον μετέφεραν στην πρωτεύουσά τους Κτησιφώντα.
- ⇒ Ο Ηράκλειος έκλεισε τότε συνθήκη ειρήνης με το Χαγάνο* των Αβάρων (619) και μετακίνησε το στρατό του στο μέτωπο της Μ. Ασίας.
 - Ο πόλεμος έγινε μέσα σε ατμόσφαιρα θρησκευτικής έξαρσης.
 - Η Εκκλησία υποστήριξε ηθικά και υλικά το βυζαντινού αυτοκράτορα → Ο πατριάρχης Σέργιος παραχώρησε στον Ηράκλειο ως δάνειο τα χρήματα των φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και τα πολυκάνδηλα και άλλα λειτουργικά σκεύη της Μεγάλης Εκκλησίας, όπως αναφέρει ο χρονογράφος Θεοφάνης.
 - Ο θρησκευτικός χαρακτήρας των εκστρατειών του Ηρακλείου ήταν προφανής: στρέφονταν κατά των πυρολατρών Περσών που κατείχαν τους Αγίους Τόπους και απειλούσαν τη Ρωμανία, δηλαδή τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.
- ⇒ Οι Πέρσες σε αντιπερισπασμό στην εκστρατεία του Ηράκλειου πολιορκήσαν την Κωνσταντινούπολη, σε συνεργασία με τους Αβάρους και τους Σλάβους, αλλά οι επιθέσεις τους αποκρούστηκαν. Με το γεγονός αυτό συνδέεται η σύνθεση του Ακάθιστου Ύμνου, προς τιμή της Θεοτόκου, στην οποία και αποδόθηκε η σωτηρία της Πόλης (626).
- ⇒ Η σύγκρουση των δύο δυνάμεων κρίθηκε στη μάχη της Νινευί, όπου ο περσικός στρατός αφανίστηκε κυριολεκτικά.
- ⇒ Ο νέος **βασιλιάς Σιρόης** συνήψε **συνθήκη ειρήνης**.
- ⇒ Το Βυζάντιο ανέκτησε όλα τα εδάφη που είχε χάσει στο χώρο της Εγγύς Ανατολής.
- ⇒ Ο τροπαιούχος αυτοκράτορας Ηράκλειος έγινε θριαμβευτικά δεκτός στην Κωνσταντινούπολη.
- ⇒ Το 630 ο Ηράκλειος ύψωσε πανηγυρικά στα Ιεροσόλυμα τον Τίμιο Σταυρό που ανέκτησε από τους Πέρσες.

β. Εσωτερική αναδιοργάνωση (αναλυτικά)

Εκτεταμένη διοικητική μεταρρύθμιση → η δημιουργία των **θεμάτων** → σκοπός η αποτελεσματικότερη διακυβέρνηση του κράτους

- ⇒ Τα θέματα αρχικά ήταν **στρατιωτικές μονάδες**, μετακινούμενες ανά την επικράτεια. Όταν οι μονάδες αυτές απέκτησαν μόνιμη εγκατάσταση, θέματα ονομάστηκαν οι περιοχές εγκατάστασής τους, οι οποίες εξελίχθηκαν **σε διοικητικές περιφέρειες**.
- ⇒ Την ανώτατη στρατιωτική και πολιτική εξουσία του θέματος ασκούσε **ο στρατηγός**.
- ⇒ Οι στρατιώτες διέθεταν **στρατιωτόπια**, δηλαδή κτήματα, από τα έσοδα των οποίων εξασφάλιζαν και συντηρούσαν το άλογο και τον οπλισμό τους. Το κτήμα και η υποχρέωση για στρατιωτική υπηρεσία μεταβιβαζόταν από τον πατέρα στον πρωτότοκο γιο.
- ⇒ Τα πρώτα θέματα οργανώθηκαν στη Μ. Ασία **περί τα μέσα του 7ου αιώνα**. Αργότερα ο θεσμός αυτός, που επρόκειτο να αποτελέσει τη βάση της οργάνωσης του Μεσοβυζαντινού Κράτους, επεκτάθηκε και στη Βαλκανική Χερσόνησο.

Τα νέα διοικητικά μέτρα είχαν σημαντικές συνέπειες για το αμυντικό σύστημα και την κοινωνική οργάνωση του Βυζαντίου:

1. Οι μισθοφόροι εξέλιπταν

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

2. Οι νέοι στρατιώτες-αγρότες αγωνίζονταν με αυταπάρνηση, επειδή παράλληλα υπερασπίζονταν την ιδιοκτησία τους.
3. Η μικρή και η μεσαία ιδιοκτησία ενισχύθηκαν.
4. Οι μεγάλοι γαιοκτήμονες αποδεκατίστηκαν στη διάρκεια των αβαροσλαβικών επιδρομών και τα χέρσα χωράφια τους καταλήφθηκαν από ελεύθερους αγρότες ακτήμονες ή μικροϊδιοκτήτες.
5. Η μεσοβυζαντινή κοινωνία αναδιαρθρώθηκε ριζικά. Οι ελεύθεροι αγρότες συγκροτούσαν τώρα τη δυναμικότερη τάξη της, οργανωμένοι σε εύρωστες και ομοιογενείς **κοινότητες χωριών**.

Μεταβολές στη δομή της κρατικής μηχανής

- Από τα μέσα του 7ου αιώνα οι κρατικές υπηρεσίες εξαρτιόνταν άμεσα από τον αυτοκράτορα.
 - **Ο λογοθέτης του Γενικού** είχε την ευθύνη των οικονομικών.
 - Εμφανίστηκε το αξίωμα **του λογοθέτη του Δρόμου** (ανώτατος βυζαντινός αξιωματούχος που ήταν αρμόδιος για το οδικό δίκτυο, τις μετακινήσεις μέσα στη βυζαντινή επικράτεια, και κατ' επέκταση για τις μετακινήσεις πρεσβευτών, τη διπλωματία και την εξωτερική πολιτική), ο οποίος έγινε βαθμιαία ο πρώτος αξιωματούχος της αυτοκρατορίας, ένα είδος πρωθυπουργού.

γ. Εξελληνισμός τον κράτους (αναλυτικά)

Μετά το 630 το Βυζαντινό κράτος απέκτησε **εθνολογική ομοιογένεια**, καθώς οι περισσότεροι κάτοικοι του ήταν πλέον Έλληνες ή ελληνόφωνοι, αφού έχασε μεγάλο μέρος των ανατολικών του επαρχιών

- 1) Τα Ελληνικά πήραν τη θέση που κατείχαν ως τότε τα Λατινικά ως επίσημη κρατική γλώσσα. Η εξέλιξη αυτή αντανακλάται στους επίσημους αυτοκρατορικούς τίτλους.
- 2) Ο Ηράκλειος υιοθέτησε τον ελληνικό τίτλο βασιλεύς με την προσθήκη πιστός εν Χριστώ, εγκαταλείποντας τους παλαιούς ρωμαϊκούς τίτλους imperator Romanorum (αυτοκράτωρ Ρωμαίων)*, caesar (καίσαρ)* και augustus (αύγουστος)*.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

3. Η εμφάνιση του Ισλάμ

α. Η προϊσλαμική Αραβία (συνοπτικά)

- Στη νότια Αραβία → μια μόνιμα εγκατεστημένη αγροτική κοινωνία
- Στη βόρεια Αραβία → φυλετική οργάνωση → σχεδόν αποκλειστικά νομάδες που επιδίωκαν σε εμφύλιους πολέμους και λεηλατούσαν τα διερχόμενα από τις περιοχές τους καραβάνια. Δεν αποτελούσαν σοβαρή απειλή για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

β. Η οργάνωση των Αράβων (συνοπτικά)

Ο Μωάμεθ, ιδρυτής του Ισλάμ

- ένας πολυταξιδεμένος οδηγός καραβανιών από τη Μέκκα
- γνώριζε το Χριστιανισμό και τον Ιουδαϊσμό
- υπήρξε ο ιδρυτής μιας νέας θρησκείας, που ονομάστηκε Ισλάμ.
- από το 613 άρχισε να διδάσκει δημόσια τη νέα αυτή θρησκεία, κατηγορώντας τους συμπατριώτες του ως ειδωλολάτρες.
- το 622 εκδιώχθηκε από τη Μέκκα και κατέφυγε στη Μεδίνα, όπου ίδρυσε μια κοινότητα πιστών. Το έτος αποδημίας του Μωάμεθ στη Μεδίνα θεωρείται ως η αρχή της ισλαμικής κυριαρχίας και αποτελεί αφητηρία του χρονολογικού συστήματος των Αράβων (**Εγίρα**).

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Μέσα σε μια δεκαετία ο Μωάμεθ

- 1) Επέβαλε τη διδασκαλία του στην Αραβική Χερσόνησο.
- 2) Συνένωσε τις αραβικές φυλές.
- 3) Έθεσε τέρμα στην πολιτική διάσπαση της Αραβικής Χερσονήσου.

ΙΣΛΑΜ

- Οι πιστοί της νέας θρησκείας ονομάστηκαν **μουσουλμάνοι**.
- Ιερό βιβλίο των μουσουλμάνων είναι **το Κοράνιο**.
- Για τους μουσουλμάνους ιδιαίτερη σημασία είχε **ο ιερός πόλεμος (τζιχάντ)**, δηλαδή η υποχρέωση των πιστών να διαδώσουν με το σπαθί τη θρησκεία τους στους "απίστους".
- Οι μάρτυρες της πίστης εξασφάλιζαν **την είσοδο τους στον Παράδεισο**.

Η πίστη αυτή των μουσουλμάνων υπήρξε σημαντικός παράγοντας της ραγδαίας εξάπλωσης του Ισλάμ.

- Το Ισλάμ έχει πολλά δάνεια στοιχεία από τη Χριστιανική και την Ιουδαϊκή θρησκεία.

ΘΕΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ

Το Κοράνιο καθορίζει

→ τη θρησκευτική συμπεριφορά των πιστών

→ τα καθήκοντα και τους νόμους που πρέπει να τηρούνται από τους πολίτες, τους υπαλλήλους και τους κυβερνώντες.

Η θρησκευτική κοινότητα ταυτίζεται με το κράτος (θεοκρατικό κράτος).

→ Όποιος παραβιάζει **τους ιερούς κανόνες** δικάζεται από τον Μουφτή ή τον Καδή (δικαστή) βάσει του Κορανίου.

→ Η θρησκευτική δικαιοσύνη δεν διαχωρίζεται από την κοσμική.

→ Ο ανώτατος άρχοντας είναι ταυτόχρονα θρησκευτικός και κοσμικός ηγέτης.

ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ - ΧΑΛΙΦΕΣ

Μετά το θάνατο του Μωάμεθ (632) ανέλαβε τη διακυβέρνηση της κοινότητας ο **Χαλίφης**, δηλαδή ο **τοποτηρητής του Προφήτη**.

⇒ το θρησκευτικό πρότυπο που ακολουθούσαν οι πιστοί

⇒ αρχηγός του κράτους, που συγκέντρωνε στο πρόσωπο του όλη την κοσμική εξουσία.

⇒ υπεύθυνος για την εφαρμογή των εντολών του Κορανίου.

4. Οι αραβικές κατακτήσεις (συνοπτικά) και οι συνέπειές τους (αναλυτικά)

ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΑΡΑΒΩΝ

Οι Άραβες μαχητές με την καθοδήγηση των δύο πρώτων χαλιφών **εισέβαλαν και κατέκτησαν**, σε ελάχιστο χρονικό διάστημα, **τις γειτονικές πλούσιες χώρες της Εγγύς Ανατολής**.

ΑΙΤΙΑ ΕΞΑΠΛΩΣΗΣ ΑΡΑΒΩΝ

Οι κατακτήσεις των Αράβων πραγματοποιήθηκαν με εκπληκτική ταχύτητα και είχαν ποικίλες αιτίες.

1) Η εξάντληση των Βυζαντινών και των Περσών από τους μακροχρόνιους μεταξύ τους αγώνες.

2) Το ψυχικό σχίσμα που είχε προκληθεί ανάμεσα στο κέντρο και στις ανατολικές επαρχίες του Βυζαντινού Κράτους, λόγω της αίρεσης του μονοφυσιτισμού που είχε επικρατήσει σ' αυτές.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

- **Μέχρι το 640** → Συρία, Περσία, Παλαιστίνη, Μεσοποταμία και Αρμενία
- Κατάκτηση της Αιγύπτου, του σιτοβολώνα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η οποία ολοκληρώθηκε με την οριστική κατάληψη της Αλεξάνδρειας **το 646**.
- **Στις αρχές του 8ου αι.**, οι Άραβες κατέκτησαν μέρος της βησιγοθικής Ισπανίας.

Η προέλαση τους όμως στη Δύση αναχαιτίστηκε τελικά από τους Φράγκους στο Πουατιέ το 732.

β. Ο πόλεμος στη θάλασσα και οι πολιορκίες της Κωνσταντινούπολης

Στα μέσα του 7ου αιώνα

Ο χαλίφης Μωαβίας φρόντισε για τη ναυπήγηση στόλου.

Η πρώτη ναυτική εκστρατεία των Αράβων → άλωση της Κωνσταντίας, πρωτεύουσας της Κύπρου

→ κατάκτηση της Ρόδου και της Κω

Στα χρόνια της βασιλείας του Κωνσταντίνου Δ' ανακόπηκε για πρώτη φορά η ακάθεκτη εξάπλωση του Ισλάμ.

- **To 674-678** οι Άραβες επιχείρησαν να κατακτήσουν την Κωνσταντινούπολη.
 - Οι απόπειρες απέτυχαν
 - Ο στόλος τους καταστράφηκε από το υγρόν πυρ
 - Υπέγραψαν ταπεινωτική ειρήνη > ενισχύθηκε το διεθνές γόητρο του Βυζαντινού κράτους
- **To 717** ο αραβικός στόλος έφθασε και πάλι μπροστά στα τείχη της Βασιλεύουσας. Η πρωτεύουσα σώθηκε, για δεύτερη φορά, χάρη στην αποφασιστικότητα των υπερασπιστών της και το υγρόν πυρ. Η Κωνσταντινούπολη δεν απειλήθηκε έκτοτε από τους Άραβες.

γ. Οι αραβοβυζαντινές συγκρούσεις στη Μ. Ασία και την Ανατολική Μεσόγειο

Ο πόλεμος Αράβων και Βυζαντινών μεταφέρθηκε στη Μ.Ασία.

- Στις αρχές του 9ου αιώνα η αυτοκρατορία απαλλάχθηκε προσωρινά από τις αραβικές επιδρομές στα μικρασιατικά εδάφη, γιατί το Χαλιφάτο συγκλονίστηκε από εσωτερικές διαμάχες.
- To 821-823 → εξέγερση του Θωμά Σλάβου στο Βυζάντιο και η παραμέληση του στόλου από την πλευρά των Βυζαντινών → οι Άραβες από την Ισπανία καταλαμβάνουν την Κρήτη και κάνουν απόβαση στη Σικελία.
- Ο αυτοκράτορας Θεόφιλος θα δώσει σκληρούς αγώνες εναντίον των Αράβων στο μικρασιατικό μέτωπο.
 - καταστροφή του Αμορίου (838) ιδιαίτερης πατρίδας του Θεόφιλου.

Συνέπειες των αραβικών κατακτήσεων (αναλυτικά)

Οι αραβικές κατακτήσεις

- 1) έθεσαν τέρμα στην ελληνορωμαϊκή κυριαρχία στη Μεσόγειο,
- 2) στις ακτές της Μεσογείου οποίας εμφανίστηκε ένας νέος κόσμος, ο αραβικός
- 3) τερματίστηκε η βυζαντινή θαλασσοκρατορία
- 4) ξεκινά μια περίοδος συγκυριαρχίας των Αράβων και των Βυζαντινών στη Μεσόγειο
- 5) τα θαλάσσια σύνορα του Βυζαντίου υποχώρησαν στη γραμμή Κρήτη-Κύπρος-Λυκία/Κιλικία
- 6) αυξήθηκαν οι επιδρομές (κούρσα) των αραβικών στόλων στις παράκτιες περιοχές
- 7) μειώθηκε δραματικά ο πληθυσμός των νησιών και των ακτών του Αιγαίου
- 8) το θαλάσσιο εμπόριο περιορίστηκε
- 9) οι χερσαίες αραβικές επιδρομές έπληξαν το χερσαίο εμπόριο
- 10) περιορίστηκαν σημαντικά οι αγροτικές δραστηριότητες των μικρασιατικών πληθυσμών

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

5. Η Εικονομαχία

α. Συνθήκες εκδήλωσης της Εικονομαχίας

ΟΡΙΣΜΟΣ

Εικονομαχία ονομάζεται η διαμάχη που συγκρόνησε τη βυζαντινή αυτοκρατορία από τις αρχές του 8ου ως τα μέσα του 9ου αιώνα (726-843) και σχετίζεται με τη λατρεία ή όχι των εικόνων στην ορθόδοξη ή χριστιανική θρησκεία.

ΠΡΩΤΕΡΓΑΤΕΣ

- ο Οι δύο πρώτοι Ίσαυροι (Λέων Γ' και Κωνσταντίνος Ε')
- ο Εκπρόσωποι του ανωτέρου κλήρου

ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

- 1) οι ανεικονικές αντιλήψεις* των κατοίκων των ανατολικών επαρχιών
 - ο η απεικόνιση του θείου με ανθρώπινη μορφή δεν συμβιβάζεται με τον χαρακτήρα του Χριστιανισμού ως καθαρά πνευματικής θρησκείας.
- 2) οι υπερβολές της λατρείας των εικόνων και των λειψάνων
 - ο άγγιζε τα όρια της δεισιδαιμονίας ανάμεσα στο λαό, ιδιαίτερα στις ευρωπαϊκές επαρχίες, και προκαλούσε πολλές σοβαρές αντιδράσεις.

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑΝ αρχές του 8ου αιώνα

Η αυτοκρατορία αντιμετώπιζε κρίσιμες περιστάσεις

- α. τα αραβικά πλοία όργωναν τις βυζαντινές θάλασσες και ληλατούσαν ακτές, νησιά και πόλεις
- β. το εμπόριο παρέλυε
- γ. η Κωνσταντινούπολη απειλήθηκε (717)
- δ. οι βυζαντινές επαρχίες στη Βαλκανική είχαν κατακλυσθεί από Σλάβους
- ε. οι Βούλγαροι κάνουν επιδρομές στη Βαλκανική

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΣ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Η σωτηρία της Αυτοκρατορίας εξαρτιόταν ολοκληρωτικά από τους αγροτικούς πληθυσμούς της Μ. Ασίας

- ⇒ που υπηρετούσαν στους θεματικούς στρατούς
- ⇒ απέρριπταν την ιδέα της αναπαράστασης του θείου.

Η εικονομαχική πολιτική θα συμφιλωνε την κεντρική εξουσία με τους πληθυσμούς αυτούς και την πολιτική αυτή αποφάσισαν να εφαρμόσουν οι αυτοκράτορες της δυναστείας των Ισαύρων.

β. Έναρξη της εικονομαχίας

ΑΦΟΡΜΗ

→ ένας καταστροφικός σεισμός που είχε επίκεντρο το θαλάσσιο χώρο μεταξύ Θήρας και Θηρασίας (726). Ο σεισμός ερμηνεύτηκε ως εκδήλωση θείας οργής, διότι, τάχα, η λατρεία των εικόνων αποτελούσε εκδήλωση ειδωλολατρίας στο χώρο της Εκκλησίας.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΠΡΩΤΕΣ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

- ⇒ Το 726 ο Λέων Γ' διέταξε το στρατό να απομάκρυνει από τη Χαλκή Πύλη των ανακτόρων μια εικόνα του Χριστού.
- ⇒ Το οργισμένο πλήθος αντέδρασε και ξέσπασαν οδομαχίες.
- ⇒ Η αντίδραση κατά της εικονομαχικής πολιτικής απλώθηκε από την πρωτεύουσα στο Θέμα Ελλάδος (σημερινή ανατολική Στερεά Ελλάδα).
- ⇒ Ο θεματικός στόλος κινήθηκε εναντίον του Λέοντος, αλλά κατατροπώθηκε κοντά στον Ελλήσποντο.

ΔΙΑΤΑΓΜΑ 730

Το πρώτο επίσημο εικονομαχικό διάταγμα εκδόθηκε το έτος 730. Προέβλεπε

- καταστροφή των εικόνων και διώξεις κατά των εικονοφίλων.

Οι διώξεις αυτές πήραν στην πράξη διάφορες μορφές: βασανιστήρια, εξορίες, δημεύσεις περιουσιών.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Το διάταγμα βρήκε αντίθετη την εκκλησία της Ρώμης. Ο πάπας

- δυσανεστήθηκε και στράφηκε αργότερα προς τους Φράγκους
- συνδέθηκε στενά με τους ηγεμόνες τους.

Η εικονομαχία είχε αρνητικές συνέπειες για τις σχέσεις της Αυτοκρατορίας με τη Δύση.

γ. Κορύφωση της εικονομαχίας

Κορύφωση στα χρόνια του Κωνσταντίνου του Ε' (741-775)

- ανελέητη εκστρατεία εναντίον των μοναχών και των μοναστηριών > προπύργια της εικονολατρίας.
- νομιμοποίηση των διώξεων από τη σύνοδο της Ιέρεας (754) > καταδίκασε τη λατρεία των εικόνων και αναθεμάτισε τους οπαδούς της.
- καταδίκη της εικονομαχίας το 787 (επί Κωνσταντίνου ΣΤ' και Ειρήνης) από την Ζ' Οικουμενική Σύνοδο.

δ. Αναζωπύρωση και τέλος της Εικονομαχίας.

Αναζωπύρωση από τους αυτοκράτορες Λέοντα Ε' και Θεόφιλο (αρχές 9^{ου} αιώνα) → χωρίς την ορμή και το φανατισμό της πρώτης περιόδου.

- Η Σύνοδος της Κωνσταντινούπολης, το Μάρτιο του 843, (που συγκλήθηκε από τη μητέρα του αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ', Θεοδώρα, και τους συνεργάτες της, Βάρδα και Θεόκτιστο), αποφάσισε την αποκατάσταση των εικόνων.
- Η απόφαση της συνόδου αυτής σήμανε την οριστική αποτυχία του κράτους να υποτάξει ολοκληρωτικά στη βούλησή του την Εκκλησία.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

6. Κοινωνία και οικονομία. (συνοπτικά)

α. Η οικονομία (8ος-9ος αι.)

ΑΙΤΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ δεύτερο μισό του 8ου αι.

- ο οι επιδημίες
- ο οι φυσικές καταστροφές
- ο οι απώλειες από τους πολέμους
- ο οι εχθρικές εισβολές
- ο μείωση του πληθυσμού

ΑΣΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

- ⇒ Δεκάδες πόλεις επιβίωσαν κατά τη δύσκολη αυτή περίοδο. Πολλές πόλεις αυτές, όπως η Έφεσος και η Νίκαια, συνέχισαν να ακμάζουν ως κέντρα εμπορίου και βιοτεχνίας.
- ⇒ Οι αστικές δραστηριότητες περιορίζονται.
- ⇒ Το εξωτερικό εμπόριο φθίνει συνεχώς.
- ⇒ Οι χερσαίοι δρόμοι του εμπορίου με την Ανατολή, τα λιμάνια και τα εμπορικά κέντρα της Συρίας και της Αιγύπτου ελέγχονται από τους Άραβες.
- ⇒ Το αραβοβυζαντινό εμπόριο αναβιώνει σε περιόδους ανακωχής.
- ⇒ Οι Βυζαντινοί μοιράζονται τα κέρδη τους με τους Άραβες, στους οποίους καταβάλλουν τελωνειακούς δασμούς.
- ⇒ Το εμπόριο με τη Δύση, στις αρχές του 8ου αι., μειώνεται στο ελάχιστο, χωρίς η επικοινωνία να διακοπεί εντελώς.
- ⇒ Οι θαλάσσιες επικοινωνίες παραμένουν εξαιρετικά επικίνδυνες εξαιτίας της δράσης των πειρατών.

Κατά τα τέλη του 8ου και τις αρχές του 9ου αι.

- α. ο πληθυσμός της αυτοκρατορίας αυξάνεται και φθάνει περίπου τα 11 εκατομμύρια
- β. η οικονομία και το εμπόριο αρχίζουν να ανακάμπτουν.

ΚΑΚΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ Α'

Ο Νικηφόρος Α' πήρε τολμηρά δημοσιονομικά μέτρα για την ανόρθωση της οικονομίας, τα οποία από τους αντιπάλους του και τον χρονογράφο Θεοφάνη χαρακτηρίστηκαν ως κακώσεις. Τα μέτρα αυτά ήταν τα ακόλουθα:

1. Η ακύρωση των φοροαπαλλαγών που είχε θεσπίσει η αυτοκράτειρα Ειρήνη και η εγγραφή των πολιτών στους φορολογικούς καταλόγους
2. Η επιβολή του καπνικού φόρου (για κάθε εστία που καπνίζει, δηλαδή για κάθε νοικοκυριό) στους πάροικους (εξαρτημένους γεωργούς) των μονών και των ναών, καθώς και στα πολυάριθμα φιλανθρωπικά ιδρύματα
3. Η καθιέρωση της συλλογικής ευθύνης της κοινότητας του χωριού για την καταβολή των φόρων
4. Η απαγόρευση της τοκογλυφίας
5. Η δημιουργία κλήρων για τους ναύτες στρατιώτες της Μ. Ασίας

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

6. Η υποχρέωση των πλούσιων ναυκλήρων (πλοιοκτητών) της Κωνσταντινούπολης να δανειστούν από το κράτος με υψηλό επιτόκιο > Το τελευταίο αυτό μέτρο απέβλεπε στην ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυσιπλοΐας.

β. Στρατιωτικοποίηση και εποικισμοί

Από τα μέσα του 7ου ως τα μέσα του 9ου αι. το Βυζάντιο διέρχεται μία περίοδο κρίσης, η οποία χαρακτηρίζεται από την έντονη κοινωνική παρουσία του στρατού.

Η στρατιωτικοποίηση της μεσοβυζαντινής κοινωνίας εκφράζεται με

- ⇒ την εμφάνιση των οικογενειακών επωνύμων που προσδιορίζουν, σχεδόν αποκλειστικά, στρατιωτικές αριστοκρατικές οικογένειες
- ⇒ την οικοδόμηση πολλών οχυρών κάστρων κτισμένων σε δυσπρόσιτες περιοχές → αντικαθιστούν τις πόλεις που παρακμάζουν.
- ⇒ τη βαθμιαία επέκταση του δικτύου των θεμάτων με τη διχοτόμηση παλαιότερων μεγάλων θεμάτων (Μ. Ασία) ή τη δημιουργία νέων (Βαλκανική).
 - Η δημιουργία ναυτικών θεμάτων βοηθά την αμυντική θωράκιση στις παράλιες περιοχές, αλλού σε μικρότερο και αλλού σε μεγαλύτερο βάθος.

ΕΠΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ιδιαίτερες δυσχέρειες στις ευρωπαϊκές επαρχίες της αυτοκρατορίας, όπου είχαν εγκατασταθεί πολλοί σλαβικοί πληθυσμοί.

- α. Πολλοί Σλάβοι μεταφέρθηκαν από τις σκλαβηνίες των Βαλκανίων σε περιοχές της Μ. Ασίας
- β. Πολλοί μικρασιατικοί πληθυσμοί μετακινήθηκαν και εγκαταστάθηκαν κατά την περίοδο αυτή στις σκλαβηνίες της Θράκης, της Μακεδονίας και της Νότιας Ελλάδας.
- γ. Από τα τέλη του 8ου αι. οι Σλάβοι άρχισαν να ενσωματώνονται στη βυζαντινή κοινωνία και σταδιακά να αφομοιώνονται.

γ. Το κίνημα τον Θωμά τον Σλάβου

Εκδηλώθηκε το 821 στη Μικρά Ασία (στα χρόνια της βασιλείας του Μιχαήλ Β' (820-829)).

- Ο Θωμάς στέφθηκε αυτοκράτορας από τον πατριάρχη Αντιοχείας
- Εμφανίσθηκε ως εικονόφιλος και προστάτης των φτωχών > υποσχέθηκε απαλλαγή από τη φορολογία.
- Η αναταραχή μεταδόθηκε από την ύπαιθρο στις πόλεις και στο στρατό.
- Από τα έξι μικρασιατικά θέματα μόνο δύο έμειναν πιστά στον αυτοκράτορα Μιχαήλ.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

- Με τη σύμπραξη του ναυτικού θέματος των Κιβυρραιωτών, ο Θωμάς πέρασε στην Ευρώπη και πολιορκήσε την πρωτεύουσα. Η πολιορκία απέτυχε, γεγονός που οφείλεται:
 - στο απόρθητο των τειχών της Βασιλεύουσας
 - στις λιποταξίες των πληρωμάτων του Θωμά

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- ο στη βαριά ήττα του στόλου μπροστά στην Κωνσταντινούπολη (φθινόπωρο του 822)
- ο στην επίθεση που δέχθηκε από τους Βουλγάρους, με τους οποίους είχε συμμαχήσει ο Μιχαήλ Β'.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΣΛΑΒΟΥ

- Ο στασιαστής αναγκάστηκε να λύσει την πολιορκία και αρχικά κατόρθωσε να διαφύγει.
- Τον Οκτώβριο του 823 συνελήφθη και θανατώθηκε.

ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΣΛΑΒΟΥ

- ⇒ Το κίνημα του Θωμά δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως λαϊκή εξέγερση και κοινωνική επανάσταση, αν και έπαιξαν κάποιο ρόλο σε αυτό οικονομικοί και κοινωνικοί παράγοντες.
- ⇒ Επρόκειτο περισσότερο για εμφύλιο πόλεμο, μια σύγκρουση μεταξύ νομιμότητας και σφετερισμού της εξουσίας, που επηρεάστηκε κυρίως από
 - ο τις προσωπικές φιλοδοξίες και τα κίνητρα του στασιαστή
 - ο τον ανταγωνισμό των βυζαντινών επαρχιών με την κεντρική εξουσία και την πολιτική της
 - ο τη διαμάχη για τις εικόνες

7. Σλάβοι και Βούλγαροι (συνοπτικά)

α. Σκλαβηνίες

ΟΡΙΣΜΟΣ

Οι σκλαβηνίες ήταν αυτόνομες νησίδες σλαβικού πληθυσμού, μικρότερης ή μεγαλύτερης έκτασης, που εγκαταστάθηκαν μόνιμα στη Χερσόνησο του Αίμου. Οι σκλαβηνίες ήταν αρχικά ημιαυτόνομες και πλήρωναν φόρο υποτέλειας.

- Στη διάρκεια του 9ου αι., οι σκλαβηνίες που βρίσκονταν στα βορειοδυτικά της Χερσονήσου του Αίμου εξελίχθηκαν στα πρώτα κρατίδια των Σέρβων και Κροατών. Η ύπαρξη και η ανάπτυξη των δύο αυτών κρατιδίων διευκόλυνε τον εκχριστιανισμό των δύο λαών επί Βασιλείου Α'.
- Την ίδια εποχή (9ος αι.), οι σκλαβηνίες που βρίσκονταν στα νότια της Χερσονήσου του Αίμου ενσωματώθηκαν στην επεκτεινόμενη θεματική διοίκηση του Βυζαντινού Κράτους.

β. Η ίδρυση των κρατών των Βουλγάρων

Το κράτος των Βουλγάρων ιδρύθηκε στη Χερσόνησο του Αίμου στο δεύτερο μισό του 7ου αιώνα, στα χρόνια του Κωνσταντίνου Δ' (668-685).

Οι Βούλγαροι

- προωθήθηκαν από τις ασιατικές στέπες στις εκβολές του Δούναβη.
- νίκησαν το βυζαντινό στρατό
- κατέκτησαν τα εδάφη μεταξύ Δούναβη, Αίμου και Ευξείνου Πόντου.

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Ο αυτοκράτορας

1. υποχρεώθηκε να αναγνωρίσει σιωπηρά τη νέα κατάσταση και
2. υποσχέθηκε την καταβολή ετήσιων χορηγιών για το μέλλον.
 - ⇒ συνετή πράξη, διότι στην περιοχή αυτή είχαν διεισδύσει ήδη σλαβικές φυλές, με συνέπεια αυτή να έχει αποσπαστεί ουσιαστικά από τον έλεγχο της αυτοκρατορίας.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ - ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Τον 8ο αιώνα ο Κωνσταντίνος Ε' προσπάθησε με αλλεπάλληλες εκστρατείες να καταλύσει το Βουλγαρικό Κράτος.

Εσωτερική πολιτική κρίση στους Βούλγαρους > Σύγκρουση της αντιβυζαντινής με τη φιλοβυζαντινή παράταξη

Παλαιά βουλγαρική αριστοκρατία > αντιβυζαντινή πολιτική

Φιλοβυζαντινή παράταξη > υποστηριζόταν από την εθνότητα που διαμορφωνόταν από την ανάμειξη των σλαβικών πληθυσμών με τις λαϊκές βουλγαρικές τάξεις.

➔ Η εξασθένηση των Βουλγάρων, αποτέλεσμα της εσωτερικής αυτής σύγκρουσης, ➔ αποκατάσταση της βυζαντινής υπεροχής στη Χερσόνησο του Αίμου ➔ το βουλγαρικό κράτος δεν καταλύθηκε

γ. Η Βουλγαρία υπό τον Κρούμο

Η Βουλγαρία ισχυροποιήθηκε σημαντικά στις αρχές του 9ου αι., όταν προσάρτησε πρώην αβαρικά εδάφη.

ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ - ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

- Ο χάνος* Κρούμος κατάκτησε τη Σαρδική (Σόφια) και εξόντωσε τους υπερασπιστές της (809).
- Ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Α' εξεστράτευσε κατά των Βουλγάρων και προχώρησε βαθιά στη βουλγαρική επικράτεια.
 - Στις διαβάσεις του Αίμου ο στρατός του εκμηδενίστηκε ολοκληρωτικά.
 - Ο ίδιος ο αυτοκράτορας έπεσε στο πεδίο της μάχης.
- Ο Κρούμος κατέκτησε λιμάνια του Ευξείνου Πόντου.
- Έφτασε μπροστά στα τείχη της Κωνσταντινούπολης αλλά ο βούλγαρος ηγεμόνας πέθανε ξαφνικά (814) και έτσι το Βυζάντιο απαλλάχθηκε από έναν ισχυρό αντίπαλο.
- Ο Ομουρτάγ (διάδοχος του Κρούμου) συνήψε 30ετή συνθήκη ειρήνης.

Στα βυζαντινοβουλγαρικά σύνορα επικράτησε, σχεδόν ως τα τέλη του 9ου αιώνα, αδιατάρακτη ειρήνη.

*(ή χαγάνος, τίτλος ηγεμόνων λαών τουρκομογγολικής καταγωγής)

δ. Η οργάνωση του Βουλγαρικού Κράτους

Η δομή του Βουλγαρικού κράτους ως τον 9ο αι. χαρακτηρίζεται από τη διαφορετική συμμετοχή στη διακυβέρνηση της χώρας των δύο φυλετικών στοιχείων που συνέθεταν τον πληθυσμό του,

- των Πρωτοβουλγάρων
- των σλαβικών φυλών, που είχαν εγκατασταθεί στην επικράτειά του και είχαν οργανωθεί σε σκλαβηνίες.

Ο χάνος και η πρωτοβουλγαρική αριστοκρατία
καθόριζαν την κρατική πολιτική

Οι αρχηγοί των σκλαβηνιών διατηρούσαν στις περιοχές τους μια ορισμένη αυτονομία και συμμετείχαν ως ένα βαθμό μόνο στη διοίκηση.

Υπήρχε μια δυαρχία που αντιστοιχούσε στον εθνικό-φυλετικό διϋσμό της χώρας.

Στη διάρκεια όμως του 9ου αι.

- α. ενισχύθηκε η κεντρική εξουσία
- β. σταδιακά υποχώρησε η δύναμη των αρχηγών των σλαβικών φυλών.
- γ. η αριθμητική υπεροχή των Σλάβων οδήγησε στον εκσλαβισμό των Βουλγάρων.

Οι Σλάβοι υποτάχθηκαν πολιτικά στην πρωτοβουλγαρική αριστοκρατία, αλλά αφομοίωσαν εθνολογικά τους ουννικής καταγωγής Βουλγάρους.

8. Το Φραγκικό Κράτος υπό τις δυναστείες των Μεροβιγγείων και των Καρολιδών.

α. Η εποχή των Μεροβιγγείων και η κρίση τον Φραγκικό κράτους (συνοπτικά)

Το εκχριστιανισμένο Βασίλειο των Φράγκων, ιδρύθηκε από τον Χλωδοβίκο, γενάρχη της δυναστείας των Μεροβιγγείων (τέλος 5ου-αρχές 6ου αι.)

Στα χρόνια των διαδόχων του > σημειώνεται κρίση

- ξέσπασαν εμφύλιοι πόλεμοι
- το Φραγκικό Κράτος διασπάστηκε
- επηρέαστηκε αρνητικά ο πολιτισμός των Φράγκων
- υποχώρησε το εμπόριο και η βιοτεχνία
- εγκαταλείφθηκε το οδικό δίκτυο
- παρήκμασαν πόλεις

Στα τέλη του 7ου και στις αρχές του 8ου αι, το πολιτικό σύστημα που εγκαθίδρυσαν οι Μεροβίγγειοι οδήγησε

- α. στην αποδυνάμωση του θεσμού της βασιλείας
- β. στην ανάδειξη περιφερειακών πολιτικών δυνάμεων → η εκκλησία

β. Οι Καρολίδες και η ακμή της φραγκικής δύναμης (αναλυτικά)

ΚΑΡΟΛΟΣ ΜΑΡΤΕΛΟΣ ΚΑΙ ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΚΑΡΟΛΙΔΕΙΑΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

- ο Ο αυλάρχης (majordomus) Κάρολος Μαρτέλος αναχαιτίσε την προέλαση των Αράβων στο Πουατιέ της Γαλλίας (732).
- ο Ο Κάρολος Μαρτέλος, γόνος μιας ισχυρής αριστοκρατικής οικογένειας, υπήρξε ο ιδρυτής της νέας δυναστείας των Καρολιδών, που διαδέχθηκε τους Μεροβίγγειους.
 - Ο πάπας, απειλούμενος από τους Λογγοβάρδους που ετοιμάζονταν να βαδίσουν κατά της Ρώμης, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το Βυζάντιο και να προσεταιριστεί τους Φράγκους, στέφοντας το γιο του Καρόλου Μαρτέλου Πιπίνο ελέω Θεού βασιλέα των Φράγκων (754).
 - Η παπική ευλογία προσέδωσε στη φραγκική βασιλεία μεγάλο ηθικό κύρος και με τη στέψη αυτή επικράτησε στην Ευρώπη η αντίληψη της ελέω Θεού βασιλείας.

ΙΔΡΥΣΗ ΠΑΠΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

- Ο Πιπίνος Α', ως αντάλλαγμα, δώρισε στην Αγία Έδρα την περιοχή από τη Ραβέννα μέχρι τη Ρώμη → πυρήνας του Παπικού Κράτους.
- Ο Πιπίνος και οι γιοι του ονομάστηκαν πατρίκιοι των Ρωμαίων, τίτλος που συνεπαγόταν την υποχρέωση του βασιλικού οίκου να προστατεύει τη Ρώμη.

Ο παπισμός συνδέθηκε στενά με το Βασίλειο των Φράγκων, ενώ το χάσμα μεταξύ Ανατολής και Δύσης, που είχε αρχίσει να ανοίγει όταν κηρύχθηκε η εικονομαχία, έγινε τώρα πολύ βαθύ.

Όταν πέθανε ο Πιπίνος, το Φραγκικό Βασίλειο περιλάμβανε τη σημερινή Γαλλία και ένα μέρος της σημερινής Γερμανίας.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΤΟ ΦΡΑΓΚΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΥΠΟ ΤΟΝ ΚΑΡΛΟΜΑΓΝΟ

Ο διάδοχος του Κάρολος ο Μέγας (Καρλομάγνος) κατέκτησε πολλά εδάφη και επεξέτεινε σημαντικά την επικράτειά του.

Για να ενισχύσει την εσωτερική οργάνωση του κράτους του ο Κάρολος πήρε τα ακόλουθα μέτρα:

1. Διαίρεσε τη φραγκική επικράτεια σε 200 περίπου κομητείες. Οι κόμητες ασκούσαν, με τη βοήθεια των επισκόπων τη στρατιωτική και πολιτική διοίκηση, και συγχρόνως ήταν δικαστές και φοροεισπράκτορες.
2. Καθιέρωσε το θεσμό των βασιλικών απεσταλμένων, οι οποίοι θα επέβλεπαν την εφαρμογή των νόμων και των διαταγμάτων που εξέδιδε.
3. Προχώρησε σε εκκλησιαστική μεταρρύθμιση που συμπλήρωσε τη διοικητική μεταρρύθμιση. Η Εκκλησία απετέλεσε από τότε παράγοντα συνοχής και ενότητας.

γ. Το πρόβλημα των δύο αυτοκρατοριών

ΙΣΧΥΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΑΡΛΟΜΑΓΝΟΥ

Το 774 ο Καρλομάγνος

- α. κατέλυσε το κράτος των Λογγοβάρδων
- β. ισχυροποίησε το Φραγκικό Κράτος
- γ. υποσκέλισε τα παλαιότερα γερμανικά βασίλεια
- δ. η εξουσία του Καρόλου αναβαθμίστηκε → έγινε μια ισχυρή βασιλεία, που εξουσίαζε ένα κράτος με πολλούς λαούς.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία επιδίωξε αρχικά να προσεγγίσει διπλωματικά το νέο αντίπαλο της.

- Το 781 τελέστηκαν με κάθε επισιμότητα οι αρραβώνες του Κωνσταντίνου ΣΤ' με τη Ροτρούδη, κόρη του Καρόλου. Αλλά οι σχέσεις των δύο κρατών οδηγήθηκαν σε ρήξη και το συνοικέσιο τελικά ακυρώθηκε.
- Αργότερα, εσωτερικές διαμάχες ανάγκασαν τον πάπα Λέοντα Γ' να ζητήσει τη βοήθεια του Καρόλου, υποσχόμενος να τον στέψει αυτοκράτορα. Ο φράγκος βασιλιάς αποδέχθηκε την πρόταση.

ΣΤΕΨΗ ΤΟΥ ΚΑΡΟΛΟΥ ΩΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

- Την ημέρα των Χριστουγέννων του έτους 800, στην εκκλησία του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη, ο Κάρολος στέφθηκε, σύμφωνα με το βυζαντινό τυπικό, Μέγας και ειρηνοποιός αυτοκράτωρ, κυβερνήτης του Ρωμαϊκού Κράτους, υπό τις επευφημίες του λαού και του κλήρου.
- Ο Κάρολος επέλεξε το Ααχεν ως έδρα του. Εκεί ανήγειρε ένα ανάκτορο, το παρεκκλήσιο του οποίου διακοσμήθηκε με έργα τέχνης από τη Ραβέννα και την υπόλοιπη Ιταλία.

ΔΥΟ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΕΣ

- Η στέψη του Καρόλου είχε ως αποτέλεσμα να συνυπάρχουν αντιμέτωπες από το 800 και εξής δυο αυτοκρατορίες, μία ανατολική και μία δυτική.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- Η στέψη του Καρόλου θεωρήθηκε από τους Βυζαντινούς ως σκάνδαλο και σφετερισμός των νομίμων και αποκλειστικών δικαιωμάτων τους στη ρωμαϊκή κληρονομιά και κυρίως του δικαιώματος χρήσης του όρου βασιλεύς των Ρωμαίων.
- Η διάσταση μεταξύ Ανατολής και Δύσης επεκτάθηκε τώρα και στην πολιτική σφαίρα. Η οικουμένη διασπάστηκε γλωσσικά, πολιτικά και θρησκευτικά σε δύο αντίπαλους κόσμους.
- Οι Βυζαντινοί ανέμεναν ότι ο Κάρολος θα επιχειρούσε να υποτάξει την Ανατολική Αυτοκρατορία.
- Ο Κάρολος επιδίωξε και πέτυχε το συμβιβασμό με το βυζαντινό αυτοκράτορα ύστερα από δύσκολες και μακρές διαπραγματεύσεις.

δ. Η διάσπαση της Αυτοκρατορίας του Καρόλου

- Η δυναστεία των Καρολιδών συνένωσε το μεγαλύτερο μέρος του χριστιανικού κόσμου της Δ. Ευρώπης (Γαλατία, Γερμανία και Ιταλία).
- Η διοικητική ενότητα του ετερογενούς αυτού κράτους άρχισε όμως να κλονίζεται, όταν εξέλιπε η επιβλητική προσωπικότητα του Μεγάλου Καρόλου.
- Ο διάδοχος του τελευταίου, Λουδοβίκος ο Ευσεβής, διέπραξε λάθη που έπληξαν σοβαρά το κύρος της αυτοκρατορικής εξουσίας.
- Το 840, οι τρεις γιοι του (Λουδοβίκος, Κάρολος Φαλακρός και Λοθάριος) διένειμαν, με τη συνθήκη του Βερντέν (843), την κληρονομιά του.
 - Ο Λουδοβίκος έλαβε τα εδάφη ανατολικά του Ρήνου
 - Ο Κάρολος ο Φαλακρός πήρε περιοχές της σημερινής Γαλλίας
 - Ο Λοθάριος κατέλαβε μια ζώνη που εκτεινόταν από το σημερινό Βέλγιο μέχρι την κεντρική Ιταλία.

Οι τρεις αυτές εδαφικές ενότητες επρόκειτο να αποτελέσουν τη βάση σχηματισμού τριών από τα μεγαλύτερα κράτη της σύγχρονης Ευρώπης, της Γερμανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΑΚΜΗΣ: ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΕΡΜΑΤΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΣ ΩΣ ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Επί Μακεδονικής Δυναστείας (μέσα 9^{ου} – μέσα 11^{ου} αιώνα), η Βυζαντινή Αυτοκρατορία φθάνει στη μέγιστη ακμή της.

- α. Ο συγκεντρωτισμός που επιτεύχθηκε με την οικονομική ανάπτυξη της Κωνσταντινούπολης
- β. Η κυριαρχία της αστικής αριστοκρατίας
- γ. Η βαθμιαία αναδιοργάνωση του στρατού επέτρεψαν στο Βυζάντιο να ανακόψει τις αραβικές εισβολές και να περάσει στην αντεπίθεση.

Χάρη στους επικούς αγώνες των μεγάλων στρατηγών-αυτοκρατόρων, Νικηφόρου Β' Φωκά, Ιωάννη Α' Τζιμισκή και Βασιλείου Β', το Βυζαντινό Κράτος

- ⇒ κατόρθωσε να ανακτήσει τα μεγάλα νησιά του Αιγαίου και
- ⇒ να κατακτήσει τη Συρία και τη Βουλγαρία.

Το κύρος και η πολιτιστική ακτινοβολία του Βυζαντίου σε διεθνές επίπεδο φθάνουν τότε στο απόγειο τους.

- Η σταθερότητα επέτρεψε τη βελτίωση της εσωτερικής οργάνωσης, την εύρυθμη λειτουργία της διοίκησης και την οικονομική ανάπτυξη.
- Τα αριστοκρατικά γένη των μεγάλων γαιοκτημόνων (Φωκάδες, Σκληροί, Δούκες) παραμένουν υπό τον έλεγχο της κεντρικής εξουσίας,
- Προστατεύεται η αγροτική κοινότητα από τις αρπακτικές διαθέσεις των μεγαλογαιοκτημόνων. Η πρακτική αυτή θα ανατραπεί επί των τελευταίων Μακεδόνων.

Από τα μέσα του 11ου αι., εκδηλώνεται μεγάλη κρίση, λόγω και της μεταβολής του συσχετισμού δυνάμεων σε διεθνές επίπεδο.

Στη Δύση

- α. εξαίτιας των φοβερών επιδρομών των Βίκινγκς και των Ούγγρων,
- β. και της εξασθένησης της κεντρικής εξουσίας,

αποκρυσταλλώνεται και προσλαμβάνει την κλασική του μορφή το σύστημα της φεουδαρχίας.

Στο πλαίσιο της φεουδαρχίας οι κοινωνικές τάξεις συνδέονται μεταξύ τους με εξαρτήσεις που βασίζονται στο θεσμό της υποτέλειας-προστασίας.

1. Προοίμιο της ακμής του Βυζαντινού Κράτους (843-867) (συνοπτικά)

Στη διάρκεια της βασιλείας του Μιχαήλ Γ' (842-867)

- α. επιτεύχθηκε αισθητή πρόοδος στον τομέα της παιδείας και της οικονομίας,
- β. σημειώθηκαν σημαντικές στρατιωτικές επιτυχίες κατά των Αράβων στη Μ. Ασία.

α. Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων

Από τα μέσα του 9ου αιώνα → Οι Βυζαντινοί στράφηκαν προς το σλαβικό κόσμο και επιδίωξαν τον εκχριστιανισμό του.

Εκχριστιανισμός Ρώσων

Βυζαντινοί ιεραπόστολοι εναπόθεσαν τα πρώτα σπέρματα του Χριστιανισμού στο νεοσύστατο Ρωσικό Κράτος, μετά από μια ανεπιτυχή επίθεση των Ρώσων κατά της Κωνσταντινούπολης (860).

Εκχριστιανισμός των Μοραβίων

Το 863 ακολουθεί η αποστολή ιεραποστόλων στη Μοραβία, ύστερα από πρόσκληση του ηγεμόνα της χώρας Ραστισλάβου.

Η δράση των ιεραποστόλων Κύριλου και Μεθόδιου

- Επικεφαλής της πρεσβείας τοποθετήθηκαν ο λόγιος και γνώστης της σλαβονικής, δηλαδή της αρχαίας σλαβικής γλώσσας, Κωνσταντίνος-Κύριλλος και ο αδελφός του Μεθόδιος από τη Θεσσαλονίκη.
- Ο Κωνσταντίνος επινόησε το λεγόμενο γλαγολιτικό αλφάβητο και μετέφρασε την Αγία Γραφή στα σλαβονικά
 - η λειτουργία και το κήρυγμα στη Μοραβία άρχισαν να γίνονται στη σλαβονική γλώσσα
- Στη Μοραβία οι δύο Θεσσαλονικείς εργάστηκαν με ακάματο ζήλο.
- Αργότερα οι μαθητές τους εκδιώχθηκαν από τη χώρα και ο φραγκικός κλήρος κυριάρχησε, αλλά ο βυζαντινός πολιτισμός, χάρη στο έργο των δύο αδελφών, πέτυχε να ριζώσει βαθιά.
- Οι Σλάβοι οφείλουν τις απαρχές της εθνικής φιλολογίας τους στους δύο αυτούς ιεραποστόλους.

Εκχριστιανισμός των Βούλγαρων

Στο ζήτημα του εκχριστιανισμού των Βουλγάρων το πατριαρχείο, σε συνεργασία με την αυτοκρατορική εξουσία, έδρασε δυναμικά.

- ⇒ Όταν οι Βούλγαροι ζήτησαν από τον πάπα ιεραποστόλους, το Βυζάντιο επενέβη αστραπιαία, για να αποτρέψει την ένταξη της γειτονικής χώρας στη σφαίρα επιρροής της Δύσης.
- ⇒ Στρατός και στόλος απέκλεισαν τα σύνορα και τα παράλια της Βουλγαρίας → ο βούλγαρος ηγεμόνας Βόρης αναγκάστηκε να ενδώσει.
- ⇒ Το 864 μάλιστα βαπτίστηκε στην Κωνσταντινούπολη με ανάδοχο τον αυτοκράτορα και έλαβε το όνομα Μιχαήλ.

β. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο Εκκλησιών και το Πρώτο Σχίσμα

- Ο ελληνικός κλήρος οργανώνει τη Βουλγαρική Εκκλησία σύμφωνα με τις υποδείξεις του πατριάρχη Φωτίου.
- Ο ηγεμόνας Βόρης συνέτριψε την αντίσταση των βουλγάρων ευγενών (βογιάρων = τα μέλη της παλαιάς βουλγαρικής και ρωσικής αριστοκρατίας, που συγκροτούσαν αρχικά τη συνοδεία των ηγεμόνων), που έμεναν πιστοί στην εθνική θρησκεία,
- Η διοίκηση της Βουλγαρικής Εκκλησίας ανατέθηκε σε έλληνα επίσκοπο → ο ηγεμόνας Βόρη απογοητεύτηκε και στράφηκε εκ νέου προς τη Ρώμη.

Πρώτο Σχίσμα

Ο πατριάρχης Φώτιος, με τη συμπαράσταση του αυτοκράτορα

- απέκρουσε και τη νέα επέμβαση της Ρώμης
 - κατηγόρησε τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία για θέματα λατρείας και εκκλησιαστικής τάξης, κυρίως όμως για το δόγμα ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και από τον Υιό (filioque).
 - το δόγμα αυτό απορρίφθηκε από τη Σύνοδο του 867 και ο πάπας Νικόλαος αναθεματίστηκε (Πρώτο Σχίσμα).
- Το βουλγαρικό ζήτημα διευθετήθηκε με απόφαση της Συνόδου του 870 στην Κωνσταντινούπολη: η Βουλγαρία θα υπαγόταν πλέον στη δικαιοδοσία του πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

2. Οικονομία (συνοπτικά)

α. Οι δημογραφικές εξελίξεις και η αγροτική παραγωγή

Από τις αρχές του 9ου αιώνα

- αύξηση της αγροτικής παραγωγής
- δημογραφική ανάκαμψη, κυρίως στις πόλεις, όπου, λόγω των περισσότερων δυνατοτήτων απασχόλησης, άρχισε να μεταναστεύει μέρος του αγροτικού πληθυσμού

Στη διάρκεια του 10ου αι.

- ενισχύεται η τάση αύξησης του πληθυσμού των πόλεων

Λόγοι

- επεκτάθηκε η μεγάλη γαιοκτησία
- αυξήθηκε η αγροτική φορολογία
- υποχώρησαν οι επιδημίες

ΑΙΤΙΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΚΑΜΨΗΣ

α. Η ακώλυτη φυσική αύξηση του αστικού πληθυσμού

β. η εσωτερική μετανάστευση

β. Το εμπόριο και η βιοτεχνία

Κατά την ίδια περίοδο

- Αναζωογονήθηκαν το εμπόριο και η βιοτεχνία.
- Οι χωρικοί επισκέπτονται όλο και πιο συχνά τα εμπορικά κέντρα, για να διαθέσουν στην αγορά το πλεόνασμα της παραγωγής τους και να αγοράσουν ό,τι δεν παράγουν οι ίδιοι.
- Σημαντικό εμπορικό κέντρο → η Κωνσταντινούπολη: με την εξαιρετική γεωπολιτική θέση της είναι κομβικό σημείο των μεγάλων εμπορικών δρόμων.

ΕΜΠΟΡΙΚΟΙ ΔΡΟΜΟΙ – ΕΛΕΓΧΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

- ⇒ Οι χερσαίοι δρόμοι έχουν μεγαλύτερη σημασία για την οικονομία αρχικά.
- ⇒ Οι θαλάσσιοι αναπτύσσονται ιδιαίτερα από τη δεκαετία 960-970 και εξής, όταν ανακτώνται
 - η Κρήτη,
 - η Κύπρος και
 - η βόρεια Συρία.

Είναι η αρχή της μεγάλης ανάπτυξης του βυζαντινού εμπορίου: τώρα όλες οι μεγάλες χερσαίες και θαλάσσιες μεσογειακές αρτηρίες είναι υπό βυζαντινό έλεγχο.

ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Στις πόλεις ανθούν

- ⇒ η κεραμική,
- ⇒ η τέχνη της επεξεργασίας πολύτιμων λίθων,

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- ⇒ η βιοτεχνία λινών και μεταξωτών υφασμάτων
- ⇒ και άλλες βιοτεχνίες.

Σημαντικά βιοτεχνικά κέντρα είναι

α. η Χερσώνα,	ε. η Θήβα,
β. η Νικομήδεια,	στ. η Αθήνα,
γ. οι Σάρδεις,	ζ. η Κόρινθος
δ. το Δυρράχιο,	η. και η Σπάρτη.

Στην ύπαιθρο αναπτύσσονται βιοτεχνικές δραστηριότητες → καλύπτουν στοιχειώδεις ανάγκες του αγροτικού πληθυσμού.

- ⇒ σιδηρουργεία
- ⇒ περιφερόμενοι σιδηρουργοί κατασκευάζουν και επισκευάζουν επί τόπου αγροτικά εργαλεία.

γ. Τα αστικά επαγγέλματα

Μεταξύ 10ου και 11ου αι. αυξάνεται ο αριθμός των απασχολουμένων στο εμπόριο και στη βιοτεχνία.

- Πολυάριθμοι χειρωνακτες (μεταφορείς, αγωγιάτες, ναυτικοί και λιμενεργάτες) εργάζονται στις πόλεις και τα λιμάνια.
- Η ανάγκη να τραφεί ο πληθυσμός των αστικών κέντρων (οι χειρωνακτες, ο δήμος, δηλαδή οι φτωχοί και άνεργοι πολίτες, η ανώτερη τάξη και ο κλήρος) καθιστά το μικρεμπόριο και τα επαγγέλματα που αφορούν τη διατροφή κυρίαρχες οικονομικές δραστηριότητες στις μεγάλες πόλεις.

ΣΥΝΤΕΧΝΙΕΣ (ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ)

Τα συστήματα είναι οργανωμένα προνομιούχα σωματεία των αστικών, εμποροβιοτεχνικών κυρίως, επαγγελματιών.

Η λειτουργία των συστημάτων

- ⇒ διέπεται από αυστηρούς κανόνες (Επαρχικόν Βιβλίον) και
- ⇒ εποπτεύεται από τον Έπαρχο της Πόλης (δηλ. το διοικητή της)
- ⇒ Τα συστήματα προμηθεύονται στην ίδια τιμή τις πρώτες ύλες και τα ξένα εμπορεύματα,
- ⇒ Είναι ελεύθερα να ρυθμίσουν τον όγκο της παραγωγής, το μισθό των υπαλλήλων και, ως ένα σημείο, την τιμή πώλησης των αγαθών.
- ⇒ Αυστηρά ελέγχεται η ποιότητα και η διάθεση των πολύτιμων εμπορευμάτων, των οποίων η εξαγωγή από τη βυζαντινή επικράτεια απαγορεύεται.
- ⇒ Τα μέλη των συστημάτων έχουν ποικίλα οικονομικά προνόμια και μπορούν να ασκούν πολιτική πίεση.
- ⇒ Η εγγραφή στα συστήματα εξαρτάται από την αποδεδειγμένη επαγγελματική ικανότητα, ενώ η αποβολή συνοδεύεται από σωματικές ποινές.
→ Αυτό ενισχύει τον κρατικό έλεγχο, ο οποίος επιδιώκει να διασφαλίσει όχι τόσο τα συμφέροντα των παραγωγών, όσο αυτά του ίδιου του κράτους και των καταναλωτών.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

3. Κοινωνία (αναλυτικά)

α. Η ανώτερη αριστοκρατία

Η σύνθεση της κυρίαρχης τάξης στο Βυζαντινό κράτος είχε αλλάξει ήδη από τον 8ο αιώνα

- Διαμορφώθηκε σταδιακά μία παλατιανή αριστοκρατία στη θέση των παλιών γαιοκτημόνων (αριστοκράτες - συγκλητικοί)
 - ο μισθοδοτούνταν για τα αξιώματα που κατείχε
 - οι οικογένειες των νέων γαιοκτημόνων συνέρρεαν στην Κωνσταντινούπολη, για να εξασφαλίσουν ένα προσοδοφόρο αξίωμα και να ενταχθούν στην αριστοκρατία αυτή.

ΔΥΝΑΤΟΙ

Από τα τέλη του 10ου αι., η αριστοκρατία της γης και η αριστοκρατία των αξιωμάτων συνδέονται με επιγαμίες. Η κυρίαρχη τάξη ενοποιείται.

Μέσα σ' αυτή την τάξη δεσπόζουν οι βασιλικοί,

- ο μονοπωλούν τα κυριότερα στρατιωτικά και πολιτικά αξιώματα
- ο κυριαρχούν πια κοινωνικά και οικονομικά στην Κωνσταντινούπολη
- είναι ακόρεστοι για πλούτο, διότι γνωρίζουν ότι κάποια στιγμή μπορεί να χάσουν την αυτοκρατορική εύνοια.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΔΥΝΑΤΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΓΡΟΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟ

Οι αγροτικές κοινότητες και ο δήμος υφίστανται την ασφυκτική πίεση των μεγάλων γαιοκτημόνων, των δυνατών, και περιέρχονται σταδιακά υπό την κηδεμονία και προστασία* τους.

*προστασία → παρεχόταν από τους δυνατούς στους αδύνατους γείτονές τους, οι οποίοι ήσαν υποχρεωμένοι να πληρώσουν φόρο σε είδος ή να εργάζονται στα κτήματα των δυνατών.

β. Η μεσαία τάξη

Στη διάρκεια του 10ου και του 11ου αι. διαμορφώνεται μια εμποροβιοτεχνική τάξη

- Ήταν η πηγή της αναμφισβήτητης ευημερίας του Βυζαντίου κατά την περίοδο αυτή > αποδεικνύεται από την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας (από το 10ο αι. και εξής).
- Ακμάζει στο πρώτο μισό του 11ου αιώνα.
- Την αποτελούσαν τολμηροί μεγαλέμποροι
 - ο επιχειρούσαν μακρινά ταξίδια
 - ο εμπορεύονταν τα πολύτιμα προϊόντα της Ανατολής (καρυκεύματα, πολύτιμους λίθους και υφάσματα) → εξασφάλιζαν τεράστια κέρδη.
- Στη διάρκεια του 11ου αι., συμμετέχουν ενεργά στην πολιτική ζωή της αυτοκρατορίας.
 - ο Απέκτησαν τη δυνατότητα να ενθρονίζουν και να εκθρονίζουν αυτοκράτορες, όπως λ.χ. τον Μιχαήλ Ε' Καλαφάτη (1041-1042).
 - ο Έγιναν δεκτοί στο σώμα της Συγκλήτου.

γ. Η κοινωνία τον χωριού και η πάλη κατά των δυνατών

Το βυζαντινό χωριόν* (κοινότητα), που εμφανίζεται κατά τον 6ο αι., συγκροτείται από διάφορες κοινωνικές ομάδες.

- α. Δεσπόζει ο ιερέας με το αδιαμφισβήτητο ηθικό κύρος του.
- β. Οι δυνατοί κατέχουν τη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη → ζουν, συχνά, κάπως απόμερα από το χωριό
- γ. Οι ελεύθεροι μικροϊδιοκτήτες αποτελούν τον κορμό του πληθυσμού, βοηθούμενοι συχνά από δούλους.

Από τα τέλη του 8ου αι. σημειώνεται μια αποφασιστική στροφή στην εξέλιξη της αγροτικής κοινότητας.

- ⇒ Οι κοινωνικές διαφορές εντείνονται και ευνοούν τη διαμόρφωση μιας νέας αριστοκρατίας,
 - ο η οποία ανέρχεται στη διοικητική κλίμακα
 - ο πλουτίζει ταχύτατα.
- ⇒ Οι μικροκαλλιεργητές
 - ο είναι υπερφορτωμένοι από φόρους
 - ο προτιμούν να παραχωρήσουν τους κλήρους τους
 - ο γίνονται πάροικοι* των δυνατών, παραιτούμενοι εκούσια από μια οδυνηρή ελευθερία.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

- Ο αγώνας κατά των δυνατών υπήρξε μια από τις σημαντικότερες πλευρές της εσωτερικής πολιτικής των Μακεδόνων.
 - ο Ο φόρος των γεωργών που εγκατέλειπαν τη γη τους επιβάρυνε τους γείτονες, οι οποίοι, αδυνατώντας να πληρώσουν, τρέπονταν και αυτοί σε φυγή. Η αλληλεγγύη των μελών της κοινότητας στράφηκε τελικά εναντίον τους.
 - ο Το μεγαλύτερο πλήγμα για τους δυνατούς αποτέλεσε το αλληλέγγυον, νόμος που υποχρέωνε τους εύπορους γείτονες να καταβάλλουν τους φόρους των φτωχών αγροτών της κοινότητας.

4. Διοίκηση και νομοθεσία (αναλυτικά)

α. Η διοίκηση (αναλυτικά)

Στις αρχές του 10ου αι.

- α. ο αριθμός των θεμάτων αυξάνεται σημαντικά
- β. η επαρχιακή πολιτική διοίκηση απλουστεύεται.
- γ. η κεντρική κρατική μηχανή αναπροσαρμόζεται διαρκώς
- δ. η υπαλληλική ιεραρχία γίνεται συνεχώς περισσότερο πολύπλοκη.

Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

- Ιδρύονται νέες υπηρεσίες με νέα αξιώματα.
- Τα παιλιότερα αξιώματα είτε παρακάμζουν είτε αλλάζουν περιεχόμενο.
- Η γραφειοκρατία φθάνει στο απόγειο της.
- Η πολύπλοκη διοίκηση ελέγχεται και κατευθύνεται από τη βούληση του αυτοκράτορα.
→ επικρατεί απόλυτος συγκεντρωτισμός.

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ

Είναι

- ⇒ ο εκλεκτός του θεού και προστατευόμενος της θείας Πρόνοιας,
- ⇒ η κεφαλή της δημόσιας διοίκησης,
- ⇒ αρχηγός του στρατού,
- ⇒ ανώτατος δικαστής και μοναδικός νομοθέτης,
- ⇒ προστάτης της Εκκλησίας και φύλακας της Ορθοδοξίας.
- ⇒ Η εξουσία του περιορίζεται μόνο από τις εντολές της ηθικής και της παράδοσης και δεσμεύεται από τους ισχύοντες νόμους, τους οποίους όμως μπορεί να καταργήσει, εκδίδοντας νέους.

ΔΥΝΑΣΤΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Με τους Μακεδόνες εμπεδώνεται ένα αίσθημα δυναστικής σταθερότητας.

Ακόμη και οι λεγόμενοι ευκλείς σφετεριστές ή κηδεμόνες αυτοκράτορες (Ρωμανός Λακαπηνός, Νικηφόρος Φωκάς, Ιωάννης Τζιμισκής) προσπάθησαν να μη θίξουν το αίσθημα αυτό, σεβόμενοι τα δικαιώματα των νομίμων αυτοκρατόρων και υιοθετώντας τίτλους, όπως βασιλεοπάτωρ, καίσαρ, συμβασιλεύς.

β. Οι σχέσεις Κράτους – Εκκλησίας (αναλυτικά)

Αμφιλεγόμενο είναι το ζήτημα των σχέσεων Κράτους-Εκκλησίας.

Υποστηρίχθηκε ότι το κράτος, επωφελούμενο από την εικονομαχία,

- υπέταξε τη Βυζαντινή Εκκλησία και
- οι πατριάρχες μεταβλήθηκαν σε όργανα των εκάστοτε αυτοκρατόρων.
 - αρκετοί πατριάρχες καθαιρέθηκαν (Φώτιος, Ιγνάτιος)
 - δύο φορές το πατριαρχικό αξίωμα δόθηκε σε μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας

Μόνο στο δεύτερο μισό του 10ου αι. ο πατριάρχης Πολύευκτος κατέστησε την εξουσία του αρκετά ισχυρή και ανεξάρτητη, ώστε να επηρεάζει και τον ίδιο τον αυτοκράτορα.

Η ΑΛΛΗ ΑΠΟΨΗ

- Περιορίστηκε αισθητά η αυτοκρατορική εξουσία στο θρησκευτικό τομέα.
- Το κύρος του πατριάρχη και της Εκκλησίας ενισχύοταν διαρκώς.
- Αν και η πλήρωση του πατριαρχικού θρόνου αποφασιζόταν από τον αυτοκράτορα, για το διορισμό και την καθαίρεση των εκκλησιαστικών λειτουργιών ήταν απαραίτητη η συγκατάθεση του κλήρου.
- Η εκκλησιαστική σύνοδος είχε τον πρώτο λόγο σε εκκλησιαστικά και δογματικά θέματα.

γ. Η νομοθεσία

ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

Με τα αξιόλογα νομοθετήματα της Μακεδονικής Δυναστείας επιδιώχθηκε συνειδητά

- 1) η απομάκρυνση από το Δίκαιο των Εικονομάχων και
- 2) η επιστροφή στο Ρωμαϊκό Δίκαιο, με προσαρμογές όμως που υπαγόρευαν τα νέα κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα.

ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ

1. Ο Πρόχειρος Νόμος

Η αναθεώρηση του ισχύοντος δικαίου άρχισε με την έκδοση του Προχείρου Νόμου (870- 879),

→ πρακτικό εγχειρίδιο που περιλάμβανε διατάξεις Δημοσίου και Αστικού Δικαίου.

Ο Πρόχειρός Νόμος αντλεί πολλά στοιχεία από την Εκλογή (νομικό έργο των Ισαύρων), παρά το γεγονός ότι ασκεί αρνητική κριτική σ' αυτήν.

2. Η Επαναγωγή

Πρόκειται για μία συλλογή νομοθετημάτων που καθορίζουν με ακρίβεια τις αρμοδιότητες του αυτοκράτορα και του πατριάρχη, των δύο κεφαλών της οικουμένης, που συνεργάζονται στενά.

Η Επαναγωγή επηρεάζεται σε μεγαλύτερο βαθμό από την Εκλογή (των Ισαύρων). Εμπνευστής της θεωρίας των δυο εξουσιών φαίνεται ότι ήταν ο Φώτιος.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

3. Τα Βασιλικά

Ήταν η μεγαλύτερη νομική συλλογή της αυτοκρατορίας, η οποία στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στην ιουστινιάνεια νομοθεσία και για το λόγο αυτό αντανakλά κυρίως τις συνθήκες του 6ου αιώνα.

4. Οι Νεαρές

Οι Νεαρές (οι νέοι αυτοκρατορικοί νόμοι) αντικατοπτρίζουν τις ιστορικές συνθήκες των αρχών του 10ου αιώνα, από τις οποίες φαίνεται ότι

- το κράτος ταυτίζεται πλέον με τον αυτοκράτορα και τη στρατιωτική και γραφειοκρατική μηχανή του, η οποία επηρεάζει άμεσα την αστική ζωή και οικονομία.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

5. Η διεθνής ακτινοβολία του Βυζαντίου

α. Η βυζαντινή διπλωματία (συνοπτικά)

Το Βυζάντιο κατέφευγε συχνά στις υπηρεσίες μιας πολύ επιδέξιας διπλωματίας, για να στηρίξει την ασφάλειά του και τη διεθνή δύναμή του.

ΜΕΣΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ

- α. συχνότατη αποστολή πρέσβων σε ξένες χώρες,
 - β. οι χορηγίες (σε χρήμα ή δώρα) στους ξένους ηγεμόνες,
 - γ. η σύναψη συμμαχιών (που βασιζόνταν συχνά σε επιγαμίες)
 - δ. η σύναψη εμπορικών συνθηκών
 - ε. ο εκχριστιανισμός άλλων λαών
- Ο αυτοκράτορας χάραζε τις κατευθυντήριες γραμμές της εξωτερικής πολιτικής.
 - Ο Λογοθέτης του Δρόμου, στενός συνεργάτης του αυτοκράτορα, ήδη από τον 7ο αιώνα, ήταν υπεύθυνος για την υποδοχή ξένων πρεσβευτών, τον ορισμό των μελών των βυζαντινών πρεσβειών κ.ά.

β. Οι σχέσεις με τους Άραβες (συνοπτικά)

Την εποχή αυτή η σφοδρότητα των αραβοβυζαντινών συγκρούσεων φθάνει στο αποκορύφωμά της.

- ⇒ Η άλωση της Θεσσαλονίκης (904) από τους Άραβες → οδήγησε τη βυζαντινή κυβέρνηση στη λήψη μέτρων για την ενίσχυση του βυζαντινού στόλου.
- ⇒ Στα μέσα του 10ου αι. έδρασε ένας από τους μεγαλύτερους στρατηγούς του Μεσαίωνα, ο Ιωάννης Κουρκούας.
 - ο η άλωση της συριακής Έδεσσας (944)
 - ο η ανάκτηση του ιερού μανδηλίου, όπου ήταν αποτυπωμένη η μορφή του Χριστού.
- ⇒ Οι στρατιωτικοί αυτοκράτορες Νικηφόρος Φωκάς και Ιωάννης Τζιμισκής
 - ο ανέκτησαν την Κρήτη (961) και την Κύπρο (965)
 - ο επεξέτειναν και πάλι τα σύνορα του Κράτους ως τη Συρία και την Παλαιστίνη
 - ο περιόρισαν σημαντικά την πειρατεία του αραβικού στόλου.
 - ο προσάρτησαν στο Βυζάντιο την Κιλικία και τη Συρία, όπου υπήρχαν ισχυρές βάσεις του αραβικού στόλου.

Οι σχέσεις των Βυζαντινών με τους Άραβες δεν ήταν πάντα εχθρικές.

Συχνά υπογράφονταν συνθήκες ειρήνης που επέτρεπαν

- ο την ανταλλαγή των αιχμαλώτων και
- ο την ανάπτυξη των πολιτιστικών επαφών και των εμπορικών ανταλλαγών.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

γ. Οι σχέσεις με τους Βουλγάρους (συνοπτικά)

γ1. Οι Βούλγαροι υπό τον Συμεών

Ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων επηρέασε την πολιτική και πολιτισμική τους εξέλιξη.

- Ο Συμεών, διάδοχος του Βόρη, μετέφερε την πρωτεύουσα από την Πλίσκα, λίκνο της αρχαίας αριστοκρατίας, στην Πρεσλάβα → η νέα πρωτεύουσα διακοσμήθηκε με μεγαλοπρεπή κτίρια.
- Ενθαρρύνθηκε η μετάφραση έργων της βυζαντινής λογοτεχνίας.
- Η παλαιοσλαβική εκκλησιαστική λογοτεχνία γνώρισε την πρώτη ακμή της.

Σύγκρουση Συμεών με τη βυζαντινή αυτοκρατορία για την κυριαρχία στα Βαλκάνια
αρχές 10^{ου} αιώνα

Με τον Συμεών εγκαινιάζεται μια περίοδος έντασης στις βυζαντινοβουλγαρικές σχέσεις → η κυριαρχία στα Βαλκάνια.

- ⇒ Ο Συμεών απέβλεπε στη δημιουργία μιας βουλγαροβυζαντινής αυτοκρατορίας.
- ⇒ Αντικατέστησε τον αρχαίο τίτλο των βουλγάρων ηγεμόνων χάνος με τον βυζαντινό τίτλο βασιλεύς.

ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

- ⇒ Το 913 έφθασε μπροστά στα τείχη της Κωνσταντινούπολης, αλλά οι ελπίδες του για κατάληψη διαψεύστηκαν.
- ⇒ Προχώρησε σε διαπραγματεύσεις με τον πατριάρχη Νικόλαο Μυστικό, που ασκούσε τότε καθήκοντα αντιβασιλέως.
- ⇒ Ο πατριάρχης ενίσχυσε με την ευχή του το ηθικό κύρος του βούλγαρου ηγεμόνα.
- ⇒ Ο Συμεών εκμεταλλεύτηκε εκ νέου το ηθικό κύρος της πατριαρχικής ευχής και τις επιτυχίες του κατά των Βυζαντινών → αναγορεύτηκε Βασιλεύς των Βουλγάρων και Ρωμαίων.
- ⇒ Οι Βυζαντινοί δεν του αναγνώρισαν ποτέ τον τίτλο του βασιλέως. Οι βυζαντινές πηγές αναφέρουν τον Συμεών πάντοτε ως άρχοντα της Βουλγαρίας.
- ⇒ Το 924 ο Συμεών εμφανίσθηκε ξανά μπροστά στα τείχη της Κωνσταντινούπολης. Απέτυχε διότι
 - δε διέθετε στόλο
 - οι διարκείς αγώνες με τους Σέρβους και τους Κροάτες είχαν εξασθενήσει τις δυνάμεις του.

Ο διάδοχος του Συμεών Πέτρος

- α. συνήψε ειρήνη με το Βυζάντιο
- β. νυμφεύθηκε την εγγονή του αυτοκράτορα Ρωμανού Λακαπηνού
- γ. έλαβε τον τίτλο βασιλεύς της Βουλγαρίας.

γ2. Η ίδρυση νέου βουλγαρικού κράτους από τον Σαμουήλ. Η υποταγή του στο Βυζάντιο. (συνοπτικά)

τέλη 10^{ου} αιώνα

- ⇒ Το 976, ο νέος ηγεμόνας των Βουλγάρων Σαμουήλ γίνεται ο αρχιτέκτονας ενός νέου βουλγαρικού κράτους με κέντρο τη βορειοδυτική Μακεδονία (Πρέσπα-Αχρίδα).
- ⇒ Ο Σαμουήλ επεκτείνει τις βουλγαρικές κτήσεις μέχρι το Δούναβη και την κεντρική Ελλάδα.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

- ⇒ Ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β' περιορίστηκε σε διπλωματικά μέτρα, λόγω εσωτερικών προβλημάτων.
- ⇒ Οι Βυζαντινοί αργότερα ανέπτυξαν έντονη στρατιωτική δράση κατά των Βουλγάρων
 - νίκη στην περιοχή του Σπερχειού ποταμού από τον στρατηγό Νικηφόρο Ουρανό (997)
 - νίκη των Βυζαντινών στη μάχη του Κλειδιού, κοντά στο Στρυμόνα το 1014

Η Βουλγαρία, το 1018, υποτάσσεται και προσαρτάται στο Βυζάντιο, που με τη σειρά του εφαρμόζει πολιτική εντατικού εξελληνισμού της Παλαιοβουλγαρικής Εκκλησίας.

δ. Οι σχέσεις με τους Ρώσους

- Το Βυζάντιο απειλήθηκε πολλές φορές από τους Ρώσους.
- Ανέπτυξε με το κράτος του Κιέβου εμπορικές σχέσεις που ρυθμίστηκαν με ειδικές συνθήκες.
 - Ρώσοι έμποροι και πρεσβευτές, ταξιδεύοντας με τα μονόξυλά τους στον ποταμό Δνείπερο και τον Εύξεινο, επισκέπτονταν το Βυζάντιο, για να ανταλλάξουν τα προϊόντα τους (γούνες, σκλάβους κ.λπ.) με τα περιζήτητα βυζαντινά μεταξωτά.

ΕΚΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ

- ⇒ Το 957 η ηγεμονίδα του Κιέβου Όλγα επισκέφθηκε την Κωνσταντινούπολη. Με την επίσκεψη αυτή φαίνεται ότι τέθηκαν οι βάσεις του δεύτερου και οριστικού εκχριστιανισμού των Ρώσων.
- ⇒ Επίσημως αυτός ολοκληρώθηκε στα τέλη του 10ου αι. (988).
 - Ο Βασίλειος Β' υποσχέθηκε να δώσει στο ρώσο ηγεμόνα Βλαδίμηρο ως σύζυγο την αδελφή του Άννα, αν ο ίδιος και το έθνος του ασπάζονταν το χριστιανισμό.
 - Τα γεγονότα εξελίχθηκαν σύμφωνα με τις υποσχέσεις και τις προθέσεις του Βασιλείου Β' και η βάπτιση του Βλαδίμηρου έλαβε χώρα πιθανότατα στη Χερσώνα.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΕΚΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ

Με τον εκχριστιανισμό των Ρώσων και το γάμο του ρώσου ηγεμόνα με την πορφυρογέννητη πριγκίπισσα η Ρωσία

- α. αποκτά διεθνές κύρος
- β. αποκτά τη βάση του ρωσικού πολιτισμού και της ρωσικής πνευματικής παράδοσης που στηρίζεται στα αγαθά που συνεπαγόταν η διάδοση της Ορθοδοξίας και του βυζαντινού πολιτισμού στη χώρα αυτή
 - στοιχεία κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης,
 - θεσμοί,
 - βυζαντινή τέχνη
 - βυζαντινός πολιτισμός

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ε. Η βυζαντινή πολιτική στην Ιταλία και η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους. (συνοπτικά)

Ο αυτοκράτορας Νικηφόρος Φωκάς (963-969) ακολούθησε με ευλάβεια την πολιτική των προκατόχων του στην Ιταλία

- για να προστατεύσει τις ιταλικές βυζαντινές επαρχίες από τους Άραβες και
- για να ενισχύσει τη βυζαντινή επιρροή στη Ρώμη και στα ημιαυτόνομα κρατίδια της κεντρικής Ιταλίας.

ΕΡΙΔΕΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΑΓΙΑ ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Το Βυζάντιο και η Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους με τον Όθωνα Α' εστεμμένο ως αυτοκράτορα των Ρωμαίων (962) αντιπαράτεθηκαν για την κυριαρχία στα ιταλικά κρατίδια.

- Ο Νικηφόρος Φωκάς αρνήθηκε να αναγνωρίσει τον αυτοκρατορικό τίτλο του Όθωνος
- Απαίτησε την αποχώρησή του από τα βυζαντινά εδάφη που είχαν κατακτήσει πρόσφατα οι Γερμανοί.
- Ανταλλάχθηκαν πρεσβείες → σπουδαιότερη του επισκόπου Κρεμόνας Λιουππράνδου (968).
 - ο διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε ναυάγιο
 - ο πρεσβευτής αναγκάστηκε να επιστρέψει άπρακτος στη χώρα του

ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Οι σχέσεις των δύο αυτοκρατοριών βελτιώθηκαν επί Ιωάννη Τζιμισκή (969-976).

- Ο Όθων Β', διάδοχος του Όθωνα Α', έλαβε ως σύζυγο την ανεψιά του βυζαντινού αυτοκράτορα Θεοφανώ.
- Η Θεοφανώ έφερε στην αυλή των Οθωνιδών τις συνήθειες και τις παραδόσεις του βυζαντινού πολιτισμού.

Οι ιταλικές βυζαντινές κτήσεις χάθηκαν οριστικά για το Βυζάντιο το 1071, όταν τις κατέκτησαν οι Νορμανδοί.

στ. Το Σχίσμα μεταξύ των δύο Εκκλησιών (αναλυτικά)

Το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών το 1054

- ⇒ προκάλεσε έντονη αντιβυζαντινή διάθεση στην Ιταλία
- ⇒ παρεμπόδισε τη συνεργασία Ρώμης και Κωνσταντινούπολης.

ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

- 1) Οι διαφωνίες των δύο Εκκλησιών πάνω σε θεολογικά και δογματικά ζητήματα, όπως ήταν
 - ο η νηστεία του Σαββάτου,
 - ο η αγαμία του κλήρου,
 - ο η χρήση των αζύμων στη Θεία Λειτουργία
 - ο κυρίως, το δόγμα της Ρωμαϊκής Εκκλησίας περί εκπόρευσης του Αγίου Πνεύματος και από τον Υιό.
- 2) Η διεκδίκηση, εκ μέρους της Ρώμης, της πρωτοκαθεδρίας στο χριστιανικό κόσμο, την οποία δεν μπορούσε να αποδεχθεί η Κωνσταντινούπολη.

ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

- ⇒ Ο πατριάρχης Μιχαήλ Κηρουλάριος
- ⇒ Ο καρδινάλιος Ουμβέρτος, εκπρόσωπος της Ρώμης

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων στην Κωνσταντινούπολη, οι δύο αδιάλλακτοι ιεράρχες εξώθησαν τα πράγματα στα άκρα. Οι συζητήσεις τερματίστηκαν με αμοιβαίους αφορισμούς.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

- ⇒ Οι σύγχρονοι δεν έδωσαν στο γεγονός ιδιαίτερη προσοχή.
- ⇒ Η κοσμοϊστορική σημασία του Σχίσματος έγινε αντιληπτή αργότερα και κυρίως τις παραμονές της Άλωσης της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους.

ζ. Οι σχέσεις με τις ιταλικές ναυτικές πόλεις (συνοπτικά)

Στη διάρκεια του 10ου αι. αναπτύχθηκαν οικονομικά οι ιταλικές ναυτικές πόλεις, ιδιαίτερα η Βενετία, και έγιναν στενότερες οι σχέσεις τους με το Βυζάντιο.

- ⇒ Ο Βασίλειος Β', για να ανταμείψει τους Βενετούς που μετέφεραν με τα πλοία τους τα βυζαντινά στρατεύματα στο θέμα της Λογγοβαρδίας (Ιταλία), συνήψε μαζί τους μια ευνοϊκή εμπορική συνθήκη.
- ⇒ Εγκαινιάστηκε μια πολιτική παραχώρησης προνομίων στο ιταλικό και ιδιαίτερα το βενετικό εμπορικό κεφάλαιο → θα αποβεί μοιραία για τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας.

6. Οι διάδοχοι του Βασιλείου Β' (1025-1054) (συνοπτικά)

α. Η οικονομία

Μετά το θάνατο του Βασιλείου Β' αρχίζει μια περίοδος,

- με συνέχιση της οικονομικής ανάπτυξης και
- πολιτική αστάθεια συγχρόνως.

ΥΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ

- 1) Η αύξηση της αγροτικής παραγωγής και
- 2) η ανάπτυξη του εξωτερικού εμπορίου

➔ προκάλεσαν συσσώρευση αγαθών που δεν εξισορροπήθηκε όμως με ανάλογη αύξηση του κυκλοφορούντος νομίσματος.

Για να ικανοποιήσει τη μεγαλύτερη ζήτηση ρευστού χρήματος από την αγορά, ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Θ' νόθευσε το χρυσό βυζαντινό νόμισμα* (solidus) με άργυρο.

Συνέπεια της υποτίμησης του νομίσματος

Με την υποτίμηση αυτή που ανερχόταν σε 18% και με τις υποτιμήσεις που ακολούθησαν μέχρι το τέλος του αιώνα το χρυσό βυζαντινό νόμισμα, το δολάριο του Μεσαίωνα, όπως το αποκάλεσε ο ιστορικός S. Lopez, έπαιψε να κυριαρχεί στις διεθνείς αγορές.

β. Η κοινωνική πολιτική

Οι διάδοχοι του Βασιλείου Β' πήραν μια σειρά μέτρων που υπονόμευαν μακροπρόθεσμα τη συνοχή της βυζαντινής κοινωνίας.

- α. Η κατάργηση του αλληλέγγυου
- β. Η εγκατάλειψη του αγώνα κατά των δυνατών

Μοιραίες συνέπειες:

- 1) Οι μεγαλογαιοκτήμονες απορρόφησαν τα κτήματα των μικρών γεωργών, με αποτέλεσμα αυτοί να εξελιχθούν σε πάροικους.
 - 2) Μειώθηκε η αμυντική ισχύς του κράτους, αφού προϋπόθεση για τη στράτευση ενός πολίτη ήταν η κατοχή αγροτικού κλήρου.
 - 3) Έχασε σταδιακά το κράτος την οικονομική ευρωστία.
- γ. Επί Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου οι δυνατοί εξαιρέθηκαν από τη φορολογία, απέκτησαν σημαντικές δικαστικές και διοικητικές δικαιοδοσίες και αύξησαν την κτηματική τους περιουσία.
- δ. Πολλές φορές το κράτος αναγκαζόταν να εκμισθώνει τους φόρους σε ιδιώτες.
- ➔ μακροπρόθεσμα περιορίστηκαν τα δημόσια έσοδα και καταπιέζονταν οικονομικά οι γεωργοί.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Συνοπτικά, κατά την περίοδο των διαδόχων του Βασιλείου Β' (1025-104)

- το Βυζαντινό Κράτος διατήρησε την ισχύ του και η βυζαντινή κοινωνία εξακολούθησε να ευημερεί, αλλά, συγχρόνως,
- δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις και εμφανίστηκαν τα πρώτα συμπτώματα μιας κρίσης, που έμελλε να εκδηλωθεί με ιδιαίτερη ένταση κατά τις επόμενες δεκαετίες.

γ. Πολιτική αστάθεια

Η περίοδος χαρακτηρίζεται από

- α. συχνές εναλλαγές αυτοκρατόρων
- β. δολοπλοκίες και οι έριδες

Οι διαμάχες ξεσπούσαν κυρίως ανάμεσα στους δυνατούς, οι οποίοι είχαν αποκτήσει αίγλη από τους πολέμους, και στην πολιτική αριστοκρατία της πρωτεύουσας, που είχε ενισχυθεί από την πολιτική του Βασιλείου Β'.

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Οι θρίαμβοι των Μακεδόνων αυτοκρατόρων στα πεδία των μαχών δημιούργησαν ένα αίσθημα υπερβολικής αυτοπεποίθησης που εξηγεί και την αδιαφορία την οποία επέδειξαν οι διάδοχοι του Βασιλείου Β' για τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας.

- Δείγμα αλαζονείας υπήρξε και
 - ο η καθιέρωση του θεσμού του εξαργυρισμού (δηλαδή εξαγορά της θητείας), και
 - ο βαθμιαία επάνδρωση του βυζαντινού στρατού από ξένους μισθοφόρους,

τη στιγμή που νέοι, άκρως επικίνδυνοι εχθροί, απειλούσαν τα δυτικά, τα βόρεια και τα ανατολικά σύνορα του κράτους.

7. Οικονομία και κοινωνία στη Δυτική Ευρώπη. Το σύστημα της Φεουδαρχίας

α. Χαρακτηριστικά και εξέλιξη

Συνθήκες διαμόρφωσης φεουδαρχικού συστήματος

Η κοινωνία του Φραγκικού Κράτους ήταν μια κοινωνία κυρίως αγροτική. Τη μεγάλη μάζα του πληθυσμού αποτελούσαν οι αγρότες.

Οι συνθήκες ανασφάλειας που κυριαρχούσαν την εποχή των Μεροβιγγίων στην Ευρώπη οδήγησαν τους αδύναμους να αναζητήσουν την προστασία των ισχυρών, δηλαδή των αρχόντων.

- Οι διάφορες κοινωνικές ομάδες συνδέθηκαν μεταξύ τους με δεσμούς εξάρτησης.
- Οι ιεραρχικά ανώτεροι άρχοντες παραχωρούσαν σε άλλους ευνοούμενους υποτελείς τους (βασάλους) εκτάσεις γης, για τις οποίες απαιτούσαν ως αντάλλαγμα πίστη, υποτελία και διάφορες υπηρεσίες, ενώ ανέλαβαν την υποχρέωση να τους παρέχουν προστασία και κάθε είδους βοήθεια.
- Η γη που παραχωρούνταν ονομαζόταν φέουδο και από τη λέξη αυτή ολόκληρη η ευρωπαϊκή μεσαιωνική κοινωνία αποκλήθηκε φεουδαρχική και οι άρχοντές της φεουδάρχες.
- Η επίσημη αναγνώριση ενός άρχοντα ως υποτελούς ενός άλλου ισχυρότερου άρχοντα γινόταν με τη λεγόμενη τελετή της περιβολής. Η παραμέληση των υποχρεώσεων εκ μέρους των υποτελών συνεπαγόταν την αφαίρεση του φέουδου.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΥΡΑΜΙΔΑ

- ⇒ Στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας ήταν ο βασιλιάς.
- ⇒ Οι άμεσοι υποτελείς του (κομήτες, βαρώνοι, μαρκήσιοι κ.ά), που ήταν συγχρόνως και φεουδάρχες, αποτελούσαν την αριστοκρατία.
- ⇒ Από αυτούς εξαρτιόνταν οι κατώτεροι υποτελείς, οι οποίοι έπαιρναν επίσης γαιές ως αντάλλαγμα για τις υπηρεσίες τους.
- ⇒ Κάτοχοι φέουδων μπορούσαν να είναι και οι εκκλησιαστικοί άρχοντες.
- ⇒ Το υπόλοιπο τμήμα της κοινωνικής πυραμίδας συγκροτούσαν
 - οι ελεύθεροι γεωργοί, που ήταν μικροϊδιοκτήτες,
 - οι πάροικοι που αποτελούσαν την πλειονότητα των αγροτών και απολάμβαναν μια περιορισμένη ελευθερία, η οποία κατά τόπους παρουσίαζε διαβαθμίσεις (ήταν δεμένοι με τη γη, κατέβαλλαν τέλη στο φεουδάρχη της περιοχής και δεν μπορούσαν χωρίς την άδειά του να νυμφευθούν) και, τέλος,
 - οι δούλοι που χαρακτηρίζονταν από νομική άποψη ως κινητά αντικείμενα.

β. Η επικράτηση του συστήματος της φεουδαρχίας

Το σύστημα της φεουδαρχίας αναπτύχθηκε στη διάρκεια του 8ου αιώνα, μετά την κατάρρευση της δυναστείας των Μεροβιγγίων.

Σταθμό στη διαμόρφωση του συστήματος αποτέλεσαν οι μεταρρυθμίσεις του Καρλομάγνου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- 1) Ο στρατός, τον οποίο παλαιότερα αποτελούσαν ελεύθεροι αγρότες υπό την ηγεσία του αυτοκράτορα, αλλάζει χαρακτήρα, γίνεται φεουδαρχικός. Τίθεται, δηλαδή, υπό την ηγεσία των φεουδαρχών, καθένας από τους οποίους συμμετέχει με τους υποτελείς του και τον οπλισμό τους.
- 2) Οι φεουδάρχες χάρη στην οικονομική και πολιτική δύναμη που σε τοπικό επίπεδο τους εξασφαλίζει το φέουδο αποκτούν τη δυνατότητα να οργανώνουν στρατούς.
- 3) Ανάλογα αποτελέσματα είχε η διοικητική μεταρρύθμιση του Καρόλου, διότι στους βασιλικούς αξιωματούχους παραχωρούνταν γαίες.

Οι τρεις αυτές λειτουργίες της φεουδαρχίας (στρατιωτική, οικονομικοκοινωνική και πολιτική) αναπτύχθηκαν πλήρως στο κράτος του Καρόλου και στα κράτη που το διαδέχθηκαν.

Κατά τους δύο επόμενους αιώνες (10^ο και 11^ο),

- α. η διάλυση των κρατών των Καρολιδών και
- β. οι εχθρικές επιδρομές

δημιούργησαν κλίμα ανασφάλειας και ενίσχυσαν την ανάγκη προστασίας των κατοίκων, το φεουδαρχικό σύστημα γενικεύθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΩΣ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΟΥΣ (1054-1204)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περίοδος 1054-1204 χαρακτηρίζεται από μεγάλες ανακατατάξεις τόσο στη Βυζαντινή αυτοκρατορία όσο και έξω από αυτήν. Τα κύρια χαρακτηριστικά της είναι

- 1) η ανάπτυξη της μεγάλης γαιοκτησίας και
- 2) η εντεινόμενη οικονομική διείσδυση των Ιταλών στη βυζαντινή επικράτεια.

Οι Κομνηνοί κατόρθωσαν με μεγάλες προσπάθειες να ανασυγκροτήσουν προσωρινά το κράτος (1081-1185), αλλά το τμήμα που πληρώθηκε ήταν βαρύ.

Η διάδοχη δυναστεία των Αγγέλων δεν μπόρεσε να ανακόψει την καθοδική πορεία του κράτους.

Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής η Βυζαντινή Αυτοκρατορία υπέστη, κατά την ίδια περίοδο, μια σειρά από ανεπανόρθωτες καταστροφές, όπως ήταν

- 1) η απώλεια των κήσεών της στην Ιταλία και
- 2) η κατάκτηση ενός μεγάλου μέρους της Μικράς Ασίας από τους Σελτζούκους Τούρκους.

Στη Δύση, έλαβαν χώρα σημαντικές μεταβολές:

- α. οι κλιματολογικές αλλαγές,
- β. η δημογραφική ανάπτυξη και
- γ. τα τεχνολογικά επιτεύγματα

συνέβαλαν

- 1) στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής και
- 2) στην ανάπτυξη του εσωτερικού και διεθνούς εμπορίου και
- 3) στην αναβίωση των πόλεων.

Η εξουσία του πάπα ενισχύθηκε και επιβλήθηκε σε βάρος της κοσμικής εξουσίας των γερμανών βασιλέων.

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα της εξεταζόμενης περιόδου υπήρξαν οι Σταυροφορίες, που

- εξέφρασαν την ισχύ της παπικής εξουσίας και τον οικονομικό επεκτατισμό της Ευρώπης, ενώ παράλληλα
- υπονόμευσαν το Βυζάντιο και συνέβαλαν στην πτώση του.

1. Εσωτερική κρίση και εξωτερικοί κίνδυνοι (1054-1081) (συνοπτικά)

α. Πολιτική αστάθεια και οικονομικά προβλήματα

Μετά το θάνατο του Βασιλείου Β' (1025) στο Βυζαντινό κράτος επικράτησε για μεγάλο χρονικό διάστημα πολιτική αστάθεια.

Στο διάστημα αυτό (πάνω από μισό αιώνα),

- άλλοτε υπερίσχυε η παράταξη των πολιτικών και επέβαλλε αυτοκράτορα της επιλογής της και
- άλλοτε η στρατιωτική αριστοκρατία, η οποία προωθούσε δικούς της εκπροσώπους.

Στις πολιτικές εξελίξεις δυναμική ήταν και η ανάμειξη της Εκκλησίας, ιδίως επί των ημερών του φιλόδοξου πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλαρίου.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΣΤΑΘΕΙΑΣ ΣΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Η πολιτική αυτή αστάθεια είχε βαρύτατες συνέπειες στην κρατική οικονομία.

Στα μέσα του 11ου αιώνα

- 1) εφαρμόστηκε σε μεγάλη έκταση το σύστημα της εκμίσθωσης των φόρων,
- 2) εντάθηκε η εξαγορά των αξιωμάτων,
- 3) έγινε περικοπή των στρατιωτικών δαπανών και
- 4) αυξήθηκαν οι παροχές προς την Αυλή, την Εκκλησία και τους γειτονικούς λαούς.

Συνέπεια της πολιτικής αυτής ήταν να οδηγηθεί η κρατική οικονομία σε πτώχευση.

β. Εξωτερικά προβλήματα. Η μάχη τον Ματζικέρτ (1071)

Ισχυρό πληγμά δέχθηκε κατά την περίοδο αυτή και η άμυνα του κράτους στην Ιταλία και τη Βαλκανική.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ

Ανατολικά, οι Σελτζούκοι Τούρκοι, απόγονοι του φυλάρχου Σελτζούκ,

- α. κινήθηκαν περί το έτος 1000 προς τα δυτικά και
- β. με πρωτοφανή ταχύτητα εξαφάνισαν τα τελευταία ίχνη της αραβικής κυριαρχίας στην Εγγύς Ανατολή, επωφελούμενοι από τη διάσπαση και την παρακμή του Χαλιφάτου, δηλαδή του αραβικού κράτους.

Η ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΜΑΤΖΙΚΕΡΤ (1071)

Τις καταστροφικές εισβολές των Σελτζούκων στις ανατολικές επαρχίες του βυζαντινού κράτους προσπάθησε να τερματίσει ο αυτοκράτορας Ρωμανός Δ' Διογένης (1067-1071).

Η αποφασιστική μάχη δόθηκε στο Ματζικέρτ το 1071

- 1) Ο βυζαντινός στρατός αποδεκατίστηκε.
- 2) Ο ίδιος ο Ρωμανός αιχμαλωτίστηκε, αλλά συνήψε συνθήκη ειρήνης και αφέθηκε ελεύθερος.
- 3) Οι πολιτικοί αντίπαλοι εξόντωσαν τον Ρωμανό, όταν επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

4) Οι Σελτζούκοι Τούρκοι χρησιμοποίησαν αυτό το γεγονός ως πρόφαση και ακύρωσαν τη συνθήκη ειρήνης.

ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΤΗΣ ΗΤΤΑΣ ΣΤΟ ΜΑΤΖΙΚΕΡΤ

Η ήττα των Βυζαντινών στο Ματζικέρτ μετατράπηκε σε συμφορά, αφού μέσα σε μια δεκαετία οι Τούρκοι κατέκτησαν το μεγαλύτερο μέρος της Μ. Ασίας.

γ. Άλλα εξωτερικά και εσωτερικά προβλήματα

ΕΞΩΤΕΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Τον ίδιο χρόνο που οι Βυζαντινοί ηττήθηκαν στο Ματζικέρτ (1071),

- ο ηγέτης των Νορμανδών Ροβέρτος Γουισκάρδος κατέλαβε τις τελευταίες βυζαντινές κτήσεις στην Ιταλία, ενώ και
- η βυζαντινή επικυριαρχία στις ακτές της Αδριατικής και στο Δούναβη άρχισε να κλονίζεται.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Στο εσωτερικό του κράτους η οικονομική κρίση εντάθηκε.

- α. Οι τιμές του ψωμιού και των άλλων βασικών καταναλωτικών αγαθών εκτοξεύθηκαν στα ύψη.
- β. Ξέσπασε αιματηρή λαϊκή εξέγερση κατά των υπευθύνων της οικονομικής πολιτικής.

Στην πολιτική κρίση που επακολούθησε έδωσε τέρμα η ενθρόνιση του Αλεξίου Α' Κομνηνού (1081), που ήταν εκπρόσωπος της στρατιωτικής αριστοκρατίας της Μ. Ασίας.

2. Η εσωτερική πολιτική των Κομνηνών (1081-1185)

α. Η διοίκηση και η οικονομία (συνοπτικά)

Στα χρόνια του Αλεξίου Α' Κομνηνού (1081-1118)

Διοίκηση

- α. αυξήθηκε υπερβολικά ο αριθμός των αξιωμάτων
- β. η διοίκηση έπαψε να χαρακτηρίζεται από την άκαμπτη συγκεντρωτική γραφειοκρατία της προηγούμενης περιόδου
- γ. αυξήθηκε ο αριθμός των θεμάτων της αυτοκρατορίας
⇒ με συνέπεια να μειωθούν η έκταση και η σημασία τους

Οικονομία

Η οικονομική πολιτική του Αλέξιου ήταν κερδοσκοπική:

- α. δεν επεδίωξε τη νομισματική σταθερότητα
- β. εκμεταλλεύτηκε τη συνεχή υποτίμηση του νομίσματος λόγω της νόθευσής του
- γ. απαίτησε να του καταβάλλονται οι φόροι σε νομίσματα πλήρους αξίας → ουσιαστικά αύξανε διαρκώς τους φόρους
- δ. οι φορολογούμενοι επιβαρύνθηκαν με υποχρεωτική προσφορά εργασίας σε έργα οδοποιίας, σε κατασκευές γεφυρών κ.ά.

Συνέπεια

- η φορολογική πολιτική
- η απληστία ορισμένων ιδιωτών, στους οποίους το κράτος ανέθετε την είσπραξη των φόρων επιδείνωνε ακόμη περισσότερο τη θέση του λαού και ιδίως των αγροτών.

β. Ο στρατός και ο θεσμός της πρόνοιας (αναλυτικά)

Στελέχωση του βυζαντινού στρατού και χαρακτηριστικά του

Ο βυζαντινός στρατός στελεχώνεται από μισθοφόρους αλλά κυρίως από προνοιάριους.

- Προνοιάριοι ονομάστηκαν οι στρατιωτικοί εκείνοι στους οποίους ο αυτοκράτορας παραχωρούσε αγροτικές εκτάσεις ή το δικαίωμα είσπραξης φόρων, με αντάλλαγμα την παροχή στρατιωτικής υπηρεσίας.
- Οι παροχές αυτές ονομάζονταν πρόνοιες*, δεν αποτελούσαν ιδιοκτησία του προνοιαρίου αλλά του κράτους και επομένως ούτε μεταβιβάζονταν ούτε κληρονομούσαν.
- Οι προνοιάριοι ήταν έφιπποι πολεμιστές, που συμμετείχαν στον πόλεμο επικεφαλής ομάδας, που η αριθμητική της δύναμη ήταν ανάλογη με την έκταση της πρόνοιας που τους είχε παραχωρηθεί.
- Ο θεσμός της πρόνοιας παρουσιάζει κάποιες ομοιότητες με θεσμούς της φεουδαρχίας. Σε καμία περίπτωση όμως δεν μπορεί να γίνει λόγος για ταύτιση των δύο συστημάτων.

Πρόνοια (ορισμός) Σύστημα, βάσει του οποίου ο αυτοκράτορας παραχωρούσε έκταση γης, με τα εισοδήματά της σε ένα ισχυρό πρόσωπο, το οποίο από την πλευρά του αναλάμβανε ορισμένες υποχρεώσεις έναντι του αυτοκράτορα. Από το 12ο αι. και εξής οι υποχρεώσεις αυτές είχαν στρατιωτικό χαρακτήρα. Από το 13ο αιώνα η Πρόνοια έτεινε να καταστεί κληρονομική.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ενίσχυση της τάξης των στρατιωτών

Στα χρόνια των Κομνηνών

→ ο στρατός έγινε η κυρίαρχη τάξη στο Βυζάντιο και ζούσε εις βάρος του εξαθλιωμένου πληθυσμού.

→ πολλοί έσπευδαν να καταταγούν στο στρατό σε αντίθεση με παλαιότερες εποχές, που τον απέφευγαν και προτιμούσαν άλλα επαγγέλματα.

γ. Η προσπάθεια για μεταρρύθμιση (συνοπτικά)

Η πολιτική του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Α΄ - Μέτρα για τους αγρότες

α. Προσπάθησε να προστατεύσει τους χωρικούς από τις καταχρήσεις των δυνατών.

β. Αγωνίστηκε να εξαλείψει τη διαφθορά και τις καταχρήσεις στη δημόσια διοίκηση.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ

1) Η χρήση βίας από την αυτοκρατορική εξουσία αμαύρωσε την κοινωνική του πολιτική.

2) Η βασίλεια του εξελίχθηκε σε τυραννία.

3) Η αγανάκτηση του λαού ξέσπασε με πολλούς τρόπους και το πρόγραμμά του για ριζική αλλαγή απέτυχε.

4) Επιδεινώθηκαν στα χρόνια του Ανδρόνικου οι σχέσεις με τη Δύση, η οποία ακολούθησε επιθετική πολιτική κατά του Βυζαντίου.

3. Η Ανατολική πολιτική των Κομνηνών. Η εξάπλωση του Ισλάμ και η απώλεια της Μικράς Ασίας (συνοπτικά)

Ο Αλέξιος Α' Κομνηνός και οι άμεσοι διάδοχοι του Ιωάννης Β' και Μανουήλ Α' αντιμετώπισαν τους Σελτζούκους που κατείχαν ήδη το μεγαλύτερο μέρος της Μ. Ασίας

- άλλοτε με διπλωματικές μεθόδους
- άλλοτε με νικηφόρες εκστρατείες

ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΙΡΗΝΗΣ ΣΕΛΤΖΟΥΚΩΝ ΜΕ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ

Το 1162 ο σουλτάνος αναγκάστηκε να υπογράψει συνθήκη με βάση την οποία υποσχόταν

- να παραδώσει πολλές πόλεις και
- να παρέχει στρατιωτική βοήθεια στο Βυζάντιο.

Αθέτησε όμως τις υποσχέσεις του αυτές και, εκμεταλλευόμενος τους περισπασμούς που αντιμετώπιζε ο Μανουήλ Α' στην Ιταλία, προχώρησε σε επιθετικές ενέργειες.

ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΜΥΡΙΟΚΕΦΑΛΟ (1176)

- Ο Μανουήλ για να αποκρούσει την επιθετικότητα των Σελτζούκων, εμφανίστηκε το 1176 με ισχυρές δυνάμεις στις ορεινές διαβάσεις της κεντρικής Μικράς Ασίας, κοντά στο Μυριοκέφαλο, όπου όμως υπέστη φοβερή καταστροφή.
- Ο βυζαντινός στρατός σχεδόν εξολοθρεύτηκε.

Η κυριότερη συνέπεια των τουρκικών κατακτήσεων ήταν

- 1) η απώλεια της Μ. Ασίας
- 2) ο εξισλαμισμός μεγάλου τμήματος του πληθυσμού της
- 3) οι καταλήψεις πόλεων, που συνοδεύονταν από ληηλασίες και φοβερές σφαγές, καθώς οι επιδρομείς εμπνέονταν από την ιδέα του αφανισμού των εχθρών του Ισλάμ
 - Καταστράφηκαν 60 τουλάχιστον πόλεις, μερικές περισσότερο από μία φορά.
Χαρακτηριστικά παραδείγματα για το μέγεθος της τραγωδίας που έπληξε τους αστικούς πληθυσμούς αποτελούν το Δορύλαιο και η συριακή πόλη Έδεσσα.
- 4) η πείνα και η πανούκλα
- 5) μετακινήσεις πληθυσμών προς τις δυτικές ακτές της Μικράς Ασίας και προς τα νησιά του Αιγαίου → πολλοί πληθυσμοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να καταφύγουν
 - σε ορεινές περιοχές
 - σε οχυρωμένα αστικά κέντρα
 - στις γειτονικές χριστιανικές χώρες
- 6) ερήμωση εκτεταμένων περιοχών και εποικισμοί από τους Τούρκους

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

4. Η ιταλική και η βαλκανική πολιτική των Κομνηνών

α. Οι σχέσεις με τις ιταλικές ναυτικές δημοκρατίες (συνοπτικά)

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΒΕΝΕΤΙΑ

- Η Βενετία είχε προσφέρει στον Αλέξιο Α' βοήθεια για την απόκρουση της νορμανδικής απειλής. Σε αντάλλαγμα για τη βοήθεια αυτή, το Βυζάντιο παραχώρησε τίτλους και χρηματικές χορηγίες σε βενετούς αξιωματούχους.
- Σημαντικότερα ήταν τα εμπορικά προνόμια. Με το χρυσόβουλλο* του έτους 1082 οι Βενετοί
 - 1) απέκτησαν το δικαίωμα να εμπορεύονται ελεύθερα στην Κωνσταντινούπολη και τις υπόλοιπες περιοχές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, χωρίς να πληρώνουν καθόλου δασμούς.
 - 2) τους παραχωρήθηκαν πολλά καταστήματα και τρεις αποβάθρες στην Κωνσταντινούπολη.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΟΥ

Η συμφωνία του 1082

- 1) έθεσε τα θεμέλια του αποικιακού κράτους της Βενετίας στην Ανατολή
- 2) συγκλόνισε το εμπορικό σύστημα της αυτοκρατορίας, η οποία
 1. έπαυσε να κυριαρχεί στις μεσογειακές αγορές και
 2. έχασε το ρόλο του μεσάζοντα στο εμπόριο με την Ανατολή.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΣΗΣ ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΩΝ

- Ο Ιωάννης Β' Κομνηνός επιχείρησε να αντιδράσει, αλλά οι Βενετοί επιτέθηκαν στα νησιά του Αιγαίου και ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να επικυρώσει στο ακέραιο τη συνθήκη του 1082.
- Ο φιλόδοξος Μανουήλ Α' Κομνηνός, που εμπνεόταν από το όραμα της οικουμενικής κυριαρχίας προσπάθησε να αποσείσει το δυσβάστακτο για το βυζαντινό εμπόριο βάρος των προνομίων προς τους Βενετούς κλείνοντας συνθήκες με τη Γένουα και την Πίζα, με αποτέλεσμα να ξεσπάσει σφοδρή διαμάχη με τη Βενετία το 1171.
 - ⇒ Μέσα σε μια μέρα όλοι οι βενετοί κάτοικοι της αυτοκρατορίας συνελήφθησαν και οι περιουσίες, τα πλοία και τα εμπορεύματά τους κατασχέθηκαν.
 - ⇒ Η διαμάχη προκάλεσε τη διακοπή των σχέσεων των δύο κρατών για μια δεκαετία.
- Οι σφαγές και οι ληηλασίες σε βάρος των Λατίνων επαναλήφθηκαν και το 1182, ύστερα από μια αυθόρμητη εξέγερση των λαϊκών μαζών της πρωτεύουσας κατά των Δυτικών.

ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

- Τα βίαια αυτά γεγονότα και η προσπάθεια της βυζαντινής κυβέρνησης να εξισορροπή τη βενετική ναυτική και εμπορική υπεροχή παρέχοντας προνόμια στους αντιπάλους της, ανησυχούσαν τις βενετικές αρχές.
- Ορισμένοι κύκλοι στο εσωτερικό της Βενετίας διαμόρφωσαν σταδιακά την άποψη ότι μόνο η οριστική εξάλειψη του Βυζαντίου θα μπορούσε να διασφαλίσει τη μονοπωλιακή θέση της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας στο εμπόριο της Ανατολής.
- Εκφραστής της πολιτικής αυτής υπήρξε ο δόγης της Βενετίας Ερρίκος Δάνδολος.

β. Η πολιτική των Κομνηνών στη Βαλκανική Χερσόνησο (συνοπτικά)

ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Στα Βαλκάνια

- 1) Ο Αλέξιος Α' Κομνηνός αντιμετώπισε με επιτυχία τις επιδρομές των Πατζινακών και των Κομάνων, δύο λαών τουρκικής καταγωγής.
- 2) Από την εποχή του Ιωάννη Β' Κομνηνού αρχίζει να εκδηλώνεται έντονη διαμάχη μεταξύ του Βυζαντίου και της αναδύομενης ουγγρικής δύναμης.
 - ο Ο Ιωάννης προσπάθησε να παρέμβει στις διαμάχες για τη διαδοχή του ουγγρικού θρόνου.
 - ο Την ίδια πολιτική συνέχισε και ο διάδοχος του Μανουήλ.

ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕ ΟΥΓΓΡΟΥΣ (1164)

Το 1164 υπογράφηκε μια πολύ ευνοϊκή για το Βυζάντιο συνθήκη με τους Ούγγρους, που ανανεώθηκε τρία χρόνια αργότερα. Με τη συνθήκη αυτή περιήλθαν στο Βυζάντιο

 - (α) η Δαλματία
 - (β) η Κροατία
 - (γ) η Βοσνία και
 - (δ) η περιοχή του Σιρμίου
- 3) Το Βυζάντιο είχε επιτυχίες και κατά του Σέρβου ηγέτη Στέφανου Νεμάνια.

ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Επί Ανδρονίκου Κομνηνού

- ο Στις δύο τελευταίες δεκαετίες του 12ου αιώνα οι Ούγγροι και ο Νεμάνια αποδεδεσμεύθηκαν εύκολα από τη βυζαντινή επιρροή.
 - ο Η Βοσνία πέρασε στον έλεγχο του πάπα.
 - ο Ιδρύεται το Δεύτερο Βουλγαρικό Κράτος υπό τους αδελφούς Πέτρο και Ασάν (1185)
- Η ανασύσταση του Βουλγαρικού Κράτους σήμανε το οριστικό τέλος της βυζαντινής κυριαρχίας στα Βαλκάνια.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

5. Οικονομικές μεταβολές στη Δυτική Ευρώπη (αναλυτικά)

α. Ο πληθυσμός και η γεωργία

ΣΗΜΑΔΙΑ ΑΚΜΗΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΥ 11^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Στα μέσα του 11^{ου} αιώνα παρουσιάζονται στη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Ιταλία οι πρώτες ενδείξεις μιας αρχόμενης ακμής.

- 1) Ο πληθυσμός αυξάνεται.
- 2) Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις επεκτείνονται με εκχερνώσεις και αποξηράνσεις.
- 3) Το εμπόριο και η βιοτεχνία ζωντανεύουν.
- 4) Ιδρύονται νέες πόλεις.
- 5) Το χρήμα χρησιμοποιείται και πάλι στις συναλλαγές.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

- Αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων και της συγκομιδής και με τεχνολογικές καινοτομίες, όπως είναι
 - ο τροχοφόρο άροτρο και η τετράτροχη άμαξα.
- Επιβάλλεται η τριζωνική καλλιέργεια λόγω έλλειψης λιπάσματος.
 - ο χωράφι χωρίζεται σε τρεις ζώνες που καλλιεργούνται εκ περιτροπής.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

- 1) Επιτυγχάνεται καλύτερη αξιοποίηση των δυνατοτήτων του αγρού.
- 2) Ο πληθυσμός εξασφαλίζει περισσότερη και καλύτερης ποιότητας τροφή.
- 3) Πραγματοποιείται αγροτικός εποικισμός.
- 4) Σχηματίζονται αστικές κοινότητες.

β. Οι πόλεις

Κατά την περίοδο αυτή

- ιδρύονται πολλές νέες πόλεις // επεκτείνονται οι παλαιοί οικιστικοί πυρήνες // ανεγείρονται φρούρια

Χαρακτηριστικά της ζωής στις πόλεις

- (α) Έντονος ρυθμός ανάπτυξης των πόλεων → που επηρεάζει με τη σειρά του και τη ζωή στην ύπαιθρο.
- (β) Βάση της ζωής στην πόλη είναι ο καταμερισμός της εργασίας, ο οποίος επιβάλλεται από την πρόοδο της τεχνολογίας.
- (γ) Επεκτείνεται η χρήση του νερόμυλου στη Δύση και γίνεται πλέον η κύρια πηγή ενέργειας.
- (δ) Στα τέλη του 12^{ου} αιώνα προστίθεται ο ανεμόμυλος.
- (ε) Οι πόλεις γίνονται κέντρα εντατικής οικοδόμησης και συναλλαγών, κινητήριες δυνάμεις της παραγωγής.
 - Παράγουν και θέτουν σε κυκλοφορία εμπορεύματα
 - Διαδίδουν τεχνικές και νέες ιδέες.
 - Αναλαμβάνουν τον κοινωνικοοικονομικό και πνευματικό ρόλο που διαδραμάτιζαν οι μονές στον Πρώιμο Μεσαίωνα.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

γ. Το εμπόριο

Αυτή την εποχή

- ⇒ Σημειώνεται πρόοδος του εμπορίου, αφού το αγροτικό πλεόνασμα διατίθεται στις πόλεις.
- ⇒ Οι εμπορικές δραστηριότητες εμφανίζονται στα μέσα του 11ου αιώνα και αναπτύσσονται ιδιαίτερα στη διάρκεια του 12ου αιώνα.
- ⇒ Πρόκειται για ένα εμπόριο με ευρεία ακτίνα δράσης.
 - Αναπτύσσεται κατά μήκος των οδικών αξόνων που συνδέουν τα έσχατα σημεία της Χριστιανοσύνης
 - Άλλοι δρόμοι κατευθύνονται προς τα μεγάλα μουσουλμανικά και βυζαντινά κέντρα της Μεσογείου.

Μεγάλα εμπορικά κέντρα είναι

1. οι ιταλικές ναυτικές πόλεις.
2. η Μπρυζ και η Βρέμη στο Βορρά.

Έμποροι, προϊόντα και τρόποι μεταφοράς

1. Πρωταγωνιστούν εβραίοι και χριστιανοί έμποροι από τη Βενετία και την Πράγα.
2. Διακινούν κυρίως
 - δούλους,
 - προϊόντα πολυτελείας
 - καταναλωτικά αγαθά (γούνες, μπαχαρικά, χρωματιστά υφάσματα της Φλάνδρας, αλάτι, ξύλο, σίδηρος, σιτάρι κ.ά.).
3. Για τη μεταφορά των εμπορευμάτων στην ξηρά χρησιμοποιούνται μεγάλες τετράτροχες άμαξες ή καραβάνια ημιόνων.
4. Στη θάλασσα το εμπόριο διεξάγεται με γαλέρες και κόγκες (τύπος πλοίων του Βορρά).
5. Γύρω στο 1200 καθιερώνεται η χρήση της πυξίδας και του πρυμναίου πηδαλίου.

ΕΜΠΟΡΟΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ

Από τα τέλη του 12ου αιώνα αρχίζει να διαδίδεται ο θεσμός των εμποροπανηγύρεων, ιδιαίτερα στη Φλάνδρα και στη γαλλική Καμπανία.

- Προικισμένες με προνόμια, οι εμποροπανηγύρεις αποτελούν στην ουσία μια διαρκή αγορά, όπου
 - προσφέρονται εμπορεύματα
 - γίνονται ανταλλαγές νομισμάτων από ειδικευμένους αργυραμοιβούς-τραπεζίτες
 - χορηγούνται πιστώσεις κυρίως από εβραίους επιχειρηματίες και από τις πλούσιες μονές.

Είναι οι πρώτες εκδηλώσεις του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

ΝΑΥΤΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ

Στο μεσογειακό κόσμο, και ιδιαίτερα στη Βενετία και στη Γένουα, γενικεύεται από το 12ο αιώνα η πρακτική της συγκρότησης ναυτικών εταιρειών, που επενδύουν στο θαλάσσιο εμπόριο, αποκομίζοντας τεράστια κέρδη.

6. Κοινωνία και εξουσία στη Δυτική Ευρώπη (συνοπτικά)

α. Οι κοινωνικές τάξεις

- Η ανώτερη αριστοκρατία προέρχεται από άμεσους υποτελείς του βασιλιά, τους ευγενείς της καρολίδειας εποχής.
- Από τον 11ο αιώνα επεκτείνεται το σύστημα της υποτελείας και, εκτός από τους παλαιούς κληρονομικούς φεουδάρχες, δημιουργείται μια νέα κατηγορία κατώτερων υποτελών, την πλειονότητα των οποίων αποτελούσαν οι ιππότες.

(α) Οι ιππότες έφεραν βαριά και ακριβή πανοπλία.

(β) Η πολεμική τέχνη του ιππότη προϋπέθετε σκληρή εκπαίδευση από την παιδική του ηλικία.

(γ) Στα 12 ή 14 χρόνια του ο ιππότης έπαιρνε το χρίσμα στο πλαίσιο ειδικής τελετής, με την οποία συνειδητοποιούσε ότι ως ιππότης δεν είχε μόνο δικαιώματα, αλλά και υποχρεώσεις, όπως το να υπερασπίζεται την πίστη και τη δικαιοσύνη, να βοηθά τους αδύναμους και τους καταπιεσμένους.

(δ) Οι ιππότες αποτελούσαν εξαρχής μία τάξη σχετικά ανοιχτή σε τολμηρούς τυχοδιώκτες, οι οποίοι ήταν εκπαιδευμένοι και συγκέντρωναν ορισμένες οικονομικές προϋποθέσεις.

(ε) Οι πρωτόκοι, που κληρονομούσαν την πατρική περιουσία, πύκνωναν τις τάξεις των ιπποτών, οι οποίοι περιφέρονταν αναζητώντας την τύχη τους ή συμμετείχαν στις χριστιανικές εκστρατείες, ενώ οι αποκλειόμενοι από την πατρική περιουσία γίνονταν δεκτοί στην Εκκλησία ή στις μονές.

- Έντονη κινητικότητα παρατηρείται και στην αγροτική τάξη.

(α) Η θέση των αγροτών βελτιώνεται σημαντικά και πολλοί από αυτούς μεταπηδούν στην τάξη των ιπποτών.

(β) Μερικές φορές απελευθερώνονται ολόκληρες αγροτικές κοινότητες.

(γ) Συνήθως οι αγρότες αποκτούν την ελευθερία τους δραπετεύοντας στις πόλεις ή σε άλλες αγροτικές περιοχές, τις οποίες εποίκιζαν και εκχέρσωναν.

β. Οι κάτοικοι των πόλεων

Στη διάρκεια του 11ου αι. →

Οι ομάδες που ασχολούνται με το εμπόριο και τη βιοτεχνία

1) αποκτούν ελευθερίες και προνόμια

2) συμμαχούν συνήθως με τα κατώτερα στρώματα της αριστοκρατίας εναντίον των ισχυρών φεουδαρχών.

→ Στα τέλη του 12ου αιώνα εμφανίζεται μία νέα κοινωνία, των αστών με διαφορετική δομή, που αντιπαρατίθεται, με τη δραστηριότητά της και την κοινωνική και πολιτική οργάνωσή της, στην κοινωνική διάρθρωση της φεουδαρχικής υπαίθρου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

γ. Η σύγκρουση Εκκλησίας και Κράτους

Η πάλη μεταξύ της Εκκλησίας της Ρώμης και της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους για την κυριαρχία του κόσμου συνδέεται στενά με τη μεταρρύθμιση της Καθολικής Εκκλησίας, που ανέλαβε ο πάπας Γρηγόριος Ζ' (1073-1085).

ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ

1. Η κατάργηση της σιμωνίας (εξαγορά αξιωμάτων)
2. Η επιβολή της αγαμίας του κλήρου
3. Η απαγόρευση (κυρίως) της περιβολής, δηλαδή του διορισμού των επισκόπων από τον αυτοκράτορα.

Α' ΦΑΣΗ

Η πρώτη φάση αυτού του αγώνα ονομάστηκε για το λόγο αυτό διαμάχη για την περιβολή.

- Η διαμάχη άρχισε το 1075 με μία παπική γνωμοδότηση (Dictatus Papae), που καθόριζε τις βασικές αρχές της παπικής κυριαρχίας.
- Ο αυτοκράτορας Ερρίκος Δ' απάντησε με τη σύνοδο της Βορμς (1076), η οποία χαρακτήρισε τον πάπα ως ψευδομοναχό και αρπακτικό λύκο και τον καθαίρεσε.
- Ο πάπας με τη σειρά του αναθεμάτισε τον αυτοκράτορα, του αφαίρεσε κάθε εξουσία στη Γερμανία και την Ιταλία και απαγόρευε στους πιστούς να υπακούουν στις εντολές του.
- Οι περισσότεροι Γερμανοί ηγεμόνες εκμεταλλεύθηκαν τον αναθεματισμό, για να ενισχύσουν τη δύναμή τους εξέλεξαν δικό τους βασιλιά και προσκάλεσαν τον πάπα στη Γερμανία.
- Λέγεται ότι ο Ερρίκος αναγκάστηκε τότε να υποκύψει και να ταπεινωθεί μπροστά στον πάπα, στο φρούριο Κανόσσα (1077).

Β' ΦΑΣΗ

- Η σύγκρουση συνεχίστηκε από τον ίδιο τον Ερρίκο και τους διαδόχους του με αναθέματα, στρατιωτικά και άλλα μέτρα.
- Η φάση αυτή τερματίστηκε με τη συμφωνία της Βόρμς (1122), που αποτελούσε πρακτικά νίκη της Εκκλησίας, αφού διαχώριζε τις σφαίρες της κοσμικής και εκκλησιαστικής εξουσίας.
- Η δύναμη της Εκκλησίας πάντως εκδηλώθηκε κυρίως με τις Σταυροφορίες.

7. Οι Σταυροφορίες

ΟΡΙΣΜΟΣ

Οι σταυροφορίες ήταν «ιερές» εκστρατείες που εκδηλώθηκαν στη Δύση από τον 11ο αι. μέχρι και το 13ο αιώνα.

Οργανώθηκαν με πρωτοβουλία των παπών και άλλων χριστιανών ηγεμόνων και είχαν στόχο την απελευθέρωση του Παναγίου Τάφου και των Αγίων Τόπων που είχαν κατακτήσει οι Σελτζούκοι (1077).

Οι πάπες είχαν ήδη προσδώσει χαρακτήρα ιερού πολέμου στην επιχείρηση ανάκτησης (Reconquista) των χριστιανικών εδαφών της Ισπανίας από τους Άραβες.

α. Οι αιτίες (αναλυτικά)

Η ιδέα των Σταυροφοριών που γεννήθηκε στη Δυτική Ευρώπη στη διάρκεια του 11ου αι., προήλθε από το συνδυασμό δύο παραγόντων:

(α) της αναβίωσης της αρχαίας παράδοσης των προσκυνημάτων στους Αγίους Τόπους στη διάρκεια του 10ου αι.

(β) της έντονης φημολογίας, που αναπτύχθηκε στη Δύση από το τέλος της χιλιετίας, για ωμότητες σε βάρος των προσκυνητών από την πλευρά των Αράβων και των Τούρκων. Οι Τούρκοι

- ο ήταν κύριοι της Βαγδάτης και προστάτες των Χαλιφών ήδη από το 1055,
- ο κατέκτησαν τη Συρία και
- ο κυριεύσαν τα Ιεροσόλυμα.

Οι δυτικοί χρονογράφοι του 12ου αι. αναφέρουν το φανατισμό των Τούρκων ως κύρια αιτία των Σταυροφοριών. Όμως η άποψη αυτή δεν επιβεβαιώνεται από την ιστορική έρευνα.

ΒΑΘΥΤΕΡΑ ΑΙΤΙΑ

Στην πραγματικότητα η ιδέα της σταυροφορίας

(γ) προσέφερε στον παπισμό την ευκαιρία να ενισχύσει τη θέση του έναντι των γερμανών ηγεμόνων και ιδιαίτερα του Ερρίκου του Δ'.

ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΓΙΑ ΒΟΗΘΕΙΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΠΑΠΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

- Οι πάπες, στον αγώνα τους κατά του Ερρίκου Δ', επιδίωκαν την υποστήριξη των βυζαντινών αυτοκρατόρων.
- Από την πλευρά του ο Αλέξιος Α', στα δύσκολα χρόνια του πολέμου με τους Πατιζινάκες και τους Κομάνους, είχε προσπαθήσει να στρατολογήσει μισθοφόρους στη Δύση. Από τον πάπα όμως ο Αλέξιος ανέμενε μισθοφόρους, όχι σταυροφόρους.
- Επί πλέον, οι σταυροφόροι εμφανίστηκαν μπροστά στην Κωνσταντινούπολη σε μία εποχή που ο Αλέξιος είχε απαλλαγεί από τους κινδύνους και ετοιμαζόταν να εκστρατεύσει στην Ανατολή. Για το λόγο αυτό έγιναν δεκτοί με δυσπιστία.

Το Νοέμβριο του 1095 ο πάπας Ουρβανός Β' κήρυξε την Πρώτη Σταυροφορία. Σύμφωνα με μεταγενέστερους χρονογράφους, οι οποίοι μας δίνουν βέβαια τη γενική ιδέα και όχι το ακριβές περιεχόμενο του λόγου, ο πάπας κάλεσε τους πιστούς σε ιερό πόλεμο κατά των Αράβων για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων και έκλεισε το λόγο του με το σύνθημα: «Ο Θεός το θέλει».

β. Οι τρεις πρώτες σταυροφορίες (συνοπτικά)

- Πολλοί πιστοί, διαποτισμένοι από την ιδέα του ιερού πολέμου, ανταποκρίθηκαν με ενθουσιασμό στο κήρυγμα του πάπα. Είδαν στην πρόσκληση του μία ευκαιρία
 - ο να εξασφαλίσουν την αιώνια σωτηρία
 - ο να βελτιώσουν τη δεινή οικονομική θέση τους.
- Οι στρατιές της Πρώτης Σταυροφορίας προήλθαν κυρίως από περιοχές όπως η Φλάνδρα, η Προβηγκία, η Ν. Ιταλία κ.ά., όπου στο β' μισό του 11ου αι.
 - ο σημειώθηκε μεγάλη αύξηση του πληθυσμού
 - ο εκδηλώθηκαν, με ιδιαίτερη ένταση, πείνα και επιδημίες.

Η Πρώτη σταυροφορία (1096-1099) περιλάμβανε πολλές και διαφορετικές στρατιές.

- ο Στην αρχή ξεκίνησε μία ανοργάνωτη λαϊκή σταυροφορία, αποτελούμενη από φτωχούς και αγρότες. Διέσχισαν ληλατώντας τη βυζαντινή επικράτεια, αλλά στη Μ. Ασία εξοντώθηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν από τους Τούρκους.
- ο Ακολούθησαν οι φρουδάρχες. Οι στρατιές τους προωθήθηκαν στο βυζαντινό έδαφος.
 - Ο Αλέξιος επιδίωξε να διασφαλίσει τα βυζαντινά συμφέροντα και έπεισε τους σταυροφόρους να του υποσχεθούν πίστη.
 - Με τη βοήθεια του Αλεξίου, οι σταυροφόροι πέρασαν στη Μ. Ασία και νίκησαν τους Τούρκους στο Δορύλαιο (1097).
 - Τα εδάφη αποδόθηκαν, βάσει συμφωνίας, στο Βυζαντινό Κράτος.
 - Τα Ιεροσόλυμα καταλήφθηκαν με έφοδο τον Ιούλιο του 1099 και μετατράπηκαν, όπως και άλλες κατακτημένες περιοχές, σε φραγκικό βασίλειο.

Δεύτερη και Τρίτη Σταυροφορία (12ος αιώνας)

- ο Οι Μουσουλμάνοι σημείωσαν σημαντικές στρατιωτικές επιτυχίες σε βάρος των σταυροφορικών κρατιδίων.
- ο Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε τη Δεύτερη και Τρίτη Σταυροφορία (12ος αι.), που τελείωσαν με επώδυνες στρατιωτικές ήττες για τους σταυροφόρους, καθώς και με απώλειες για το Βυζάντιο.
- ο Ο βασιλιάς της Αγγλίας Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος κατέλαβε την Κύπρο και την πούλησε στους Φράγκους Λουζιάνν.
 - Εγκαινιάστηκε στην Κύπρο η Λατινοκρατία, η οποία διήρκεσε τέσσερις περίπου αιώνες.

γ. Τα αποτελέσματα των τριών πρώτων σταυροφοριών (συνοπτικά)

ΑΡΧΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ

Ουσιαστικά κανένας από τους επισήμως προβληθέντες ή απώτερους στόχους των τριών πρώτων σταυροφοριών δεν πραγματοποιήθηκε

- α) κατάκτηση Αγίων Τόπων,
- β) παροχή βοήθειας στους Έλληνες,
- γ) συνένωση της Χριστιανοσύνης.

Η κατάκτηση των Αγίων Τόπων δεν διήρκεσε για πολύ.

- 1) Το μίσος Χριστιανών και Μουσουλμάνων αναζωπυρώθηκε.
- 2) Αυξήθηκε η εχθρότητα μεταξύ Ελλήνων και Λατίνων, με αποτέλεσμα η Τέταρτη Σταυροφορία να οδηγήσει στην άλωση της Κωνσταντινούπολης.
- 3) Στο πλαίσιο των κοινών εκστρατειών οξύνθηκαν οι αντιπαλότητες:
 - οι προσωπικοί ανταγωνισμοί των ηγετών,
 - οι εθνικοί ανταγωνισμοί,
 - οι αντιθέσεις μεταξύ κληρικών και λαϊκών, μεταξύ των γηγενών Λατίνων και των νέων σταυροφόρων που έφταναν από τη Δύση.
- 4) Τα οικονομικά οφέλη για τους σταυροφόρους ήταν περιορισμένα
- 5) Ενισχύθηκε η παρουσία των ιταλικών ναυτικών πόλεων στα λιμάνια της Ανατολής.
- 6) Η Δύση πλούτισε από τις σταυροφορίες αλλά έχασαν οι πρωταγωνιστές τους.
 - οι ιππότες αποδεκατίστηκαν και έγιναν φτωχότεροι
 - οι επιχειρήσεις στοίχισαν πολλά θύματα
 - το υπερπόντιο ταξίδι αποδείχθηκε πολυέξοδο.
- 7) Η Εκκλησία περισσότερα έχασε, παρά κέρδισε. Τα μοναχικά τάγματα που δημιούργησε
 - οι επέστρεφαν συχνά ηττημένα στη Δύση
 - οι εκτρέπονταν σε λεηλασίες
 - οι προκαλούσαν την απογοήτευση και την οργή.

δ. Η Τέταρτη Σταυροφορία (αναλυτικά)

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 12^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

- Στα τέλη του 12ου αι. η πολιτική ατμόσφαιρα στην Κωνσταντινούπολη ήταν βαριά.
- Το Βυζάντιο είχε απειληθεί σοβαρά από τους Νορμανδούς.
- Οι σχέσεις με τους Βενετούς ήταν οξυμένες.
- Ο γερμανός αυτοκράτορας Ερρίκος ΣΤ' επεξεργαζόταν επεκτατικά σχέδια σε βάρος της Αυτοκρατορίας.
- Η πολιτική, στρατιωτική και οικονομική αδυναμία της Αυτοκρατορίας ήταν εμφανέστατη.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Μέσα σ' αυτό το κλίμα εκδηλώθηκε η Τέταρτη Σταυροφορία.

Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΣ

- Η ιδέα της Τέταρτης Σταυροφορίας ανήκε στο φιλόδοξο και δυναμικό πάπα Ιννοκέντιο Γ'.
- Ένα διάχυτο πνεύμα θρησκευτικότητας, ανάμεικτο με το ιπποτικό αίσθημα, πλαισίωναν έναν ασαφή και απροσδιόριστο σκοπό.
- Η ιδέα προπαγανδίστηκε στις χώρες της Δ. Ευρώπης

ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΣ και ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ

- Αρχηγός των φρουδαρχών ορίστηκε ο Βονιφάτιος ο Μομφερρατικός.
- Η Βενετία αποφασίστηκε να είναι τόπος συγκέντρωσης του στρατού.
- Προορισμός η Αίγυπτος ή η Συρία.
- Σύμφωνα με τη σύμβαση που υπογράφηκε στη Βενετία τον Απρίλιο του 1201, η Γαληνοτάτη Δημοκρατία* ανέλαβε, έναντι αμοιβής,
 - να μεταφέρει με το στόλο της στην Ανατολή
 - να εφοδιάζει με τρόφιμα τα στρατεύματα επί ένα έτος.

ΕΚΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

- Τον Ιανουάριο του 1203 οι σταυροφόροι αποδέχθηκαν την πρόταση του έκπτωτου βυζαντινού αυτοκράτορα Ισαακίου Β' Αγγέλου για την αποκατάστασή του στο θρόνο.
- Η απόφαση της επίθεσης κατά της Κωνσταντινούπολης φαίνεται ότι οριστικοποιήθηκε στην Κέρκυρα, ενδιάμεσο σταθμό της εκστρατείας.

Οι σταυροφόροι έφθασαν μπροστά στα τείχη της Βασιλεύουσας τον Ιούνιο του 1203.

ε. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους (αναλυτικά)

Γενική ήταν η εντύπωση ότι

→ η παραμονή των σταυροφόρων στην Κωνσταντινούπολη θα ήταν προσωρινή

→ μετά την αποκατάσταση του Ισαακίου Β' Αγγέλου θα αναχωρούσαν με προορισμό τους Αγίους Τόπους.

Οι Λατίνοι κατέλαβαν την Κωνσταντινούπολη στις 17 Ιουλίου του 1203 και αποκατέστησαν τον Ισαάκιο.

- Παρέμειναν όμως εκεί για να διαχειμάσουν.
- Η αντιπαράθεση με τον πληθυσμό της πρωτεύουσας οξύνθηκε εξαιτίας της αλαζονικής συμπεριφοράς των Λατίνων, οι οποίοι επέβαλαν και βαρύτατη φορολογία.

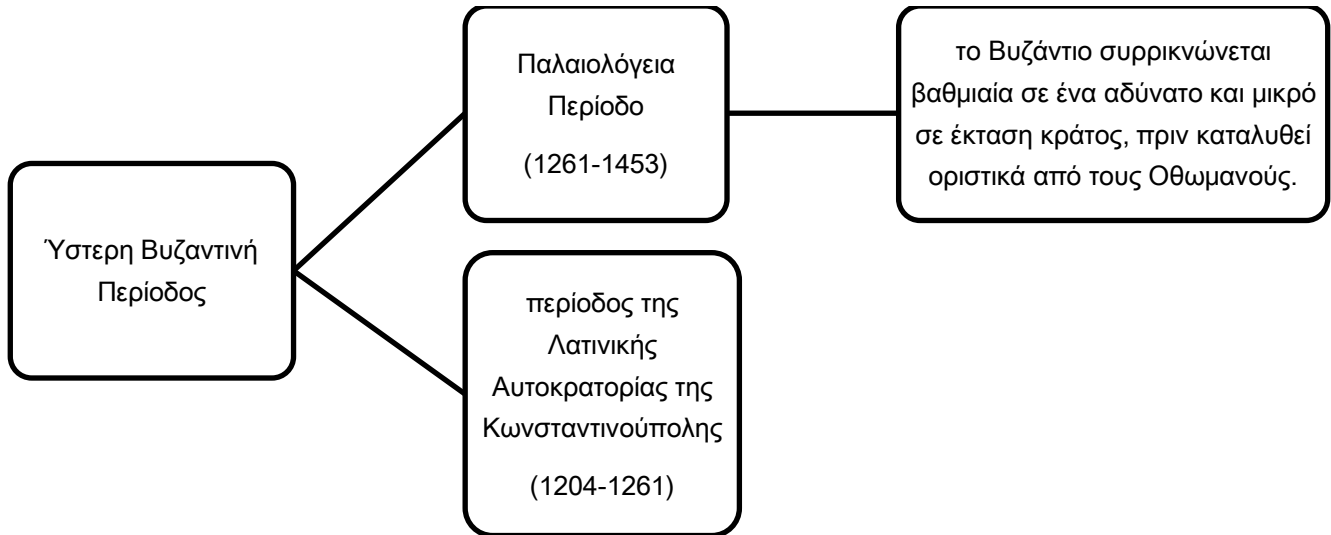
Την έκρυθμη κατάσταση εκμεταλλεύτηκε ο Αλέξιος Ε' Δούκας Μούρτζουφλος για να καταλάβει πραξικοπηματικά το θρόνο.

ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

- Στα τέλη Μαρτίου του 1204 οι σταυροφόροι συνυπέγραψαν τη συμφωνία διανομής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Διανομή της Ρωμανίας*).
- Η άλωση πραγματοποιήθηκε στις 13 Απριλίου 1204.
- Ο αυτοκράτορας Αλέξιος Ε' είχε τραπή προηγουμένως σε φυγή εγκαταλείποντας την Κωνσταντινούπολη στις άγριες διαθέσεις των σταυροφόρων.
- Οι σταυροφόροι έγιναν κύριοι της Βασιλεύουσας και επέβαλαν τώρα το δίκαιο του κατακτητή.
 - Οι σφαγές και οι ληηλασίες ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο.
 - Πολύτιμα έργα τέχνης διοχετεύτηκαν στη Δύση, για να κοσμήσουν τους καθεδρικούς ναούς και τους πύργους των ευγενών.

Με την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους αρχίζει η μακρά περίοδος της Φραγκοκρατίας στον ελλαδικό χώρο, η οποία διαρκεί σε ορισμένες περιοχές μέχρι το 17ο αιώνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 Η ΛΑΤΙΝΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ Η ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΕΙΑ ΕΠΟΧΗ (1204-1453). Ο ΥΣΤΕΡΟΣ ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ ΣΤΗ ΔΥΣΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αίτια καταστροφής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

- 1) οι εμφύλιοι πόλεμοι
- 2) η παρακμή του στρατού και της οικονομίας
- 3) η στάση των δυτικών δυνάμεων
- 4) η επέκταση των Σέρβων
- 5) η ισχύς των Οθωμανών Τούρκων

Παράλληλα με την παρακμή του κρατικού μηχανισμού γεννιούνται νέες δυνάμεις.

- α. η νεοελληνική εθνότητα και
- β. η συνείδηση του Νέου Ελληνισμού, η οποία εκκολάφθηκε στο πλαίσιο της εθνικής και δογματικής διαφοράς με τους φράγκους κατακτητές.

Στη Δύση

- 1) το φεουδαρχικό σύστημα έχει πλήρως αναπτυχθεί κατά το 13ο αιώνα και αρχίζει ήδη η παρακμή του, εξαιτίας μιας βαθιάς και πολύπλευρης κρίσης που επιτείνεται από φυσικές καταστροφές.
- 2) η βασιλική εξουσία σε ορισμένες ισχυρές ευρωπαϊκές χώρες (Αγγλία, Γαλλία) ενισχύεται σε βάρος των φεουδαρχών. Εξαιρέση αποτελεί η Γερμανία.

1. Τα Λατινικά κράτη και η αντίσταση των Ελλήνων (συνοπτικά)

α. Τα λατινικά κράτη

Στη θέση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας που καταλύθηκε από τους Σταυροφόρους το 1204, δημιουργήθηκε μια σειρά ελληνικών και λατινικών κρατών.

Η εξουσία των Φράγκων Σταυροφόρων ήταν συγκριτικά πολύ αδύναμη, καθώς η επικράτειά τους κατακερματίστηκε σε ένα περίπλοκο σύστημα πολλών κρατιδίων.

1) Η Λατινική Αυτοκρατορία της Κωνσταντινούπολης

Οι Βενετοί αποκομίζουν τα περισσότερα εδάφη από τη διανομή της βυζαντινής αυτοκρατορίας

- τα πιο σημαντικά νησιά και λιμάνια του Ιονίου και του Αιγαίου Πελάγους
- μεγάλο μέρος της πρωτεύουσας

Ηγεσία

Ο Βενετός δόγης Ερρίκος Δάνδολος επέβαλε ως αυτοκράτορα τον κόμη Βαλδουίνο της Φλάνδρας.

2) Το Βασίλειο της Θεσσαλονίκης

Ιδρύθηκε από τον Βονιφάτιο τον Μομφερρατικό, άμεσο υποτελή του Βαλδουίνου, (περιλάμβανε τα εδάφη μεταξύ Μοσυνόπολης, δηλ. της σημερινής Κομοτηνής, και Αξιού).

Ιδρύθηκαν από τον Βονιφάτιο το 1204 δύο υποτελή κρατίδια στη Νότια Ελλάδα

3) Το Δουκάτο της Αθήνας

Περιλάμβανε την Αττική, τη Βοιωτία και τη Μεγαρίδα και αργότερα την Αργολίδα.

Κατά το 14ο αιώνα κυριάρχησαν εδώ για εβδομήντα χρόνια οι Καταλανοί που είχαν ορίσει ως πρωτεύουσα τη Θήβα.

Τέλος στην καταλανική κυριαρχία έθεσε η φλωρεντινή οικογένεια των Ατζαγιόλι, η οποία κυβέρνησε το Δουκάτο μέχρι την κατάληψη της Αθήνας από τους Οθωμανούς Τούρκους, το 1456.

4) Το Πριγκηπάτο της Αχαΐας

Το Πριγκηπάτο της Αχαΐας υπό τη διοίκηση των Βιλλεαρδουίνων είχε ισχυρή φεουδαρχική οργάνωση και εντελώς δυτικό τρόπο ζωής. Ήταν ένα κομμάτι της Γαλλίας, μεταμοσχευμένο σε ελληνικό έδαφος.

Από την επικράτεια του Πριγκηπάτου πολύ σύντομα η Μεθώνη και η Κορώνη παραχωρήθηκαν στη Βενετία.

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

- Ο αυτοκράτορας της Νικαίας Μιχαήλ Παλαιολόγος κατόρθωσε, χάρη στη νίκη του επί των Φράγκων στη μάχη της Πελαγονίας (1259) να αποσπάσει από το Πριγκηπάτο της Αχαΐας
 - τα κάστρα Μυστράς,
 - Μάνη,
 - Γεράκι και

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- Μονεμβασία, τα οποία αποτέλεσαν τον πυρήνα του ελληνικού κρατιδίου που είναι γνωστό με το όνομα Δεσποτάτο του Μορέως.
- Ο δεσπότης του Μορέως Θεόδωρος Α' Παλαιολόγος (1382-1406) πέτυχε να ενισχύσει σε σημαντικό βαθμό τη βυζαντινή εξουσία, μαχόμενος κατά της τοπικής αριστοκρατίας και των λατινικών κρατιδίων.
- Μέχρι το 1432 οι περισσότερες λατινικές κτήσεις της Πελοποννήσου είχαν επανακτηθεί από τους Έλληνες.

β. Έλληνες και Φράγκοι

- Η σχετική ομοιότητα του θεσμού της βυζαντινής πρόνοιας με το δυτικό φέουδο διευκόλυνε την επιβολή της λατινικής κυριαρχίας.
- Οι προνοiάριοι
 - ο διέθεταν υπολογίσιμη δύναμη
 - ο μπορούσαν να αντιτάξουν αντίσταση στους κατακτητές
 - ο παραιτούνταν οι περισσότεροι από αυτή και υποτάσσονταν, όταν εξασφάλιζαν την κατοχή των κτημάτων τους.
- Ο πληθυσμός αντιστάθηκε στους Λατίνους κυρίως του σε αρκετές περιπτώσεις, κυρίως εξαιτίας των δογματικών διαφορών.
- Πολλοί ευγενείς κατέφυγαν σε ελεύθερες περιοχές, όπου, με τη συνδρομή των εντοπίων, οργάνωσαν νέα κράτη. Αυτά αποτέλεσαν πόλους συσπείρωσης των δυνάμεων που αγωνίστηκαν για την αποκατάσταση της Αυτοκρατορίας.

2. Τα Ελληνικά κράτη: Τραπεζούς Ήπειρος Νίκαια

α. Η Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας

Ιδρύθηκε από τους Μεγάλους Κομνηνούς αμέσως μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους (1204) στις νοτιανατολικές ακτές του Ευξείνου Πόντου.

- Στην αυτοκρατορία ενσωματώθηκαν μετά την κατάκτηση τους
 - η Σινώπη,
 - η Παφλαγονία και
 - η Ηράκλεια του Πόντου.
- Αργότερα, η κατάληψη της Σινώπης από τους Σελτζούκους απέκοψε την αυτοκρατορία από τη δυτική Μ. Ασία. Έτσι, η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας έζησε σε απομόνωση επί 250 χρόνια και δεν άσκησε μεγάλη επίδραση στις τύχες του Βυζαντίου.

β. Το κράτος της Ηπείρου

- Ιδρύθηκε και οργανώθηκε από τον Μιχαήλ Κομνηνό Δούκα.
- Διάδοχος του υπήρξε ο αδελφός του Θεόδωρος (1215), ο οποίος εγκαινίασε μία περίοδο νικηφόρας επέκτασης. Επί της διακυβέρνησής του το κράτος της Ηπείρου κατέστη σοβαρός ανταγωνιστής της Νίκαιας στην προσπάθεια αποκατάστασης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.
- Κορυφαία επιτυχία του Θεοδώρου ήταν
 - η άλωση της Θεσσαλονίκης και
 - η κατάλυση του Λατινικού Βασιλείου της (1224).
- Ο Θεόδωρος στέφθηκε στη Θεσσαλονίκη αυτοκράτωρ Ρωμαίων.
- Ο Θεόδωρος στράφηκε το 1230 κατά του τσάρου των Βουλγάρων Ιωάννη Ασάν Β', υπέστη συντριπτική ήττα σε μάχη κοντά στον ποταμό Έβρο και ο ίδιος συνελήφθη αιχμάλωτος.
- Ο Ασάν ίδρυσε βραχύβια αυτοκρατορία, εκτεινόμενη μέχρι το Δυρράχιο.

γ. Η Αυτοκρατορία της Νίκαιας και η ανασύσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας

Το κυριότερο από τα ελληνικά κράτη ιδρύθηκε στη δυτική Μικρά Ασία με κέντρο τη Νίκαια.

- Γύρω από τον Θεόδωρο Λάσκαρη, συγκεντρώθηκαν όλες οι πιστές στο κράτος δυνάμεις των Βυζαντινών.
- Οι απειλές που αντιμετώπιζε το κράτος αυτό ήταν πολλές. Το κράτος της Νίκαιας εδραιώνεται μετά την ήττα των Λατίνων το 1205 από τους Βούλγαρους.
- Το 1208 ο Θεόδωρος στέφθηκε αυτοκράτορας και βασιλιάς των Ρωμαίων.
- Ο διάδοχος του Ιωάννης Βατάτζης κατόρθωσε να επεκτείνει σημαντικά την επικράτειά του και να ανυψώσει τη μικρή αυτοκρατορία σε σημαντική δύναμη.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΑΤΑΤΖΗ

- Προσπάθησε να πατάξει τις καταχρήσεις στη διοίκηση
- Ίδρυσε πολλά φιλανθρωπικά ιδρύματα, για να απαλύνει την ένδεια και τα βάρη των φτωχών.
- Δημιούργησε στρατιωτικά κτήματα εξασφαλίζοντας ένα αποτελεσματικό σύστημα άμυνας των ανατολικών συνόρων του.
- Απέδωσε ιδιαίτερη σημασία στην ανόρθωση της αγροτικής οικονομίας. Στόχος της οικονομικής πολιτικής του ήταν η αυτάρκεια και γι' αυτό απαγόρευσε την εισαγωγή ειδών πολυτελείας από τις ιταλικές πόλεις.

Ο Ιωάννης Βατάτζης κατέστησε το κράτος του μία διεθνώς υπολογίσιμη δύναμη. Όταν πέθανε,

- οι κτήσεις στη Μ. Ασία ήταν απόλυτα ασφαλείς,
- μεγάλο τμήμα των Βαλκανίων ήταν υπό την εξουσία του.
- η Ήπειρος και η εξαθλιωμένη Βουλγαρία δεν αποτελούσαν πια σοβαρό κίνδυνο,
- η Λατινική Αυτοκρατορία βρισκόταν σε αξιοθρήνητη κατάσταση. Χρειαζόταν ακόμη μία τελευταία προσπάθεια, για να ανακτηθεί η Κωνσταντινούπολη.

ΕΠΑΝΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος ανέκτησε την Κωνσταντινούπολη.

- Το 1261 ο Μιχαήλ συνήψε με τους Γενουάτες συνθήκη, με την οποία οι τελευταίοι ανέλαβαν να προσφέρουν στον Μιχαήλ πολεμική βοήθεια κατά της Βενετίας με αντάλλαγμα τελωνειακές και φορολογικές απαλλαγές, λιμάνια και εμπορικές περιοχές της Αυτοκρατορίας.
- Με τα προνόμια αυτά θεμελιώθηκε η δύναμη της Γένουας στην Ανατολή, ενώ στις 25 Ιουλίου του ίδιου έτους, η Κωνσταντινούπολη έπεσε σαν ώριμος καρπός στα χέρια του στρατηγού της Νίκαιας Αλέξιου Στρατηγόπουλου.
- Ο Μιχαήλ Παλαιολόγος στέφθηκε τότε (Σεπτέμβριος 1261) για δεύτερη φορά αυτοκράτορας ως Μιχαήλ Η'. Η στέψη αυτή έγινε στο ναό της Αγίας Σοφίας και συμβόλιζε την αναγέννηση της Αυτοκρατορίας στις ακτές του Βοσπόρου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

6. Οι Οθωμανοί και η ραγδαία προέλαση τους (συνοπτικά)

α. Η κατάκτηση της Μ. Ασίας (συνοπτικά)

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Οι Οθωμανοί ήταν νομάδες Τούρκοι που προέρχονταν από την Κεντρική Ασία.
2. Μετακινήθηκαν προς τα δυτικά, ωθούμενοι από τους Μογγόλους, και εγκαταστάθηκαν κοντά στην Προύσα (1281).

ΙΔΡΥΣΗ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

- Ιδρυτής του Οθωμανικού κράτους θεωρείται ο Οσμάν ή Οθμάν (1289-1326), ο οποίος έκανε τις πρώτες κατακτήσεις, αξιοποιώντας τον παλιό ισλαμικό θεσμό των γαζήδων (φανατικών πολεμιστών της πίστης).
- Οι κατακτήσεις του Οσμάν διευκολύνθηκαν από τη διάλυση των βυζαντινών ακριτικών σωμάτων μετά το 1261.
- Η πρώτη νικηφόρα σύγκρουση του Οσμάν με τα βυζαντινά στρατεύματα έγινε το 1301 κοντά στην Προύσα.
- Το 1326 η Προύσα καταλήφθηκε από τον Ορχάν, διάδοχο του Οσμάν, ο οποίος την έκανε πρωτεύουσά του.
- Η μικροσκοπική αυτή ηγεμονία προσέλκυσε πλήθος από μισθοφόρους που αναζητούσαν λάφυρα και από καλλιεργητές που αναζητούσαν κτήματα.

β. Η οργάνωση του κράτους των Οθωμανών (αναλυτικά)

Η οργάνωση του κράτους επιτεύχθηκε από τους σουλτάνους Ορχάν (1326-1362) και Μουράτ Α' (1362-1389).

ΕΔΑΦΙΚΗ ΕΠΕΚΤΑΣΗ

- 1) Η κατάκτηση της οχυρής Νίκαιας (1331) και της Νικομήδειας- τελευταία πράξη της τραγωδίας της βυζαντινής Μ. Ασίας- εξασφάλισε στους Οθωμανούς σημαντικά αστικά κέντρα και τον απόλυτο έλεγχο της Βιθυνίας.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

- 2) Η σχετική θρησκευτική ανεκτικότητα που επέδειξαν οι Τούρκοι έναντι των αγροτικών χριστιανικών πληθυσμών
 - περιόρισε τις αντιδράσεις των τελευταίων και
 - διευκόλυε την ενσωμάτωση τους στην οθωμανική κοινωνία.

ΣΤΡΑΤΟΣ

Σημαντικότερες ήταν οι στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις.

- 3) Το αρχικό όργανο των κατακτήσεων, το σώμα των νομάδων εθελοντών ιππέων, αντικαταστάθηκε από ιππείς-τιμαριούχους. Η παραχώρηση τιμαρίων συνέδεε άρρηκτα τους ιππείς με τον σουλτάνο και συγχρόνως ενίσχυε την επιθυμία τους για κατακτήσεις.
- 4) Συμπλήρωμα και αντίβαρο των ιππέων ήταν το σώμα των γενισάρων, αποτελούμενο από εθελοντές μισθοφόρους ή στρατιώτες στρατολογούμενους με τη βία από τους υποτελείς χριστιανικούς πληθυσμούς. Οι γενίσαροι
 - ανήκαν στην προσωπική υπηρεσία του σουλτάνου
 - αποτέλεσαν ανεξάντλητη πηγή διοικητικών υπαλλήλων και στρατιωτών.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΚΡΑΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

- 5) Αποφασιστική σημασία για την εξέλιξη από τη νομαδική ορδή στο οργανωμένο κράτος είχε η βασιλεία του Ορχάν. Ο Ορχάν ήταν ο πρώτος Οθωμανός εμίρης που περιβλήθηκε τον αυτοκρατορικό τίτλο του σουλτάνου.

γ. Η οθωμανική προέλαση στα Βαλκάνια. Το Βυζάντιο υποτελής (συνοπτικά)

Η τελευταία εκατονταετία της ζωής του Βυζαντίου χαρακτηρίζεται από την αγωνία μπροστά στην προέλαση των Οθωμανών.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Η αυτοκρατορία ήταν σε απελπιστική κατάσταση

- Είχε ακρωτηριαστεί εδαφικά
- Είχε καταρρεύσει οικονομικά
 - Το κρατικό ταμείο ήταν εντελώς άδειο.
 - Το νόμισμα είχε υποτιμηθεί.
 - Όλες οι πηγές εσόδων είχαν εξαντληθεί.
- Το διοικητικό σύστημα ήταν σε πλήρη διάλυση.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

- 1) Ο Ορχάν υπήρξε ο πρώτος που οδήγησε το λαό του σε κατακτήσεις στην Ευρώπη. Οι Τούρκοι, το 1354, επωφελούμενοι από ένα μεγάλο σεισμό, κατέλαβαν το φρούριο της Καλλίπολης. Στην Κωνσταντινούπολη ο λαός καταλήφθηκε από πανικό, πιστεύοντας ότι κινδύνευε άμεσα.
- 2) Επί Μουράτ Α' (1361-1389) οι πόλεις της ερημωμένης Θράκης υπέκυψαν η μία μετά την άλλη
- το 1361 καταλήφθηκε το Διδυμότειχο και
 - η Αδριανούπολη λίγο αργότερα, όπου ο σουλτάνος μετέφερε την πρωτεύουσά του (περί το 1365).

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ

- Οι Σλάβοι ηγεμόνες και η Βουλγαρία αναγκάστηκαν να αναγνωρίσουν την ηγεμονία του σουλτάνου
- Το Βυζάντιο υποχρεώθηκε
 - να προσφέρει φόρο υποτέλειας στους Οθωμανούς και
 - να θέτει στρατιωτικές δυνάμεις στη διάθεση του σουλτάνου.

ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ (1389)

Η αποφασιστική μάχη όμως που έκρινε το μέλλον της Χερσονήσου του Αίμου έλαβε χώρα στο Κοσσυφοπέδιο (1389).

- ⇒ Ο Σέρβος ηγεμόνας Λάζαρος, επικεφαλής των βοσνιακών και σερβικών στρατευμάτων, συγκρούστηκε με τον Μουράτ.
- ⇒ Στην αρχή φάνηκε ότι η τύχη ευνοούσε τους Σέρβους. Ο ίδιος ο σουλτάνος δολοφονήθηκε.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- ⇒ Όμως οι υπέρτερες οθωμανικές δυνάμεις, καθοδηγούμενες από τον διάδοχο του Μουράτ Βαγιαζήτ, απέσπασαν τελικά τη νίκη.
- ⇒ Οι Σέρβοι αναγκάστηκαν να αναγνωρίσουν την επικυριαρχία του σουλτάνου.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΟΘΩΜΑΝΩΝ ΣΤΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

- Η πίεση στην αδύναμη Βυζαντινή Αυτοκρατορία αυξήθηκε τώρα σημαντικά.
- Ο σουλτάνος ήταν σε θέση να ελέγχει τη διαδοχή στο θρόνο και να επιβάλλει απόλυτα τη θέλησή του.
- Το 1390 επέβαλε στο θρόνο τον Ιωάννη Ζ', ενώ ο διάδοχος του Μανουήλ διαβιούσε στην αυλή του σουλτάνου και μάλιστα αναγκάστηκε να συμμετάσχει στην επιτυχή οθωμανική εκστρατεία εναντίον της τελευταίας βυζαντινής πόλης της Μ. Ασίας, της Φιλαδέλφεια.
- Ο Μανουήλ τελικά δραπέτευσε και ανέλαβε το 1391 τη διακυβέρνηση της Βασιλεύουσας, που αριθμούσε τότε μόλις 50 χιλιάδες κατοίκους, σε μια από τις πιο δύσκολες περιόδους της βυζαντινής ιστορίας.

Ακολούθησε ο πρώτος αποκλεισμός της Κωνσταντινούπολης από τα στρατεύματα του Βαγιαζήτ (1393-1394), ενώ τα σύνορα της οθωμανικής κυριαρχίας έφθαναν ήδη στο Δούναβη.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

7. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης (αναλυτικά)

α. Αναζήτηση βοήθειας στη Δύση

- Ο κίνδυνος από την προέλαση των Τούρκων ανάγκασε τον Μανουήλ Β' Παλαιολόγο (1391-1425) να ταξιδέψει στη Δύση για να ζητήσει βοήθεια.
- Παντού (Βενετία, Παρίσι, Λονδίνο) έγινε δεκτός με μεγάλες τιμές και προκάλεσε στους Δυτικούς αισθήματα θαυμασμού και συμπάθειας, το ταξίδι του όμως στην πράξη δεν είχε ουσιαστικό αποτέλεσμα.

ΚΡΙΣΗ ΣΤΟ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

- Ο σουλτάνος των Τούρκων Βαγιαζήτ υπέστη πανωλεθρία στη μάχη της Άγκυρας από το στρατό των Μογγόλων του Ταμερλάνου (1402).
- Η ήττα αυτή προκάλεσε μεγάλη εσωτερική κρίση στο κράτος των Οθωμανών
- Το Βυζάντιο έπαψε να πληρώνει φόρο υποτέλειας και εξασφάλισε, παρά την αδυναμία του, παράταση ζωής μισού αιώνα.

ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

- Ο σουλτάνος Μουράτ Β', από το 1421, επανέλαβε την επιθετική πολιτική του Βαγιαζήτ και ανέτρεψε σύντομα την προηγούμενη κατάσταση.
- Το 1422 άρχισε συστηματική πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, η οποία σώθηκε για μια ακόμη φορά χάρη στην αντοχή των τειχών της.
- Το 1423 οι Τούρκοι εισέβαλαν στην Πελοπόννησο και την κατέστησαν φόρου υποτελή (1426).

ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΥΣΗ

Το 1425 έγινε αυτοκράτορας ο Ιωάννης Η' Παλαιολόγος (1425-1448), ο οποίος έκανε μια τελευταία προσπάθεια να εξασφαλίσει βοήθεια από τη Δύση.

- Στη Σύνοδο της Φερράρας-Φλωρεντίας δέχθηκε την πλήρη υποταγή της Ορθόδοξης στην Καθολική Εκκλησία (1438-1439).
- Ο βυζαντινός λαός δεν αποδέχθηκε τις συμφωνίες αυτές. Το εχθρικό λαϊκό αίσθημα κατά των Λατίνων συμπυκνώνεται στην περίφημη φράση του μεγάλου δούκα Λουκά Νοταρά, όταν πληροφορήθηκε την Ένωση: «Είναι προτιμότερο να δω να κυριαρχεί στην αγορά της Πόλης το φακίολι (τουρμπόνι) των Τούρκων παρά η καλύπτρα των Λατίνων»!

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΑΝΑΣΧΕΣΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

- ⇒ Οι Τούρκοι αντιμετώπιζαν δυσχέρειες στη Βαλκανική από το βοεβόδα της Τρανσυλβανίας Ιωάννη Ουνούαδη και τον Αλβανό ηγέτη Γεώργιο Σκεντέρμπεη, οι οποίοι πέτυχαν λαμπρές νίκες εναντίον τους.
- ⇒ Η Σταυροφορία, που οργανώθηκε στη Δύση, για να σταματήσει την προέλαση των Τούρκων, συντρίφθηκε τελικά στη Βάρνα το (1444).

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

β. Η Άλωση

Η εξέλιξη των γεγονότων οδήγησε ώστε οι Τούρκοι να μείνουν απερίσπαστοι από απειλές και να αφοσιωθούν στην πολιορκία της Κωνσταντινούπολης, που αποτέλεσε ένα από τα δραματικότερα γεγονότα της παγκόσμιας ιστορίας.

ΠΡΟΚΑΤΑΡΤΙΚΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ

- Οι Τούρκοι οικοδόμησαν στις ευρωπαϊκές ακτές των στενών του Βοσπόρου ένα επιβλητικό φρούριο, το Ρούμελη-Χισάρ, που απέκοψε την πρωτεύουσα από τα λιμάνια του Ευξίνου και της στέρησε τη δυνατότητα να προμηθεύεται σιτηρά από εκεί.
- Ο σουλτάνος Μωάμεθ Β' εισέβαλε στις ελληνικές κτήσεις της Πελοποννήσου, για να εμποδίσει τον Δεσπότη του Μορέως να σπεύσει σε βοήθεια της Πόλης.

Μετά τις προκαταρκτικές αυτές ενέργειες άρχισε η τακτική πολιορκία της Πόλης, την οποία ανέλαβε να υπερασπισθεί με αυτοθυσία ο Κωνσταντίνος ΙΑ' Παλαιολόγος (1449-1453).

ΑΝΤΙΠΑΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

- Οι βυζαντινές δυνάμεις ήταν λιγοστές και στην κρίσιμη αυτή στιγμή η βοήθεια της Δύσης υπήρξε ισχνή και ανεπαρκής. Ένας από αυτούς που έσπευσαν σε βοήθεια ήταν ο γενουάτης πολεμιστής Ιουστινιάνης.
- Η υπεροπλία των Τούρκων σε έμψυχο (αναλογία 10 προς 1) και άψυχο υλικό ήταν συντριπτική. Όπως παρατηρήθηκε εύστοχα, τα κανόνια έκριναν τα πάντα.

Η ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ Η ΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

- ⇒ Με τη γενική επίθεση της 29ης Μαΐου 1453 η Κωνσταντινούπολη, παρά την ηρωική αντίσταση των ολιγάριθμων υπερασπιστών της, έπεσε στα χέρια των Τούρκων.
- ⇒ Ακολούθησαν φοβερές σφαγές και λεηλασίες.
- ⇒ Η κατάληψη της Πόλης επιτάχυνε την πτώση και των υπόλοιπων ελεύθερων περιοχών. Τελευταία η Τραπεζούντα υπέκυψε στους Οθωμανούς το 1461.
- ⇒ Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία δεν υπήρχε πια.

γ. Το Βυζάντιο μετά την Άλωση

- 1) Η πνευματική παράδοση του Βυζαντίου δεν έσβησε με την Άλωση της Κωνσταντινούπολης και την υποταγή της αυτοκρατορίας.
- 2) Η επίδρασή της παρέμεινε αισθητή στα ευρωπαϊκά κράτη, ενώ συνετέλεσε στη διατήρηση της πνευματικής ταυτότητας των Βαλκανικών λαών.
- 3) Κληρονόμος των πνευματικών παραδόσεων και των πολιτικών ιδεών του Βυζαντίου φιλοδόχησε, μετά την Άλωση, να γίνει η Ρωσία. Η Μόσχα θεωρήθηκε ως Τρίτη Ρώμη, ιδίως από τότε που ο τσάρος Ιβάν Γ', ο θεμελιωτής της ενότητας

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

των ρωσικών χωρών, νυμφεύθηκε την ανηψιά του τελευταίου βυζαντινού αυτοκράτορα, υιοθέτησε το δικέφαλο αετό στα λάβάρά του και εισήγαγε στη Μόσχα το βυζαντινό τελετουργικό.

- 4) Η Δυτική Ευρώπη, εξάλλου, στα χρόνια του Ανθρωπισμού και της Αναγέννησης, βρήκε στο Βυζάντιο την πηγή, από την οποία γεύθηκε τους καρπούς του αρχαίου πνεύματος.

8. Η δυτική Ευρώπη στη διάρκεια του ύστερου Μεσαίωνα (αναλυτικά)

α. Οικονομική και δημογραφική ανάπτυξη (συνοπτικά)

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Ο 13ος αιώνας ήταν για τη δυτική Ευρώπη εποχή ευμάρειας.

- α) Η αγροτική παραγωγή αυξήθηκε.
- β) Η εφαρμογή καινοτομιών, όπως ο νερόμυλος, το υδραυλικό πριόνι και ο ποδοκίνητος αργαλειός, επεκτείνεται.
- γ) Αναπτύσσεται η βιοτεχνία μεταξωτών και άλλων πολυτελών ενδυμάτων, κυρίως στη Φλάνδρα και τη Βόρεια Ιταλία.
- δ) Η αύξηση της παραγωγής επέδρασε ευνοϊκά στο εμπόριο. Η ανάπτυξη του συνδέθηκε
 - με την κατασκευή δρόμων,
 - τη βελτίωση της ναυτικής τεχνολογίας και
 - τη γενίκευση του θεσμού των εμποροπανηγύρεων.
- ε) Αναδεικνύονται νέες πόλεις όπως η Φλωρεντία και το Μιλάνο.
- στ) Οι ιταλικές κυρίως πόλεις έχουν οικονομική ευρωστία
 - τα νομίσματά τους, όπως τα βενετικά δουκάτα, εκτόπισαν σιγά σιγά από τις διεθνείς αγορές τα βυζαντινά και τα ισλαμικά νομίσματα και
 - έδωσαν στη Δύση οικονομικό κύρος και νομισματική ανεξαρτησία.

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο 13ος αιώνας είναι εποχή δημογραφικής ανάπτυξης, τόσο στην ύπαιθρο, όσο και στις πόλεις.

- Ο πληθυσμός των δυτικοευρωπαϊκών χωρών σχεδόν διπλασιάστηκε
- Ο πληθυσμός ορισμένων ανεπτυγμένων οικονομικά πόλεων, όπως π.χ. της Φλωρεντίας, πολλαπλασιάστηκε.

β. Κοινωνικές μεταβολές (συνοπτικά)

Οι οικονομικές μεταβολές

- ενίσχυσαν την κεντρική εξουσία στις χώρες της Δύσης και
- μείωσαν τη δύναμη των μικρών φεουδαρχών.
- Η ανώτερη αριστοκρατία διατήρησε τη θέση της και συνεργάστηκε με την κεντρική εξουσία.

Στην ύπαιθρο

- Πολλοί αγρότες κατόρθωσαν να εξαγοράσουν τις υποχρεώσεις τους προς τους φεουδάρχες και να βελτιώσουν θεαματικά τη θέση τους.
- Η μεγάλη μάζα των αγροτών γινόταν σταδιακά όλο και φτωχότερη.

Στις πόλεις

- Οι επαγγελματίες οργανώθηκαν σε συντεχνίες.
- Οι περισσότεροι είχαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- Μια μικρή ομάδα ισχυρών οικογενειών, οι πατρίκιοι, κυβερνούσαν την πόλη, → συγκροτούσαν σχεδόν κατά αποκλειστικότητα τα δημοτικά συμβούλια.

γ. Η κρίση της φεουδαρχίας (αναλυτικά)

Η περίοδος από το 1270 περίπου ως το 1330 ήταν περίοδος κρίσης.

- 1) Η αύξηση του πληθυσμού ξεπέρασε το ρυθμό ανάπτυξης της αγροτικής παραγωγής και παρουσιάστηκε σοβαρό πρόβλημα επισιτισμού.
- 2) Οι αγρότες παρήγαν τώρα κατά προτίμηση προϊόντα που προορίζονταν για το διεθνές εμπόριο (π.χ. κρασί, λινάρι κ.λπ.) αντί των δημητριακών.
- 3) Η οικονομία εξαρτήθηκε από την εμπορική συγκυρία και το πρόβλημα επισιτισμού εντάθηκε.
- 4) Φυσικές καταστροφές, όπως π.χ. πλημμύρες, προκάλεσαν μεγάλες ζημιές τόσο στην αγροτική οικονομία όσο και στο εμπόριο και τη βιοτεχνία.
- 5) Οι γεννήσεις μειώθηκαν σημαντικά.

Το μεγαλύτερο πλήγμα για την ευρωπαϊκή κοινωνία του 14ου αι. ήταν ο Μαύρος Θάνατος, επιδημία βουβωνικής πανώλης που από το 1347 ως το τέλος του αιώνα διαδόθηκε σε όλη την Ευρώπη και εξόντωσε περίπου τα δύο πέμπτα του ευρωπαϊκού πληθυσμού.

Τη δημογραφική και οικονομική φθορά που προκάλεσαν η πείνα και οι επιδημίες, συμπλήρωσε ο καταστροφικός και μακροχρόνιος Εκατονταετής Πόλεμος (1339-1453) ανάμεσα στη Γαλλία και την Αγγλία.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ

Η εξαθλίωση των φτωχών και η επιβολή νέων φόρων προκάλεσαν εξεγέρσεις τόσο στις πόλεις (π. χ. στη Φλωρεντία) όσο και στην ύπαιθρο. Οι εξεγέρσεις κατεστάλησαν βίαια, αλλά είχαν μακροπρόθεσμα δύο θετικά αποτελέσματα:

- τη συμμετοχή των συντεχνιών στα δημοτικά συμβούλια των πόλεων
- την αύξηση των μισθών των εργαζομένων στις βιοτεχνίες.

Οι κοινωνικές αυτές συγκρούσεις εξέφρασαν τη γενικότερη κρίση της φεουδαρχίας και προετοίμασαν την αλλαγή των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

δ. Η συγκρότηση κρατών και η αιχμαλωσία της Αβινιόν (αναλυτικά)

Ήδη από τα τέλη του 13ου αι. οι βασιλείς στην Αγγλία και ιδίως στη Γαλλία προσπάθησαν με τη βοήθεια των αστών (εμπόρων, τραπεζιτών και βιοτεχνών) να υποτάξουν τους φεουδάρχες και να συγκροτήσουν ισχυρά κράτη.

Η ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΤΗΣ ΑΒΙΝΙΟΝ

- ο Ο βασιλιάς της Γαλλίας βρέθηκε αντιμέτωπος με τον πάπα και τον υποχρέωσε, με τη σύμφωνη γνώμη μιας γενικής συνέλευσης στην οποία συμμετείχαν και αστοί, να μεταφέρει την έδρα του από τη Ρώμη στην Αβινιόν (1309-1378).
- Το γεγονός αυτό αποτέλεσε μια από τις μεγαλύτερες ταπεινώσεις που δέχθηκε ποτέ η κεφαλή της καθολικής εκκλησίας.

Συνέπειες της αιχμαλωσίας της Αβινιόν

Η ταπείνωση της Αβινιόν και κάποια φαινόμενα διαφθοράς (φιλαργυρία, εξαγορά αξιωμάτων και ευνοιοκρατία) στους κόλπους της ιεραρχίας συνέβαλαν στο

- 1) να τραυματιστεί το ηθικό κύρος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και
- 2) να αρχίσει να διατυπώνεται ήδη από τα τέλη του Μεσαίωνα το αίτημα για θρησκευτική μεταρρύθμιση.

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Στην Γαλλία, η μοναρχία παρουσίασε ισχυρές τάσεις για συγκεντρωτική εξουσία και κατόρθωσε να επιβληθεί στους φεουδάρχες.

Στην Αγγλία, οι φεουδάρχες συνεργάστηκαν με τον κλήρο και τους αστούς και επέβαλαν σημαντικούς περιορισμούς στη βασιλική εξουσία. Οι απαιτήσεις τους διατυπώθηκαν στην περίφημη Μεγάλη Χάρτα των Ελευθεριών (Magna Charta, 1215), την οποία αναγκάστηκε να αποδεχθεί ο βασιλιάς Ιωάννης Α' ο Ακτήμονας.

- Τα επόμενα χρόνια ιδρύθηκε το Αγγλικό Κοινοβούλιο, το οποίο αποτελούσαν ευγενείς και αστοί. Το κοινοβούλιο συνεδρίασε για πρώτη φορά το 1295 και από αυτό προήλθαν η Βουλή των Αντιπροσώπων και η Βουλή των Λόρδων.

Στη Γερμανία δεν μπόρεσε να συγκροτηθεί ενιαίο κράτος που θα συνένωνε τα φέουδα και τα επί μέρους κρατίδια, γιατί εκεί οι μεγάλοι φεουδάρχες κατόρθωσαν να επιβάλουν χωρίς περιορισμούς τη βούλησή τους στους βασιλείς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ ΩΣ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ (1453-1648)

15ος - 16ος αιώνας

Αναγέννηση : ιδεολογικό, λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό κίνημα που μεταμόρφωσε τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Ο όρος αυτός δημιουργήθηκε αργότερα, το 19ο αιώνα, από τους μελετητές, για να εκφράσει την αναβίωση του πνεύματος της κλασικής Ελλάδας και της Ρώμης.

Ανακαλύψεις : Οι Ευρωπαίοι βρίσκονταν ήδη σε ικανοποιητικό επίπεδο ανάπτυξης, έτοιμοι να επιχειρήσουν την έξοδο από τα στενά όρια της Μεσογείου.

Η οικονομική ευρωστία, η βελτίωση των τεχνικών μέσων, η διεύρυνση του πνεύματος και τα εξερευνητικά ταξίδια που προηγήθηκαν ευνόησαν το μεγάλο άνοιγμα προς την ανακάλυψη του υπόλοιπου κόσμου.

Μεταρρύθμιση : Η υποβόσκουσα κρίση στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, που συνέπεσε με τη γενικότερη αναγεννησιακή και ανθρωπιστική κίνηση, έλαβε από τις αρχές του 16ου αιώνα δυναμικό χαρακτήρα και οδήγησε σε μια πραγματική θρησκευτική επανάσταση, τη Μεταρρύθμιση, που έμελλε να προκαλέσει τη διάσπαση της πνευματικής ενότητας της Ευρώπης.

Προέλαση Οθωμανών : Οι Οθωμανοί Τούρκοι, μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, συνέχιζαν την προέλαση τους προς τη Μεσόγειο και την Ανατολική Ευρώπη, ενώ οι ευρωπαϊκές δυνάμεις με αλληπάλληλες συμμαχίες επιχειρούσαν να τους ανακόψουν.

Οι λατινοκρατούμενες ελληνικές περιοχές περιέρχονταν διαδοχικά υπό οθωμανική κυριαρχία και στις τουρκοκρατούμενες περιοχές εκδηλώνονταν επαναστατικά κινήματα.

Επαναστατική δράση Ελλήνων : Οι υπόδουλοι Έλληνες συμμετείχαν στην αντιτουρκική δραστηριότητα των Ευρωπαίων με την αισιόδοξη προοπτική απελευθέρωσης τους από τον οθωμανικό ζυγό.

Παράλληλα, αξιοποιούσαν θρησκευτικά προνόμια και παραδοσιακούς θεσμούς για να επιβιώσουν και να βελτιώσουν τη θέση τους.

17ος αιώνας

Κατά το 17ο αιώνα στη Δύση η κληρονομιά των θρησκευτικών αντιπαραθέσεων, η βαθμιαία επικράτηση της απολυταρχίας, η οργάνωση εθνικών μοναρχιών και οι οικονομικοί ανταγωνισμοί έθεταν σε κίνδυνο την ειρήνη στην Ευρώπη, όξυναν τις ενδοευρωπαϊκές αντιθέσεις και οδήγησαν σε πολεμικές συρράξεις

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

1. Από το Μεσαίωνα στους Νέους χρόνους (αναλυτικά)

α. Οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές

Ήδη από το 12ο αιώνα είχαν αρχίσει να σημειώνονται ορισμένες κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές, που επρόκειτο να οδηγήσουν στους Νέους Χρόνους: Οικονομία

- Με επίκεντρο τις πόλεις αναζωπυρώθηκε το εμπόριο και επανεμφανίστηκε το χρήμα ως ανταλλακτικό μέσο.
- Η γη έπαυσε να αποτελεί το μοναδικό μέτρο αξίας.
- Αποδυναμώθηκε ακόμη περισσότερο το φεουδαρχικό σύστημα, το οποίο βρισκόταν ήδη σε βαθιά κρίση.

Κοινωνία

- Τα φεουδαρχικά δικαιώματα στα αστικά κέντρα περιορίστηκαν.
- Ενισχύθηκε ο πολιτικός ρόλος της νέας κοινωνικής ομάδας των εμπόρων, βιοτεχνών και τραπεζιτών, δηλαδή της πρώιμης αστικής τάξης.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ

Οι Σταυροφορίες

- ο εννόησαν τις δραστηριότητες της αστικής τάξης
- ο αποτέλεσαν διέξοδο των Ευρωπαίων από την απομόνωση τους και
- ο αποκατέστησαν την επικοινωνία της Δύσης με την Ανατολή.

Από τις εξελίξεις αυτές δέχθηκαν ισχυρά πλήγματα

- η φεουδαρχία και

- η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, καθώς η θέση τους άρχισε να κλονίζεται από την εδραίωση εθνικών μοναρχιών και από την ανάδειξη των νέων οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων.

β. Οι νέες πνευματικές δυνάμεις - Κλίμα αναζήτησης

Οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές επηρέασαν συνολικά τον πολιτισμό.

α) Αμφισβητήθηκαν όλες οι αξίες που είχε αποδεχθεί το καθεστώς της φεουδαρχίας

β) Δέχθηκε έντονη κριτική η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ

Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, για να κερδίσει τη μάχη με τις νέες πνευματικές δυνάμεις, επιδίωξε να θέσει υπό τον έλεγχο της τα Πανεπιστήμια,

→ όπου επιχείρησε να συμφιλιώσει το θρησκευτικό δόγμα με τη φιλοσοφία και την κλασική επιστημονική παράδοση, καθώς και με τον αραβικό πολιτισμό, προκειμένου να ανανεώσει τον πνευματικό της σπλισμό.

Οι πνευματικές ζυμώσεις, πάντως, ξεπέρασαν σε πολλά Πανεπιστήμια τα δογματικά όρια και προχώρησαν στην έρευνα του φυσικού κόσμου.

Το νέο πνεύμα της αναζήτησης δεν περιορίστηκε στους κύκλους των διανοουμένων.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΕΞΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΤΑΞΙΔΙΑ

Οι Ευρωπαίοι του 13^{ου} και του 14^{ου} αιώνα, στην προσπάθειά τους ανοίξουν νέους εμπορικούς δρόμους στην Ανατολή, άρχισαν

- να εξερευνούν τον κόσμο της Ανατολής και
- να διευρύνουν τους ορίζοντές τους.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το ταξίδι του βενετού Μάρκο Πόλο στην Ασία (1271-1295).

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

2. Αναγέννηση και ανθρωπισμός

ΟΡΙΣΜΟΣ

Η Αναγέννηση ήταν μία γενικότερη πνευματική κίνηση με κύριο χαρακτηριστικό την αναβίωση των αξιών της κλασικής αρχαιότητας, οι οποίες είχαν παραμεριστεί κατά το Μεσαίωνα.

Χαρακτηριστικά της εποχής

- 1) Το πνεύμα των ανθρώπων απελευθερώνεται τώρα (15^{ος}-16^{ος} αι.) από τη μονομέρεια της θρησκευτικής μεσαιωνικής σκέψης και γίνεται πιο φιλελεύθερο, δημιουργικό και ερευνητικό.
- 2) Ο αναγεννησιακός άνθρωπος εμπνέεται από τον αρχαίο κόσμο, στόχος του όμως είναι το μέλλον.
- 3) Πραγματοποιούνται επαναστατικές επινοήσεις σε όλους τους τομείς της επιστήμης, της τέχνης και της λογοτεχνία.

Η Ευρώπη μπαίνει πανηγυρικά στην περιπέτεια του νεότερου πολιτισμού της.

α. Οι νέοι δρόμοι δημιουργίας

Η πολιτιστική άνοιξη ξεκίνησε από τις ακμαίες οικονομικά πόλεις της Ιταλίας

- τη Φλωρεντία
- τη Βενετία και
- τη Ρώμη
- Επεκτάθηκε αργότερα και στην υπόλοιπη Δυτική Ευρώπη.

Παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη καλλιτεχνικής και πνευματικής δραστηριότητας

- 1) Η οικονομική άνθηση των πόλεων της Ιταλίας.
- 2) Οι μεικάνες: φιλόδοξοι εκπρόσωποι της αστικής τάξης και φιλόμουσοι ηγεμόνες, όπως οι Μέδικοι στη Φλωρεντία.
- 3) Τα πανεπιστήμια, πέραν των φιλοσοφικών αναζητήσεων, επιχειρούν τώρα μια προσέγγιση στην οικονομική, κοινωνική και πνευματική ζωή.
 - Οι πνευματικές δυνάμεις, απελευθερωμένες πλέον από το μεσαιωνικό πλαίσιο, διαμορφώνουν μια νέα αντίληψη για τον άνθρωπο, πάνω στην οποία θα προσπαθήσουν να οικοδομήσουν τον καινούργιο κόσμο.

β. Το κίνημα τον Ανθρωπισμού

Η ρήξη με το Μεσαίωνα

Ο άνθρωπος της Αναγέννησης αναζητούσε τρόπους έκφρασης των νέων ιδεών.

- α) Στράφηκε προς τον ελληνορωμαϊκό πολιτισμό
- β) Επιδόθηκε στη συστηματική μελέτη, μετάφραση και σχολιασμό των αρχαίων συγγραφέων.

ΟΡΙΣΜΟΣ - ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Η στροφή προς τη βαθύτερη γνώση των ελληνικών και λατινικών γραμμάτων και της αρχαιότητας με τη συστηματική μελέτη, μετάφραση και σχολιασμό των αρχαίων συγγραφέων ονομάστηκε ανθρωπισμός.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΟΙ ΚΛΑΣΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟ

Η αναβίωση των κλασικών σπουδών δεν είναι καινούργιο φαινόμενο.

- ⇒ Ήδη στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια του 12^{ου} αι. μελετήθηκαν αρχαία φιλοσοφικά κείμενα.
- ⇒ Οι Βυζαντινοί κατά την περίοδο από τον 10^ο έως τον 15^ο αιώνα, ιδιαίτερα κατά την εποχή των Παλαιολόγων, ασχολήθηκαν συστηματικά με τη μελέτη της αρχαίας γραμματείας.

Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι ο αναγεννησιακός λόγιος

- δεν μελετά τον αρχαίο πολιτισμό μόνο σε θεωρητικό επίπεδο
- επιχειρεί να αντλήσει από αυτόν αξίες για τη θεμελίωση του συγχρόνου του κόσμου.

ΠΡΟΔΡΟΜΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΥ

Η τάση απομάκρυνσης από το μεσαιωνικό παρελθόν εκφράζεται ήδη από τις τρεις προδρομικές μορφές του ανθρωπισμού,

- 1) τον Δάντη
- 2) τον Πετράρχη
- 3) τον Βοκκάκιο

Ο «καθολικός άνθρωπος»

Οι φορείς του ανθρωπισμού

- α) είναι βαθιά θρησκευόμενοι,
- β) επιζητούν την αληθινή πίστη και
- γ) τοποθετούν τον άνθρωπο στο κέντρο του κόσμου.

Οι ανθρωπιστές οραματίζονται να διαμορφώσουν ένα νέο τύπο ανθρώπου, τον καθολικό άνθρωπο (homo universalis), δημιουργό του πολιτισμού του και υπεύθυνο για τη μοίρα του.

- ✓ Έχει προσωπικότητα πολύπλευρη.
- ✓ Χαρακτηρίζεται από την αγάπη για δημιουργική και δραστήρια ζωή.
- ✓ Έχει πίστη στις δυνάμεις του ανθρώπου, σωματικές και πνευματικές.
- ✓ Αισθάνεται πλέον ελεύθερος και έτοιμος να αναλάβει την ευθύνη για τη διαμόρφωση του κόσμου του.

Η συμβολή των Ελλήνων λογίων στην ανθρωπιστική κίνηση

Στην αναβίωση των ελληνικών γραμμάτων στη Δύση υπήρξε καθοριστική η συμβολή των Ελλήνων λογίων που κατέφυγαν στην ιταλική χερσόνησο πριν και μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους.

- 1) Ο λόγιος Μανουήλ Χρυσολωράς βρίσκεται στη Βενετία ήδη από την τελευταία δεκαετία του 14^{ου} αιώνα, όπου μετέβη ως απεσταλμένος του βυζαντινού αυτοκράτορα για να ζητήσει βοήθεια εναντίον των Τούρκων.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- 2) Η αποστολή με εξέχουσες προσωπικότητες του ελληνικού πνεύματος που συνόδευε τον αυτοκράτορα Ιωάννη Η' Παλαιολόγο στην Ιταλία στη Σύνοδο της Φλωρεντίας (1439)
- α) ο Γεώργιος Σχολάριος, μετέπειτα Πατριάρχης Γεννάδιος
 - β) ο Μάρκος ο Ευγενικός
 - γ) ο επίσκοπος Νικαίας Βησσαρίων
 - δ) ο Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων
- 3) Διαπρεπείς Έλληνες λόγιοι που διδάσκουν τα ελληνικά γράμματα στα ιταλικά πανεπιστήμια και διακρίθηκαν για το εκδοτικό τους έργο και γενικότερα για το ήθος τους.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΙΩΝ

Η δραστηριότητα των Ελλήνων λογίων κατά το 15^ο και 16^ο αιώνα συνέβαλε αποφασιστικά στην ενίσχυση των ανθρωπιστικών σπουδών στη Δύση.

- Εκδηλώθηκε έντονο ενδιαφέρον για την έκδοση κειμένων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων και τη συλλογή αρχαίων χειρογράφων από βιβλιοθήκες και ηγεμόνες.
- Μεταφέρθηκαν και σώθηκαν πολλά ελληνικά χειρόγραφα στη Μαρκεζινή Βιβλιοθήκη της Βενετίας και στη Λαυρεντιανή Βιβλιοθήκη της Φλωρεντίας.

Μια νέα αντίληψη για την αγωγή και για την επιστήμη

- Ενισχύεται η αντίληψη του αναγεννησιακού ανθρώπου για το ρόλο και τη δύναμη της εκπαίδευσης.
 - ο Χαρακτηριστική είναι η φράση του Έρασμου, σημαντικού εκπρόσωπου της ανθρωπιστικής κίνησης στην Ευρώπη, ότι «οι άνθρωποι δε γεννιούνται, αλλά γίνονται».
- Το πνεύμα της αγωγής είναι διάχυτο στα κείμενα της αναγέννησης.
- Πεποίθηση του ανθρώπου της εποχής ήταν ότι η επιστήμη εξελίσσεται με την παρατήρηση, την εμπειρία και το πείραμα.

γ. Η τυπογραφία και η διάδοση της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΥ

Η Αναγέννηση και ο Ανθρωπισμός γρήγορα ξεπέρασαν τα όρια της Ιταλικής Χερσονήσου και έγιναν κίνημα ευρωπαϊκό.

- ο Η Γαλλία
- ο η Γερμανία
- ο οι Κάτω Χώρες
- ο η Ιβηρική Χερσόνησος έγιναν εστίες της Αναγέννησης στη Δυτική Ευρώπη.

Σημαντική επίσης υπήρξε η ανθρωπιστική δραστηριότητα σε πόλεις, όπου υπήρχαν πανεπιστήμια και εκδοτικά κέντρα:

- ο στην Αμβέρσα
- ο στο Παρίσι
- ο στο Στρασβούργο

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- ο στο Μιλάνο
- ο στη Βενετία

ΕΦΕΥΡΕΣΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

Στη διάδοση της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού υπήρξε καταλυτική και η συμβολή της τυπογραφίας.

- Ως τα μέσα του 15^{ου} αιώνα τα βιβλία ήταν χειρόγραφα και γι αυτό πολύ ακριβά και σπάνια.
- Ο Ιωάννης Γουτεμβέργιος από τη Μαγεντία της Γερμανίας χρησιμοποίησε, γύρω στο 1450, κινητά μεταλλικά στοιχεία για την εκτύπωση των βιβλίων και εφηύρε την τυπογραφία.

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

1) Τα τυπογραφεία εξέδωσαν

- ο κατά το 15^ο αιώνα 30-35 χιλιάδες βιβλία
- ο κατά το 16^ο αιώνα 150-200 χιλιάδες

2) Ευνοήθηκε η πρόσβαση στη γνώση.

- Η φιλομάθεια του κοινού περιορίστηκε στις πόλεις.
- Στην επαρχία η πλειονότητα του πληθυσμού παρέμενε αναλφάβητη και μακριά από τις εξελίξεις.

Θα χρειαστεί η συνδρομή ενός παρόμοιου κινήματος δύο αιώνες αργότερα, του Διαφωτισμού, για να αφυπνιστούν περισσότερο οι ανθρώπινες συνειδήσεις.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

3. Οι ανακαλύψεις

α. Προς αναζήτηση νέων δρόμων (αναλυτικά)

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΞΙΟΥ

- Ήδη από το Μεσαίωνα οι Ευρωπαίοι έμποροι, ακολουθώντας το δρόμο του μεταξιού προς την Κίνα, είχαν σχηματίσει για την Ασία την εικόνα μιας μυστηριώδους και πλουσιότατης περιοχής της γης.
- Τη φαντασία των Ευρωπαίων είχε εξάψει και το έργο του Μάρκο Πόλο (1254-1324) «Βιβλίο των θαυμάτων», στο οποίο ο τολμηρός εξερευνητής αφηγείται με μυθιστορηματικό τρόπο τις εντυπώσεις του από το εικοσαετές ταξίδι του (1271-1291) σε χώρες της Ανατολής.

ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ

1. Η κυριαρχία των Οθωμανών Τούρκων στη δυτική Ασία και στις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου απέκλεισε τους δρόμους επικοινωνίας με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη, αν όχι αδύνατη, η μεταφορά ασιατικών προϊόντων προς την Ευρώπη.
2. Ο μονοπωλιακός έλεγχος του εμπορίου των μπαχαρικών στη Μεσόγειο από τους Βενετούς και τους Άραβες.
3. Η έλλειψη πολύτιμων μετάλλων στην Ευρώπη καθιστούσαν αναγκαία την αναζήτηση καινούριων δρόμων προς τις χώρες της Ανατολής.
4. Η πορεία προς τη διαμόρφωση εθνικών κρατών και ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των μοναρχών οδήγησαν τις ευρωπαϊκές χώρες στην ανάληψη πρωτοβουλιών για την ενίσχυση του εμπορίου τους και της οικονομικής τους δύναμης.

ΟΡΓΑΝΩΤΕΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΕΣ ΤΩΝ ΤΑΞΙΔΙΩΝ

- Τα περισσότερα οργανωμένα εξερευνητικά ταξίδια χρηματοδοτήθηκαν άμεσα ή έμμεσα από ηγεμόνες.
- Η Ισπανία και η Πορτογαλία, εκμεταλλεόμενες και την πλεονεκτική γεωγραφική θέση τους, πρωτοστάτησαν στον τομέα αυτό.

β. Οι πρόοδοι στη ναυσιπλοΐα (αναλυτικά)

Τα υπερπόντια ταξίδια διευκολύνθηκαν από

- α) την τελειοποίηση των τεχνικών μέσων πλεύσης και προσανατολισμού,
 - της πυξίδας,
 - του αστρολάβου και
 - του πορτολάνου.
- β) τη ναυπήγηση ενός νέου τύπου πλοίου, της καραβέλας, που είχε μεγαλύτερη χωρητικότητα και ταχύτητα και ήταν περισσότερο ασφαλές.

Οι ναυτικοί μπορούσαν πια να απομακρύνονται, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε στο παρελθόν, από τις ακτές και να πλέουν στις ανοικτές θάλασσες και στους ωκεανούς.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

γ. Οι Ευρωπαίοι ανακαλύπτουν τον κόσμο (συνοπτικά)

Προς τις Ινδίες

Οι Πορτογάλοι και οι Ισπανοί ακολούθησαν εντελώς διαφορετικές κατευθύνσεις για να φτάσουν στην ανατολική Ασία.

ΤΑΞΙΔΙΑ ΠΟΡΤΟΓΑΛΩΝ

Οι Πορτογάλοι θαλασσοπόροι οργάνωσαν, με τη χρηματοδότηση του πρίγκηπα Ερρίκου του Θαλασσοπόρου (1394-1460), εξερευνητικά ταξίδια για την ανακάλυψη του θαλάσσιου δρόμου προς τις Ινδίες, παραπλέοντας την Αφρική.

- Οι αλληπάλληλες επιτυχείς εξερευνητικές αποστολές συνεχίστηκαν από το Βαρθολομαίο Ντιάζ (1450-1500), ο οποίος έφτασε στο ακρωτήριο της Καλής Ελπίδας το 1487.
- Το 1498, ο Βάσκο ντα Γκάμα (1469-1524) προχώρησε ακόμα περισσότερο, μέχρι το Κάλικουτ των Ινδιών. Όταν το Σεπτέμβριο του 1499 επέστρεψε στη Λισαβόνα με τα αμπάρια του γεμάτα μπαχαρικά, ο νέος εμπορικός δρόμος προς τις Ινδίες ήταν μια πραγματικότητα.
- Την ίδια εποχή (1500) ένας άλλος Πορτογάλος, ο Αλβάρεζ Καμπράλ (περ. 1460-1526), πλέοντας προς τις Ινδίες, παρασύρθηκε από τα κύματα μέχρι τη Βραζιλία, την οποία κατέλαβε στο όνομα του βασιλιά του.

Προς την Αμερική, μια νέα ήπειρο

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΚΟΛΟΜΒΟΥ

- ο Αντίθετα με τους Πορτογάλους, ο Χριστόφορος Κολόμβος (1451-1506), γενουάτης θαλασσοπόρος στην υπηρεσία του βασιλιά της Ισπανίας, πεπεισμένος για τη σφαιρικότητα της γης, ακολούθησε δυτική κατεύθυνση στα ταξίδια του (1492-1504) προς την ανατολική Ασία.
- ο Όταν αποβιβάστηκε στο Σαν Σαλβαδόρ (1492) πίστεψε πως είχε φτάσει στις Ινδίες, πεποίθηση που διατήρησε και μετά την ανακάλυψη και άλλων περιοχών της κεντρικής Αμερικής κατά τα επόμενα ταξίδια του.

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΟΥ ΒΕΣΠΟΥΤΣΙ

Το 1507 ο φλωρεντινός Αμέρικο Βεσπούτσι (1454-1512), θαλασσοπόρος στην υπηρεσία του βασιλιά της Πορτογαλίας, διαπίστωσε ότι οι περιοχές που είχε ανακαλύψει ο Κολόμβος δεν ανήκαν στην Ασία αλλά σε μια νέα ήπειρο, την οποία μάλιστα προσπάθησε να χαρτογραφήσει.

Η νέα ήπειρος πήρε αργότερα το όνομά του.

Ο πρώτος περίπλους της γης

- ο Οι Ισπανοί, θέλοντας να μην αφήσουν το εμπορικό μονοπώλιο με την Ανατολή στα χέρια των Πορτογάλων, αναζητούσαν ένα συντομότερο δρόμο προς την Ασία.
- ο Το σχέδιο αυτό ανέλαβε να πραγματοποιήσει ένας Πορτογάλος στην υπηρεσία της Ισπανίας, ο Φερδινάνδος Μαγγελάνος (1480-1521), ταξιδεύοντας δυτικά και παρακάμπτοντας τη Νότια Αμερική.
- ο Με το ταξίδι αυτό, που διήρκεσε δυόμισι χρόνια (1519-1522), αποδείχθηκε ότι η γη είναι σφαιρική.

δ. Η κατάκτηση του Νέου Κόσμου και οι αποικιακές αυτοκρατορίες (συνοπτικά)

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΤΟΡΝΤΕΖΙΛΑ (1494)

Οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι μοιράστηκαν μεταξύ τους, με τη Συνθήκη της Τορντεζίλα (1494) τις περιοχές που ανακάλυψαν και επιδόθηκαν στην εκμετάλλευσή τους.

Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΠΡΟΚΟΛΟΜΒΙΑΝΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ (αναλυτικά)

- Οι πρώτες χώρες που ανακαλύφθηκαν μετατράπηκαν σύντομα σε αποικίες των Ευρωπαίων.
- Η κατάληψη των νέων χωρών συνοδεύτηκε από σφαγές των τοπικών πληθυσμών, ληλασίες και καταστροφές.
 - Οι Ισπανοί μεταχειρίστηκαν απάνθρωπες μεθόδους στις χώρες της κεντρικής και νότιας Αμερικής εξαφανίζοντας έτσι τους λεγόμενους προκολομβιανούς πολιτισμούς.

Αποικιακές αυτοκρατορίες

Οι Πορτογάλοι, χρησιμοποιώντας το στόλο και το πυροβολικό τους, ίδρυσαν μια σειρά οχυρωμένων εμπορικών σταθμών από τις ακτές της Αφρικής και τον Περσικό Κόλπο μέχρι την Ιαπωνία, για να επιβάλουν το εμπόριο τους στον Ινδικό.

- ⇒ Δημιουργήθηκε μια εκτεταμένη αλλά εύθραυστη αποικιακή αυτοκρατορία που εφοδίαζε την Ευρώπη με μπαχαρικά και πολύτιμα μέταλλα.
- ⇒ Έστρεψαν το ενδιαφέρον τους οι Πορτογάλοι και προς τη Βραζιλία, όπου ανέπτυξαν φυτείες τσαγιού, κακάου και ζάχαρης.
- ⇒ Για να αντιμετωπίσουν την έλλειψη εργατικών χεριών για τις μεγάλες φυτείες εγκαινίασαν το εμπόριο μαύρων από την Αφρική.

Οι Ισπανοί δημιούργησαν μια ηπειρωτική αυτοκρατορία, ιδιαίτερα προσοδοφόρα, που εκτεινόταν από το Μπουένος Άιρες ως την Καλιφόρνια.

- ⇒ Χωρίς να παραμελήσει την ανάπτυξη φυτειών (κακάο, ζαχαροκάλαμο, ρύζι, καπνός, αμπέλια), η ισπανική διοίκηση ευνοούσε ιδιαίτερα την ανακάλυψη και την εκμετάλλευση ορυχείων μετάλλου. Ο άργυρος αποτελούσε το κυριότερο είδος που μεταφερόταν από τις αποικίες στη μητρόπολη.

Η κυριαρχία των Ισπανών και των Πορτογάλων θα περιοριστεί, όταν, σύντομα, οι Άγγλοι, οι Γάλλοι και οι Ολλανδοί θα διεκδικήσουν μερίδιο από το νέο κόσμο.

Η Ευρώπη θα εισέλθει στη φάση του αποικιακού ανταγωνισμού και η σύγκρουση θα είναι αναπόφευκτη.

ε. Η Ευρώπη μετά τις Ανακαλύψεις (αναλυτικά)

Οικονομικές μεταβολές

- 1) Το κέντρο της παγκόσμιας οικονομίας μετατοπίστηκε από τη Μεσόγειο στον Ατλαντικό Ωκεανό και τη Βόρεια Θάλασσα.
- 2) Τα λιμάνια της Σεβίλλης, της Λισαβόνας και της Αμβέρσας απέκτησαν μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα από εκείνα της Βενετίας και της Γένουας.
- 3) Η δυτική και η βόρεια Ευρώπη έγιναν πια το κέντρο των διεθνών εξελίξεων.
- 4) Το ασήμι και το χρυσάφι που έφταναν στην Ευρώπη αύξησαν την κυκλοφορία του χρήματος και κατέστησαν το νόμισμα αποκλειστικό ανταλλακτικό μέσο και μέτρο όλων των αξιών.
- 5) Τα κεφάλαια που συσσωρεύονταν από το εμπόριο άρχισαν να επενδύονται σε διάφορες εμπορικές, τραπεζικές, χρηματιστηριακές και ασφαλιστικές επιχειρήσεις.
- 6) Τέθηκαν οι βάσεις του κεφαλαιοκρατικού συστήματος στην Ευρώπη
- 7) Η φεουδαρχική δομή της οικονομίας άρχισε να κλονίζεται.
- 8) Η βιοτεχνία παρουσίασε σημαντική πρόοδο στους τομείς της υφαντουργίας, της μεταξουργίας και της τυπογραφίας.
- 9) Σταδιακά παραγκωνίστηκαν μεσαιωνικοί οικονομικοί θεσμοί, όπως ήταν οι συντεχνίες, που επέβαλλαν περιορισμούς στην ελεύθερη δραστηριότητα του ατόμου.
- 10) Παρά την ανάπτυξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου, η γεωργία εξακολουθούσε να αποτελεί το θεμέλιο της οικονομίας.
⇒ Η γεωργική παραγωγή εμπλουτιζόταν σταδιακά με την καλλιέργεια αποικιακών προϊόντων, άγνωστων μέχρι τώρα στον ευρωπαϊκό χώρο.
- 11) Η εισαγωγή μεγάλων ποσοτήτων πολύτιμων μετάλλων στην Ευρώπη προκάλεσε πτώση της τιμής τους
- 12) Οι τιμές των αγαθών αυξήθηκαν σε πολλές περιπτώσεις κατά 300 % με 400 % στα τέλη του 16ου αιώνα.

Κοινωνικός μετασχηματισμός και ανανέωση της σκέψης

Σημειώνεται ουσιαστική διαφοροποίηση της κοινωνίας.

- α) Κύριος μοχλός της διαδικασίας μετασχηματισμού ήταν μια νέα κοινωνική τάξη, η αστική.
- β) Οι συνέπειες των οικονομικών μεταβολών στις άλλες κοινωνικές ομάδες ποίκιλλαν.
⇒ Για τους χωρικούς η άνοδος των τιμών μπορούσε να έχει θετικά αποτελέσματα
⇒ Στους ευγενείς και στους εργάτες οι επιπτώσεις ήταν ολέθριες.
- γ) Γενικά η κοινωνία βρισκόταν σε μια φάση αναπροσαρμογών και έντονων αναταράξεων, καθώς εισερχόταν πια σε μια μακρόχρονη διαδικασία, η οποία επρόκειτο να ωριμάσει το 18ο αιώνα μέσα στο πλαίσιο του Διαφωτισμού.
- δ) Η ανάγκη αντιμετώπισης πρακτικών προβλημάτων, σε συνδυασμό προς τη σύμφυτη με τον άνθρωπο τάση για γνώση, οδήγησε στην ανάπτυξη ποικίλων επιστημονικών κλάδων, όπως της γεωγραφίας, της αστρονομίας, των μαθηματικών, της ζωολογίας, της βοτανικής, της εθνογραφίας και άλλων που διέυρυναν τους πνευματικούς ορίζοντες των ανθρώπων.

4. Θρησκευτική μεταρρύθμιση (1517-1555)

α. Η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία σε κρίση (αναλυτικά)

Από τα τέλη του Μεσαίωνα

- Το ηθικό κύρος της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας ανάμεσα στους πιστούς άρχισε να υποχωρεί.
- Πολλές διαμαρτυρίες διατυπώνονταν
 - ο για τη διοικητική ανεπάρκεια,
 - ο την υπερβολική πολυτέλεια της αυλής και
 - ο την ηθική διαφθορά πολλών από τους εκκλησιαστικούς αξιωματούχους.
- Η πλειονότητα του κλήρου, ιδίως του κατώτερου, ζούσε μέσα στην αμάθεια
- Η Εκκλησία εξακολουθούσε να ελέγχει τους πιστούς με τη διαρκή απειλή του κακού και να εφευρίσκει τρόπους άφεσης των αμαρτιών, μεταξύ των οποίων και τα έγγραφα άφεσης αμαρτιών, τα λεγόμενα συγχωροχάρτια.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ

Η αντίδραση στις αδυναμίες αυτές της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας δεν άργησε να εκδηλωθεί από τους φορείς του ανθρωπιστικού κινήματος.

- ⇒ Αυτοί έθεσαν ως στόχο την αναζήτηση του αυθεντικού πνεύματος του Χριστιανισμού στη μελέτη της Αγίας Γραφής, χωρίς τις παρερμηνείες των σχολιαστών του Μεσαίωνα.
- ⇒ Προϋπόθεση της αναζήτησης αυτής ήταν η άμεση επαφή με ιερά κείμενα, την οποία κατέστησαν δυνατή η πρόοδος της τυπογραφίας και οι μεταφράσεις της Αγίας Γραφής σε λαϊκή γλώσσα ήδη από το πρώτο μισό του 16ου αιώνα.

Η κρίση στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ήταν φαινόμενο σύνθετο και συνδεόταν με το πνεύμα της Αναγέννησης. Για το λόγο αυτό, εκτός από τη βασική θρησκευτική διάστασή του, έλαβε επίσης κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα.

β. Η Μεταρρύθμιση τον Λουθήρου (αναλυτικά)

Η αντίδραση στις αδυναμίες της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας εκδηλώνόταν περισσότερο στις γερμανικές χώρες.

ΑΙΤΙΑ ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΩΝ ΣΤΙΣ ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ

- Στον πληθυσμό προκαλούσε μεγάλη δυσaréσκεια η οικονομική επιβάρυνση που υφίστατο από την Εκκλησία με σκοπό την ανέγερση μεγαλοπρεπών οικοδομημάτων στη Ρώμη.
- Στη λαϊκή αυτή δυσaréσκεια πρέπει να προσθέσουμε και την προσπάθεια των Γερμανών ηγεμόνων να απαλλαγούν από την παπική επιρροή και την επικυριαρχία του αυτοκράτορα.

ΑΦΟΡΜΗ

Η αφορμή δόθηκε το 1515, όταν ο πάπας Λέων Γ έδωσε την άδεια για μαζική έκδοση και πώληση εγγράφων άφεσης αμαρτιών (συγχωροχαρτιών).

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ο εμπορευματοποιημένος τρόπος διάθεσης τους από τον μοναχό Τέτζελ στη Γερμανία και η διακήρυξή του ότι μόλις ακουστεί ο ήχος από τα χρήματα που πληρώνονται για το συγχωροχάρτι, οι ψυχές μεταπηδούν από το Καθαρτήριο στον Παράδεισο", προκάλεσαν την έντονη αντίδραση του γερμανού μοναχού και θεολόγου Μαρτίνου Λουθήρου.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΜΑΧΗ ΛΟΥΘΗΡΟΥ - ΠΑΠΑ

- Ο Λούθηρος διαμαρτυρόμενος θυροκόλλησε, τον Οκτώβριο του 1517, σε εκκλησία της Βιτεμβέργης έναν κατάλογο από 95 θέσεις, δηλαδή επιχειρήματα που καταδίκάζαν τα συγχωροχάρτια και αμφισβητούσαν τις παπικές απόψεις και σε άλλα δογματικά ζητήματα.
- Ο πάπας αντέδρασε αφορίζοντας τον Λούθηρο ως αιρετικό.
- Ο Λούθηρος έκαψε δημόσια το έγγραφο (βούλλα)* του αφορισμού του (1520).

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

- Η θρησκευτική αυτή διαμάχη θορύβησε τον αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (Γερμανίας) Κάρολο Ε', ο οποίος, φοβούμενος διάσπαση της ενότητας των γερμανικών χωρών, κάλεσε τον Λούθηρο να απολογηθεί ενώπιον της Δίαιτας* στην πόλη Βορμς (Worms).
- Ο Λούθηρος αρνήθηκε να αναιρέσει τις απόψεις του
- Η Δίαιτα τον κατάδικασε ως αιρετικό και τον έθεσε εκτός νόμου.
- Ο Λούθηρος σώθηκε τότε χάρη στην επέμβαση του εκλέκτορα της Σαξονίας*, ο οποίος τον έκρυψε στον πύργο του, στο Βάρμπουργκ.

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΛΟΥΘΗΡΑΝΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Το κήρυγμα του Λουθήρου,

- ως τοπικό θρησκευτικό κίνημα, αλλά και
- ως πυρήνας μιας ευρύτερης μεταρρυθμιστικής έκρηξης,

είχε αποφασιστική επίδραση στην κοινωνική, πολιτική και οικονομική πραγματικότητα, όχι μόνον της Γερμανίας αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης.

- Όταν το 1529 η Δίαιτα αποκήρυξε το Λουθηρανισμό, οι γερμανοί ηγεμόνες που ήταν οπαδοί του Λουθήρου αντιτάχθηκαν και διαμαρτυρήθηκαν για τη δίωξη των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων.
- Η διαμαρτυρία αυτή, από την οποία ονομάστηκαν και προτεστάντες ή διαμαρτυρόμενοι (από το λατινικό ρήμα protestor: διαμαρτύρομαι), δεν είχε κανένα αποτέλεσμα.
- Τον επόμενο χρόνο υπέβαλαν στη Δίαιτα που συγκλήθηκε στην γερμανική πόλη Αυγούστα υπόμνημα με τις βασικές αρχές του λουθηρανισμού, γνωστό ως Ομολογία της Αυγούστας (1530).

ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Η αναμενόμενη σύγκρουση των μεταρρυθμιστών με τις αυτοκρατορικές δυνάμεις εκδηλώθηκε τελικά και έλαβε τη μορφή γενικευμένου εμφυλίου πολέμου.

Στο τέλος ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να συμβιβαστεί με την Ειρήνη της Αυγούστας (1555), η οποία αναγνώριζε

- α) τη νομιμότητα του Λουθηρανισμού και
- β) το δικαίωμα κάθε ηγεμόνα να επιβάλλει στην περιοχή της δικαιοδοσίας του το δόγμα που επιθυμούσε.

Με τη συνθήκη αυτή η Γερμανία διαιρέθηκε σε κράτη καθολικά και διαμαρτυρόμενα.

γ. Η διάδοση της Μεταρρύθμισης (συνοπτικά)

Βαθμιαία η Μεταρρύθμιση διαδόθηκε και έξω από το γερμανικό χώρο, με ποικίλες παραλλαγές και κυρίως με τον Καλβινισμό και τον Αγγλικανισμό.

- Ο Λουθηρανισμός επεκτάθηκε σύντομα και στις σκανδιναβικές χώρες
- Στην Ελβετία εκδηλώθηκε μεταρρυθμιστική κίνηση από τον εφημέριο του καθεδρικού ναού της Ζυρίχης Ζβίγγλιο (1484-1531). Η αντίδραση όμως από τους καθολικούς ήταν τόσο σφοδρή, που έφτασε μέχρι την ένοπλη σύγκρουση κατά την οποία σκοτώθηκε ο Ζβίγγλιος.
- Πιο οργανωμένη και πιο σημαντική μεταρρυθμιστική προσπάθεια ήταν εκείνη που οργανώθηκε στη Γενεύη της Ελβετίας από τον Ιωάννη Καλβίνο (1509-1564).
 - Ο Καλβινισμός διαδόθηκε κυρίως
 - στη Γαλλία,
 - στις Κάτω Χώρες,
 - στην Ελβετία και
 - στη Σκωτία.
 - Συνάντησε σφοδρή αντίδραση από τους ηγεμόνες της Γαλλίας και των Κάτω Χωρών, οι οποίοι τον θεωρούσαν ως διασπαστικό στοιχείο.
 - Οι βασίλεις της Γαλλίας, στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν ένα απόλυτα συγκεντρωτικό κράτος και να ανυψώσουν το γόητρο της χώρας στον ευρωπαϊκό χώρο, στράφηκαν με ιδιαίτερη βιαιότητα εναντίον των Ουγενότων, των Γάλλων καλβινιστών, με αποκορύφωμα τη σφαγή 2 χιλιάδων ανθρώπων στο Παρίσι τη Νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου (24 Αυγούστου 1572). Η νύκτα εκείνη αποτέλεσε την τραγικότερη σελίδα της ιστορίας των θρησκευτικών πολέμων στη Γαλλία.
- Στην Αγγλία η τάση για ανεξαρτητοποίηση από την παπική επιρροή χρονολογείται από τότε που ο Ιωάννης Ουίκλιφ (1320-1384) χαρακτηρίστηκε ως αιρετικός, και ενδυναμώθηκε με την επίδραση του χριστιανικού ανθρωπισμού.
 - Μια διαμάχη του βασιλιά Ερρίκου του Η' (1534-1547) με τον πάπα για προσωπικούς λόγους στάθηκε η αφορμή για την οριστική ρήξη της εκκλησίας της Αγγλίας με τη Ρώμη (1534) και η αφετηρία της αγγλικανικής μεταρρύθμισης που είχε χαρακτήρα θρησκευτικό, πνευματικό και πολιτικό.
 - Η μεταρρύθμιση αυτή δεν αποτελούσε ιδιαίτερο δόγμα, αλλά συνδύασε στοιχεία του Λουθηρανισμού και του Καλβινισμού.
 - Αργότερα, στα χρόνια των διαδόχων του Ερρίκου, εδραιώθηκε η Αγγλικανική Εκκλησία, η οποία ήταν η μόνη που αναγνωριζόταν από το κράτος.

δ. Η Αντιμεταρρύθμιση (συνοπτικά)

Καθώς η Καθολική Εκκλησία έβλεπε τη θρησκευτική και την πολιτική επιρροή της να συρρικνώνονται δραματικά, αποφάσισε να αντιδράσει δυναμικά, λαμβάνοντας τα παρακάτω μέτρα:

- α) **Τα μοναχικά τάγματα:** Η αναδιοργάνωση των μοναχικών ταγμάτων και η ίδρυση νέων κρίθηκε ως το πλέον αποτελεσματικό μέτρο. Έργο των ταγμάτων αυτών ήταν να βοηθήσουν την πνευματική και ιδεολογική επιβολή του καθολικισμού με την άσκηση συνεχούς προπαγάνδας μέσω της ίδρυσης και διαχείρισης εκπαιδευτηρίων, νοσοκομείων και άλλων φιλανθρωπικών ιδρυμάτων και της έκδοσης βιβλίων.
- β) **Η Ιερά Εξέταση:** Επιχειρήθηκε η καταστολή των μεταρρυθμιστικών ιδεών με την αναδιοργάνωση της Ιεράς Εξέτασης, ενός μεσαιωνικού θεσμού που είχε πέσει σε αχρηστία. Οι ιεροξεταστές, προκειμένου να κάμψουν το φρόνημα των μεταρρυθμιστών ή αιρετικών, κατά την άποψη της Καθολικής Εκκλησίας, μετέρχονταν κάθε μέσο, συμπεριλαμβανομένων παντός είδους βασανιστηρίων και της καύσης πάνω στην πυρά (autodafe).
- γ) **Η λογοκρισία:** Επειδή στη διάδοση των μεταρρυθμιστικών ιδεών η συμβολή του βιβλίου ήταν αποφασιστική, η Καθολική Εκκλησία ίδρυσε στη Ρώμη ένα Συμβούλιο Λογοκρισίας, με έργο να συντάσσει κατά διαστήματα έναν κατάλογο απαγορευμένων βιβλίων (Index Librorum Prohibitorum), όχι μόνο θεολογικών αλλά και φιλολογικών ή επιστημονικών, που κατά την άποψη της Εκκλησίας περιείχαν αιρετικές θέσεις.

Η Σύνοδος του Τρέντο (1545-1563)

Η Καθολική Εκκλησία προχώρησε και στη θεραπεία των αδυναμιών της, οι οποίες είχαν προκαλέσει τη Μεταρρύθμιση. Το έργο της ηθικοπνευματικής ανασυγκρότησης και της αποσαφήνισης του καθολικού δόγματος ανέλαβε η Σύνοδος του Τρέντο, που συγκλήθηκε το 1545.

ε. Οι συνέπειες της Μεταρρύθμισης (αναλυτικά)

- 1) Η Μεταρρύθμιση σήμανε το τέλος της θρησκευτικής ενότητας της Ευρώπης και την αλλαγή του χάρτη της μέσα από μακροχρόνιες και οδυνηρές συγκρούσεις.
- 2) Η Ευρώπη χωρίστηκε σε τμήματα με διαφορετικό ιδεολογικοπολιτικό προσανατολισμό.
- 3) Το μεταρρυθμιστικό κίνημα συνδέθηκε επίσης με τη διαδικασία διαμόρφωσης εθνικών ταυτοτήτων.
 - Στο δεύτερο μισό του 16ου αιώνα η Γαλλία κλονίζεται από θρησκευτικές διαμάχες, καθώς οι βασίλεις της προσπαθούν να διατηρήσουν την ενότητα της χώρας
 - Η καλβινιστική Ολλανδία αποσπάται από την καθολική Ισπανία.
- 4) Το 17ο αιώνα η προσπάθεια των γερμανών αυτοκρατόρων να ανασυγκροτήσουν ενιαίο κράτος μέσω της επιβολής του Καθολικισμού με δυναμικό τρόπο, προκάλεσε πανευρωπαϊκό πόλεμο, τον Τριακονταετή (1618-1648).
- 5) Η Μεταρρύθμιση και κυρίως ο Καλβινισμός, όπου επικράτησε, καθώς διακρινόταν από δημοκρατικό πνεύμα και υποστήριζε την ελευθερία της ατομικής δραστηριότητας, συνέβαλε στην ανάπτυξη του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και του κεφαλαιοκρατικού συστήματος.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι χώρες όπως η Ολλανδία, η Αγγλία και οι Η.Π.Α πρωτοστάτησαν στις πολιτειακές μεταβολές και στις γενικότερες εξελίξεις, σε αντίθεση με τις καθολικές χώρες, όπως η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιταλία, που παρουσίασαν σημαντική υστέρηση.
 - Είναι χαρακτηριστικό το ότι η Γαλλία χρειάστηκε τη μεγάλη Επανάσταση του 1789, για να μπορέσει να παρακολουθήσει τους αναπτυξιακούς ρυθμούς της Αγγλίας.
- 6) Η Μεταρρύθμιση, με αφετηρία την αυτονομία στη δράση του ατόμου, επέφερε σημαντικές μεταβολές στη νοοτροπία και στις κοινωνικές σχέσεις.
- 7) Τα νέα πολιτισμικά δεδομένα δημιούργησαν νέα ρεύματα στις επιστήμες, στα γράμματα και στις τέχνες, ενώ διαδόθηκε η παιδεία τόσο από τους διαμαρτυρούμενους όσο και από τους καθολικούς.

18ος αιώνας

Διαφωτισμός : Εποχή που εκφράστηκε ο ορθολογισμός όπου δίνεται το προβάδισμα στην κριτική σκέψη που θέτει υπό αμφισβήτηση όλες τις αξίες των προηγούμενων αιώνων.

Εποχή που εκφράστηκε ο φιλελευθερισμός όπου αντιτάσσονται στην απολυταρχία τα φυσικά δικαιώματα του ανθρώπου και η ελευθερία του ατόμου και προτείνονται βαθιές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές.

Βιομηχανική Επανάσταση : Ο ορθολογισμός και ο φιλελευθερισμός ήταν φυσικό να μην αφήσουν ανεπηρέαστη και την οικονομική σκέψη. Η πορεία των οικονομικών μεταβολών τροφοδοτεί τις οικονομικές θεωρίες και αντίστροφα, με αποτέλεσμα η Ευρώπη να γνωρίσει την απαρχή της Βιομηχανικής Επανάστασης και του οικονομικού φιλελευθερισμού κατά το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα. Οικονομική σκέψη και πράξη συμβαδίζουν και θα επιταχύνουν την επικράτηση ενός νέου οικονομικού συστήματος, του κεφαλαιοκρατικού.

Αμερικανική Επανάσταση : Οι πολιτικές θεωρίες των διαφωτιστών εφαρμόζονται στην πράξη, κατά το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα, με την εκδήλωση μεγάλων επαναστατικών κινημάτων στην Αμερική και στην Ευρώπη. Προηγείται ο επιτυχής αγώνας για την Αμερικανική Ανεξαρτησία, ο οποίος από την άποψη αυτή αποτελεί ορόσημο για τις μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις σε ολόκληρο τον πλανήτη.

Γαλλική Επανάσταση (1789-1815) : Με το σύνθημα "Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφσύνη" η γαλλική επανάσταση πέτυχε να ανοίξει νέους δρόμους σε ολόκληρη την Ευρώπη και να ανατρέψει το μέχρι τότε πολιτικό και κοινωνικό χάρτη της. Παρά τις αντιδράσεις που προκάλεσε η επανάσταση αυτή και τις ποικίλες διακυμάνσεις της, συνέβαλε στη γέννηση ενός καινούριου κόσμου με κύρια χαρακτηριστικά τη φιλελευθεροποίηση της κοινωνίας και την εγκαθίδρυση της αστικής τάξης στην εξουσία.

Ανατολικό Ζήτημα: Στο μεταξύ η λατινοκρατία στον ελληνικό χώρο φτάνει στο τέλος της και η Οθωμανική Αυτοκρατορία εισέρχεται, από το 17ο αι. σε τροχιά παρακμής και κρίσης. Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις ανάλογα με τα εκάστοτε συμφέροντα και τις συγκυρίες επιθυμούν τη διατήρηση ή το διαμελισμό της. Το ζήτημα της τύχης των εδαφών της αχανούς αυτοκρατορίας καθίσταται κυρίαρχο ζήτημα στις διεθνείς σχέσεις και δημιουργεί το λεγόμενο Ανατολικό ζήτημα.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

1. Ο Διαφωτισμός (αναλυτικά)

α. Το πλαίσιο διαμόρφωσης του

ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

Από τα τέλη του 17ου αιώνα

- Οι χώρες της δυτικής Ευρώπης γνωρίζουν ταχύτατους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και πνευματικής προόδου. Αλλά ακόμη και μεταξύ των δυτικών χωρών υπάρχει ανισομερής ανάπτυξη, ανάλογα με το βαθμό συμμετοχής τους στις εξελίξεις.
- Οι χώρες της κεντρικής και της βόρειας Ευρώπης παρακολουθούν από απόσταση τις μεταβολές ή παραμένουν στο περιθώριο.

Αγγλία

- ⇒ Η Αγγλία αναδεικνύεται από τις αρχές του 18ου αιώνα ως η μεγαλύτερη εμπορική και ναυτική δύναμη στον κόσμο.
- ⇒ Η αστική τάξη κατορθώνει να επικρατήσει στην πολιτική σκηνή επιβάλλοντας τη συνταγματική μοναρχία και τον κοινοβουλευτισμό με την Ένδοξη Επανάσταση (1688).
- ⇒ Έκτοτε η χώρα αυτή θα αποτελέσει τον πόλο έλξης των ανθρώπων εκείνων που απεχθάνονται την απολυταρχία και θέλουν να ζήσουν σε συνθήκες φιλελευθερισμού.

Γαλλία

- ⇒ Στη Γαλλία υπάρχει μια παρατεταμένη κρίση, που καθίσταται ολοένα και οξύτερη.
- ⇒ Η απόλυτη μοναρχία αποτελεί τροχοπέδη στη δραστηριότητα και στις επιδιώξεις της αστικής τάξης, η οποία θέτει υπό αμφισβήτηση την πολιτική και κοινωνική δομή του κράτους και επιδιώκει γενικότερες αλλαγές.
- ⇒ Η αντιπαράθεση αυτή θα κορυφωθεί προς το τέλος του 18ου αιώνα, όταν πλέον ο μοναρχικός θεσμός, αποκομμένος από τα δρώμενα και χωρίς να έχει συνειδητοποιήσει τις ζυμώσεις που έχουν συντελεστεί στη γαλλική κοινωνία, θα βρεθεί αντιμέτωπος με την κρίση (1789).

Ορισμός

Το γενικότερο ιδεολογικό κίνημα που αναπτύσσεται στη Δυτική Ευρώπη στα τέλη του 17ου και κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα (1688-1789) ονομάζεται Διαφωτισμός ή Αιώνας των Φώτων και εκφράζει την τάση για πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές, την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της επιστήμης, την πίστη στην πρόοδο του ανθρώπου.

β. Οι ιδέες και οι φορείς τους

Οι φιλόσοφοι

Οι εκφραστές αυτού του νέου πνεύματος, οι φιλόσοφοι

- 1) Δεν περιορίζονται μόνον στην ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων
- 2) Ξεκινώντας από τις επιτυχίες της επιστήμης και βασιζόμενοι στον ορθό λόγο προτείνουν λύσεις για τη βελτίωση του ανθρώπου και την ανάπτυξη της κοινωνίας.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- 3) Στρέφονται κατά του θρησκευτικού φανατισμού.
- 4) Επιχειρηματολογούν υπέρ της ανεξιθρησκίας και γενικότερα της πνευματικής ανεκτικότητας.

ΒΟΛΤΕΡΟΣ

Ο Βολταίρος (1694-1778) υποστήριξε την ανεξιθρησκία και για να υπερασπίσει τις ιδέες του δεν δίστασε να έλθει σε σύγκρουση ακόμη και με την κρατική εξουσία.

ΤΖΟΝ ΛΟΚ

Στο χώρο των πολιτικών ιδεών οι διαφωτιστές είχαν ως πρότυπο τους το αγγλικό σύστημα διακυβέρνησης και ήταν θεωρητικά επηρεασμένοι από τον Τζον Λοκ (1632-1704), έναν από τους σπουδαιότερους προδρόμους του Διαφωτισμού.

- Ο Λοκ διατύπωσε την αρχή του κοινωνικού συμβολαίου
 - Οι κυβερνήσεις συγκροτούνται βάσει συμφωνίας με το λαό.
 - Η παραβίαση της συμφωνίας αυτής εκ μέρους των κυβερνώντων παρέχει αυτόματα στο λαό το δικαίωμα της αντίστασης και της επανάστασης.

ΜΟΝΤΕΣΚΙΕ

Σημαντικός εκπρόσωπος των πολιτικών ιδεών του Διαφωτισμού ήταν ο Γάλλος Μοντεσκιέ (1698-1755).

- Στο βιβλίο του με τίτλο Το Πνεύμα των Νόμων διατυπώνει τη θεωρία της διάκρισης των εξουσιών σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική με στόχο να αποτρέπεται ο κίνδυνος αυταρχικής διακυβέρνησης.
- Η θεωρία αυτή άσκησε μεγάλη επίδραση στην πολιτική σκέψη και αποτέλεσε συστατικό στοιχείο των σημαντικότερων πολιτικών και πολιτειακών κειμένων της εποχής (π.χ. της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη κατά τη Γαλλική Επανάσταση).

ΖΑΝ ΖΑΚ ΡΟΥΣΣΟ

Τη σκέψη των διαφωτιστών απασχόλησαν και τα ζητήματα της ελευθερίας του ατόμου και της ισότητας των ανθρώπων.

- Ο Ρουσσό (1712-1778) στο έργο του Κοινωνικό Συμβόλαιο (1762) υπερασπίζεται την ελευθερία του ανθρώπου και δέχεται ως κυρίαρχη μόνο τη γενική βούληση, την οποία πρέπει να εκφράζει και στην οποία οφείλει να υποτάσσεται η εκάστοτε κυβέρνηση.
- Αυτό όμως προϋποθέτει δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς το σεβασμό των νόμων.
- Η πολιτική θεωρία του Ρουσσό δεν εγγυάται μόνο την ελευθερία αλλά και την ισότητα, κάτι που όμως απαιτεί μια ριζική αναμόρφωση της κοινωνίας.
- Η ισότητα, υποστήριξε ο Ρουσσό, υπήρχε στη φυσική κοινωνία και καταργήθηκε, όταν δημιουργήθηκε ο θεσμός της ιδιοκτησίας και της εξουσίας. Για να ξεπεραστεί η κοινωνική ανισότητα, πρέπει, κατά τον Ρουσσό, να επιστρέψουν οι άνθρωποι σε μια ενδιάμεση κοινωνία μεταξύ της φυσικής και της σύγχρονης του, χωρίς αυτό να σημαίνει επιστροφή σε πρωτόγονες συνθήκες διαβίωσης ή απόρριψη της προόδου και του θεσμού της ιδιοκτησίας.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ
Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΜΠΕΚΑΡΙΑ

Από τους διαφωτιστές προτάθηκαν κοινωνικές μεταρρυθμίσεις για την προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου.

- Σημαντικό υπήρξε στον τομέα αυτό το έργο του Μπεκαρία, (1738-1794) ο οποίος στο βιβλίο του Περί εγκλημάτων και ποινών (1764) αναφέρεται στον εξανθρωπισμό της ποινικής δικαιοσύνης.
- Άλλοι διαφωτιστές μίλησαν και για την κατάργηση της δουλείας.

γ. Η διάδοση των ιδεών τον Διαφωτισμού

Τα κέντρα και οι φορείς του Διαφωτισμού πολλαπλασιάστηκαν με την πάροδο του χρόνου.

- ο Οι εφημερίδες,
- ο τα βιβλία,
- ο η Γαλλική Εγκυκλοπαίδεια,
- ο οι κοινωνικές συγκεντρώσεις σε σαλόνια ή σε άλλους χώρους,
- ο οι επιστημονικές ακαδημίες,
- ο οι λέσχες και
- ο οι μυστικές ενώσεις

συνέβαλαν αποφασιστικά στη διάδοση των νέων ιδεών.

Ακόμη οι διαφωτιστές ταξίδευαν στο εξωτερικό, όπου εξέθεταν τις απόψεις τους, προσκεκλημένοι συχνά από ηγεμόνες της λεγόμενης φωτισμένης δεσποτείας, όπως ήταν ο Φρειδερίκος Β' της Πρωσίας και η Μεγάλη Αικατερίνη της Ρωσίας.

ΝΕΑ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ - ΛΕΞΙΚΑ - ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

- Η νέα ιδεολογία προωθήθηκε αποτελεσματικότερα μέσα από το μετασχηματισμό του λεξιλογίου και τη διαφοροποίηση της σημασίας ορισμένων λέξεων.
- Είναι χαρακτηριστικό ότι έννοιες όπως εξουσία, κράτος, κοινωνία, μεσαία τάξη, φύση, ευτυχία, αρετή, πρόοδος, τεχνική, εμφανίζονται στο καθημερινό λεξιλόγιο των ευρωπαϊκών γλωσσών κατά το 18ο αι.
- Δεν δίνουν όλοι οι εκπρόσωποι του Διαφωτισμού σ' αυτές τις έννοιες το ίδιο περιεχόμενο, υπάρχουν όμως πολλά πεδία στα οποία αποκαλύπτεται το κοινό πνεύμα του αιώνα.
- Βρισκόμαστε ενώπιον μιας επανάστασης του λεξιλογίου αντίστοιχης εκείνης των ιδεών.
- Στον τομέα αυτό η συμβολή των λεξικών (όπως το Φιλοσοφικό Λεξικό του Βολταίρου) της εποχής και ιδίως της Εγκυκλοπαίδειας, που περιγράφεται ως Συστηματικό Λεξικό των Επιστημών, των Τεχνών και των Επαγγελμάτων και εκδόθηκε (1751-1772) από μια ομάδα διαφωτιστών με επικεφαλής τον Ντιντερό (1713-1784), υπήρξε αποφασιστική.

δ. Οι επιδράσεις του Διαφωτισμού

Προς μια νέα κοινωνία

Οι νέες ιδέες

- ⇒ διαμόρφωσαν το κατάλληλο πνευματικό υπόβαθρο για ριζικές αλλαγές και
- ⇒ δρομολόγησαν ραγδαίες εξελίξεις στην Ευρώπη και την Αμερική
- ⇒ συνέβαλαν στη βελτίωση της ζωής του ανθρώπου,
- ⇒ στη διεύρυνση της εκπαίδευσης,
- ⇒ στην υποχώρηση του θρησκευτικού φανατισμού,
- ⇒ στην ενίσχυση του αιτήματος για ισότητα μεταξύ των ανθρώπων και για κατάργηση της δουλείας.

Αποφασιστική ήταν η επίδραση των ιδεών αυτών σε κρίσιμες στιγμές της παγκόσμιας Ιστορίας:

1. του Λοκ στην αμερικανική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας (1776),
2. του Μοντεσκιέ στα βασικά άρθρα του Αμερικανικού Συντάγματος (1787) και
3. του Ρουσσό στη Γαλλική Επανάσταση (1789).

Η απήχηση στον ελλαδικό χώρο και στη Βαλκανική

Ο Διαφωτισμός μεταδόθηκε μέσω των παροικιών και στον υπόδουλο Ελληνισμό, με κάποια όμως καθυστέρηση, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούσαν στις τουρκοκρατούμενες ελληνικές περιοχές.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Η μεταβολή των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών επέτρεψε τη δημιουργία στον ελληνικό χώρο, κατά την περίοδο 1750-1821, ενός πνευματικού κινήματος ανάλογου του Ευρωπαϊκού, που ονομάστηκε Νεοελληνικός Διαφωτισμός.

Χαρακτηριστικά

- Αναπτύχθηκε έντονη πνευματική δραστηριότητα γύρω από θεμελιώδεις ιδέες (όπως ελευθερία, δικαιοσύνη, ανεξιθρησκία, αρετή, επιστήμη) με αντικειμενικό σκοπό το φωτισμό των υπόδουλων Ελλήνων, ώστε αυτοί να διεκδικήσουν την απελευθέρωσή τους.
- ιδρύθηκαν σχολεία
- εκδόθηκαν βιβλία
- μελετήθηκαν οι θετικές επιστήμες και
- επιδιώχθηκε η σύνδεση με την αρχαιότητα.

Οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί των φορέων του Διαφωτισμού στον ελληνικό χώρο έχουν μεγάλο εύρος και εκτείνονται από την προσκόλληση σε παραδοσιακές αξίες μέχρι την πλήρη αποδοχή των ευρωπαϊκών ιδεών.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Σημαντικοί εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

- 1) ο Ευγένιος Βούλγαρις
- 2) ο Ιώσηπος Μοισιόδακας
- 3) ο Δημήτριος Καταρτζής
- 4) οι συγγραφείς της Νεωτερικής Γεωγραφίας Δανιήλ Φιλιππίδης και Γρηγόριος Κωνσταντάς
- 5) ο Ανώνυμος συγγραφέας της Ελληνικής Νομαρχίας
- 6) ο Ρήγας Βελεστινλής
- 7) ο Αδαμάντιος Κοραής

Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος (1757-1798)

- επιδιώκει μέσα από το μεταφραστικό και το πρωτότυπο συγγραφικό έργο του
 - ο να καταστήσει τους Έλληνες κοινωνούς της δυτικής σκέψης και
 - ο να τους προετοιμάσει για τη διεκδίκηση της ελευθερίας τους.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

- 1) Χαρακτηριστικό από την άποψη αυτή είναι το έργο του Φυσικής Απάνθισμα, με το οποίο επιχειρεί να εμφυσησει στους συμπατριώτες του την ορθολογική σκέψη μέσω των φυσικών επιστημών.
- 2) Εμπνευσμένος ο Ρήγας από τον άνεμο της ελευθερίας που πνέει στη Γαλλία και τη δυτική Ευρώπη στα τέλη του 18ου αιώνα, τυπώνει μια σειρά από χάρτες, μεταξύ των οποίων και τη Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδος, όπου δείχνει παραστατικά την έκταση και την ακτινοβολία του Ελληνισμού,
- 3) Εκδίδει βιβλία με πατριωτικό περιεχόμενο, από τα οποία το πιο σημαντικό είναι η Νέα Πολιτική Διοίκησης, μέρος του οποίου αποτελεί και ο περίφημος Θούριος.

ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ο Ρήγας οραματιζόταν

- κοινή εξέγερση όλων των βαλκανικών λαών εναντίον του δυνάστη και
- την ίδρυση μιας παμβαλκανικής Ελληνικής Δημοκρατίας.

Τα επαναστατικά του σχέδια ματαιώθηκαν, όταν οι αυστριακές αρχές τον συνέλαβαν στην Τεργέστη μαζί με τους συντρόφους του και τον παρέδωσαν στις οθωμανικές αρχές του Βελιγραδίου, όπου και εκτελέστηκε στις 24 Ιουνίου 1798.

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ ΚΟΡΑΗΣ

Ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833), βαθύτατα επηρεασμένος και αυτός από τη γαλλική σκέψη

- Είναι υπέρμαχος της εξέλιξης και της προόδου.
- Απορρίπτει τις επαναστατικές ακρότητες
- Ακολουθεί στις γλωσσικές, πολιτικές και κοινωνικές ιδέες τη μέση οδό.
- Υπερασπίζεται θερμά τις φιλελεύθερες ιδέες με την Αδελφική Διδασκαλία (1798), που αποτελεί δριμύτατο κατηγορητήριο ενάντια στους εθελόδουλους και τους συντηρητικούς.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ιστορία του Μεσαιωνικού και του Νεότερου κόσμου (565 - 1815)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

- Υποστηρίζει τη μετακένωση, δηλαδή τη μετάδοση στους Έλληνες των αξιών και γενικότερα της παιδείας την οποία οι δυτικοευρωπαίοι δέχθηκαν από την ελληνική κλασική Αρχαιότητα
- Αφοσιώνεται, από το 1804, στην έκδοση αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων με προλεγόμενα, όπου εκθέτει τις γλωσσικές και παιδαγωγικές του απόψεις.

ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΩΝ ΚΥΚΛΩΝ

Κατά του ενθουσιασμού των προοδευτικών εκπροσώπων του Διαφωτισμού για τη δυτική παιδεία εκδηλώθηκαν και αντιδράσεις από συντηρητικούς κύκλους.

→ παράδειγμα αποτελεί το έργο του Αθανάσιου Πάριου Αντιφώνησις προς τον παράλογον ζήλον των από της Ευρώπης ερχομένων φιλοσόφων (1802).

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

Παρά τις ιδεολογικές αντιθέσεις, που σε ορισμένες περιπτώσεις υπήρξαν οξύτατες, οι πνευματικές ζυμώσεις συντέλεσαν στην ωρίμαση της ιδέας για εθνική απελευθέρωση που θα στηριζόταν μόνον σε ελληνικές δυνάμεις.

ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ

Ο Διαφωτισμός διαδόθηκε και σε άλλες υπό οθωμανική κυριαρχία χώρες της Βαλκανικής, κυρίως όμως στη Μολδοβλαχία με φορείς τους Έλληνες και τους εξελληνισμένους ηγεμόνες.